

Like sant som jeg er virkelig

*Hanne Ørstaviks roman belyst med
psykologisk intersubjektivitetsteori*

Sophie Grøtting Jonas og Ingrid Kjøningsen

Hovedoppgave ved psykologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2011

© Forfattere

År: 2011

Tittel: Like sant som jeg er virkelig – Hanne Ørstaviks roman belyst med intersubjektivitetsteori

Forfatter: Sophie Grøtting Jonas og Ingrid Kjørnisen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Forfattere:	Sophie Grøtting Jonas og Ingrid Kjøningsen
Tittel:	Like sant som jeg er virkelig – Hanne Ørstaviks roman belyst med psykologisk intersubjektivitetsteori
Hoved- og biveileder:	Anders Zachrisson og Bjørg Røed Hansen

I vår hovedoppgave etterstreber vi å få en intersubjektiv forståelse for hovedpersonen i Hanne Ørstaviks roman; “Like sant som jeg er virkelig”. Ved lesning av romanen, ble vi opptatt av hovedpersonens relasjoner og hvordan disse virker inn på henne. I tråd med dette fokuset formet det seg to hovedspørsmål: Hvordan kan vi forstå at Johanne er fastlåst i relasjonen med mor, og hvordan kan vi forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv? For å besvare disse spørsmålene har vi sentrert oss rundt intersubjektive bidrag fra Stern, Benjamin og Fonagy et al. Underveis i tolkningene har vi benyttet oss av bidrag fra flere teoretikere for å få en mest mulig helhetlig forståelse av hovedspørsmålene. Fra Stern har vi særlig lagt vekt på hans utviklingsmodell og hans fokus på øyeblikkets betydning. Hos Benjamin fattet vi stor interesse for hennes teorier om gjensidig anerkjennelse og truende forskjeller. Av Fonagy et al. sine bidrag, har vi konsentrert oss rundt deres mentaliseringsteori, samt bidrag om speiling og agens. Det har vært vår hensikt at teoriene og romanen kan låne innsikt av hverandre. På denne måten oppnås en bedre forståelse av både teorien og av hovedpersonen, samtidig som aspekter ved teorien utfordres av romanen. I oppgavearbeidet har vi benyttet oss av hermeneutisk fortolkningsmetode. I tråd med en hermeneutisk prosess, har vi stadig oppnådd en økende forståelse av både teorien og av romanen. Gjennom tolkningene undersøker vi ulike samspill hovedpersonen inngår i, og vi ser på betydningen av disse for hennes utvikling. Særlig vektlegger vi affektiv inntoning og speiling, nå- og møteøyeblikk, komplementære strukturer og hvordan historier og språk kan samskapes i relasjoner. Det blir etter hvert tydelig hvordan de ulike relasjonene påvirker hennes oppfatning av virkeligheten. Det kommer fram hvordan hovedpersonen blir fanget mellom avhengighets- og løsrivelseskrefter. Til slutt i tolkningene ser vi på hvordan hovedpersonens innsiktsprosess har hatt betydning for hennes selvorganisering. Siste del av oppgaven inneholder en oppsummerende diskusjon rundt hovedspørsmålene. Vi avslutter med noen endelige refleksjoner rundt hvordan vi nå forstår romanens tittel og de avsluttende setningene.

Forord

Vi vil gjerne takke Anders Zachrisson og Bjørg Røed Hansen for gode samtaler som har virket utvidende på vår forståelse. Ved hjelp av deres innspill og engasjement har vi oppnådd en stadig økende forståelse som har vært av stor verdi for vårt tolkningsarbeid.

”Vi minnes ikke dager, men øyeblikk” – Cesare Pavese

”For det var ikke slik at språket innhyllet virkeligheten i sine stemninger, men omvendt, at virkeligheten steg fram fra dem” – Karl Ove Knausgård

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	III
Forord.....	IV
Innholdsfortegnelse.....	V
1. Innledning.....	1
1. 1 Valg av skjønnlitterær roman.....	1
1. 2 Forfatterpresentasjon og mottagelse av romanen.....	2
1. 3 Presentasjon av Johanne.....	3
1. 4 Romanens handling og form.....	3
1. 5 Hovedspørsmål og avgrensning av oppgaven.....	4
1. 6 Presentasjon av intersubjektivitetsteori.....	5
2. Metode.....	10
2. 1 Hvorfor hermeneutisk metode?.....	10
2. 2 Presentasjon av hermeneutisk metode.....	10
2. 3 En preforståelse av romanens tittel.....	13
2. 4 Om å lese skjønnlitteratur med psykologiske briller.....	14
2. 5. Metodeproblemer.....	15
2. 5. 1 Oss som fortolkere.....	15
2. 5. 2 Motoverføringer.....	16
3. Hoveddel.....	17
3. 1 Manglende selvagens – ”Jeg kommer ikke ut”.....	17
3. 2 Relasjonenes betydning.....	21
3. 2. 1 Affektive samspill med mor.....	21
3. 2. 2 Manglende inntoning – ”En Indian summer, det er det vi vil ha”.....	23
3. 2. 3 Om å miste seg selv med den andre – ”Elsk deg selv, elsk deg gjennom”.....	25
3. 2. 4 Truende forskjeller – “Det jeg sier skal være sant, og det du sier skal være sant”.....	27
3. 2. 5 Om å bli møtt – ”Jeg har deg i magen nå”.....	32
3. 2. 6 Øyeblikkenes betydning – ”Jeg vil jo bare være der du er”.....	36
3. 2. 7 Avhengighet versus løsrivelse - “Jeg begynte å bevege meg”.....	42
3. 3 Splittelse mellom det levde og fortalte.....	45

3. 3. 1 Forhandling om ordets betydning – “Mamma er min beste venn”	46
3. 3. 2 Hvem sin virkelighet er reell – ”Er det virkelig sant?”	47
3. 3. 3 Hvem sine følelser har gyldighet? – ”Flere menn enn du skulle tro er farlige, Johanne”	50
3. 3. 4 Konflikt mellom fortellingen som levd og fortalt - “Øyenbrynet mitt strammet seg”	52
3. 3. 5 Forsøk på å organisere opplevelser til en helhet - “Det var en kvinne”	55
4. Oppsummering og diskusjon.....	59
4. 1 Hvordan kan vi forstå at Johanne er fastlåst i relasjonen med mor?	59
4. 2 Hvordan kan vi forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv?.....	64
4. 3 Endelige refleksjoner rundt romanens tittel	69
Referanser	71

1. Innledning

I arbeidet med romanen ”Like sant som jeg er virkelig” har relasjonenes betydning gjennomsyret våre tolkninger. Vi ble fascinert av hvordan hovedpersonens relasjoner påvirker henne på så ulike måter. Med intersubjektivitetsteori fikk vi et grunnlag for å fange opp kvaliteten ved de mellommenneskelige møtene hovedpersonen inngår i. Romanen og teorien syntes å kunne utvide hverandre slik at de tilfører hverandre noe nytt. Gjennom vårt tolkningsarbeid ønsker vi å vise hvordan romanen og teorien låner hverandre innsikt. Engasjementet vårt har i stor grad vært preget av ønsket om å forstå relasjonelle prosesser. Hva skal til for at øyeblikk mellom mennesker blir betydningsfulle? Intersubjektivitetsteori omhandler relasjoner og hvordan disse påvirker utvikling gjennom livsløpet. Slik har teorien hatt betydning for forståelsen av hovedpersonen, da vi ikke kun ønsker å gå inn i mor-barn relasjonen, men også kjærlighetsrelasjonen mellom mann og kvinne.

1. 1 Valg av skjønnlitterær roman

I arbeidet vårt falt valget på teori før vi valgte bok. Vi brukte litt tid på å lete etter en bok vi syntes fanget opp de intersubjektive prosessene vi var interessert i. Da vi kom over Hanne Ørstaviks ”Like sant som jeg er virkelig”, fikk vi innblikk i en mor-datter relasjon som vi ønsket å forstå mer av. Det var flere ting ved boken vi ble fascinert av. Først og fremst ble vi grepet av Johannes beskrivelser av en grenseoverskridende og invaderende morsfigur. Vi ble samtidig opptatt av hovedpersonens væremåte i denne relasjonen og av hennes fravær av grenser. Boken gir innblikk i hovedpersonens tanker som ofte omhandler sammensmeltning og infiltrering med mor. Tanken om å bli ett med en annen, vekket et ubehag i oss. Slik hun beskriver denne sammensmeltningen, går den på bekostning av henne selv. Vi ble interessert i hvordan relasjonen til mor har vært, og er med på å prege hovedpersonens selvforståelse og relasjoner. Foruten mor har hovedpersonen en venninne, Karin, og etter hvert får hun en kjæreste. Som intersubjektivitetsorienterte lesere, er vi interessert i å se hvordan relasjonene er med på å forme hovedpersonens utvikling. Særlig er vi opptatt av i hvilken grad kjærestere relasjonen er med på å gi henne nye erfaringer.

1. 2 Forfatterpresentasjon og mottagelse av romanen

Hanne Ørstavik har mottatt en rekke litterære priser for sitt forfattervirke. I år 2007 mottok hun Aschehougsprisen for sine samlede verker (www.oktober.no, 31. mars 2011). Ørstavik omtales som en av de mest markante forfatterne innen norsk litteratur. ”Like sant som jeg er virkelig” (1999) er en del av en trilogi sammen med bøkene ”Kjærlighet” (1997) og ”Tiden det tar” (2000). Trilogien omhandler foreldre som svikter og nære familieforhold. Ørstavik skildrer hovedpersoner som har vansker med å finne et dekkende språk for indre opplevelser, og som en konsekvens av dette kan de falle litt utenfor, eller stenges inni seg selv (www.wikipedia.no, 31.mars 2011). I sin kritikk av Ørstaviks forfatterskap skriver Andersen (2003) at: *“Gang på gang har Ørstavik skildret personer som mangler adekvat språk, og som dersom stenges ute fra kommunikasjon eller stenges inne i seg selv. Hun skildrer personer som er underlagt falskt språk, klisjéspråk og rene makt språk. Uten et sant, ekte eller adekvat språk er det vanskelig å se “den annens ansikt”. Men problemstillingen fører også over i det estetiske. I så fall syns jeg det blir tydeligere og tydeligere at Ørstavik hele tiden tematiserer spørsmålet om hvorvidt det fins, eller om hvorvidt det er umulig å finne et språk som kan gi sant uttrykk for følelse og livsopplevelse”*(Andersen, 2003, s 110-111). Bøkene til Ørstavik har vært gjenstand for en rekke hovedoppgaver og da særlig på litteraturstudier. Dette vitner om en litterær kvalitet. Så vidt vi vet har ikke ”Like sant som jeg er virkelig” vært brukt i sammenheng med verken intersubjektivitetsteori eller i hovedoppgaver ved psykologiske institutter tidligere. Dette gjør det givende for oss å skulle skrive en slik hovedoppgave. Ørstavik beskrives som å ha en sjelden evne til å se inn i enkeltmenneskets sjelsliv, og hun tar opp problemstillinger av eksistensiell karakter (www.snl.no, 31.mars 2011). Det eksistensielle fokuset synes vi gjenspeiles i bokens tittel; ”Like sant som jeg er virkelig”. I et intervju med Ørstavik påpeker Oddli og Kjøs (2004) at psykologene lenge har vært nysgjerrige på hvordan hun forholder seg til psykologifaget. I intervjuet forteller Ørstavik selv at bøkene hennes ikke er selvbiografiske, men sannhetssøkende: *“Jeg forsøker å skrive sånn at erfaringskvaliteten, sånn det kjennes, er sant. Historiene er en form, den gir tilgang til stoffet og er rommet der dette finnes”*(Oddli & Kjøs, 2004, s. 821). Romanen ble tatt vel i mot av flere kritikere. Ørstavik blir særlig rost for evnen hun har til å problematisere språklige og psykologiske aspekter. Henning Howlid Wærp (2000) fra Nordlit, hevder i sin anmeldelse av boken at: *“Ørstavik har en sanselighet og treffsikkerhet i beskrivelsene som gjør at boka kan leses setning for setning; hvor man enn slår opp vil man bli revet med av den stilistisk så suverene*

språkføringen”. Denne anmeldelsen ga resonans til egen leseropplevelse. Vi syntes boken var preget av en dyp undertekst, og vi så stadig tolkningsmateriale vi ble fascinert av.

1. 3 Presentasjon av Johanne

Johanne er en ung, kristen jente i starten av 20-årene. Hun bor sammen med sin mor i en leilighet i Oslo. Utad beskriver Johanne at forholdet til moren har et venninnepreg, mens vi som lesere opplever forholdet som invaderende og lite utviklingsstøttende for Johanne. Gjennom romanen oppstår det en del brudd i kontakten med moren, noe Johanne opplever som truende for at planen hennes skal virkeliggjøres. Planen hennes går ut på å gjennomføre psykologstudiet og bli psykolog, mens hun bor hos mor. Mor er i stor grad innvevd i Johannes planer og håp for fremtiden. Familien presenteres billedmessig kun bestående av Johanne og moren. Broren har flyttet og fremstår ikke som en aktiv deltager i familielivet. Vi får innblikk i faren gjennom mors formidling av livserfaringer, samt gjennom noen tilbakeblikk. Johannes historie starter på et tidspunkt der hun akkurat har blitt kjent med den frie og livsglade Ivar. Ivar representerer en verden som er ukjent for Johanne. Ivars verdensbilde står i sterk kontrast til Johannes pliktpregede hverdag. Alle pliktene og rutinene er med på å understreke det fastlåste mønsteret i livet hennes. Det er vanskelig for Johanne å bryte ut av det faste mønsteret. Ivar representerer et håp om løsrivelse fra mor og en selvstendig framtid. Ivar ber etter hvert Johanne om å bli med han på en lengre reise til USA. Forholdet truer planen om å leve med moren og det utfordrer forholdet mellom Johanne og mor. Mor motsetter seg kjærlighetsforholdet, noe som skaper mye ambivalens i Johanne. Forholdet til moren er en viktig del av henne, og det er derfor skremmende å gå på akkord med morens ønsker.

1. 4 Romanens handling og form

”Like sant som jeg er virkelig” er en jeg-fortelling, der leseren får innsyn i hovedpersonens historie gjennom retrospektive blikk, tanker, bilder og gjennom nåtid. Selve historien utspiller seg over en dag, mens de fleste tilbakeblikkene går over en tidsperiode på to uker. Historien starter med at Johanne oppdager at døren til pikerommet er låst, hun kommer ikke ut. Den låste døra blir en hovedmetafor for Johannes livssituasjon. Vi opplever bokens første setninger som anslaget for temaet, noe Johanne gradvis kommer i kontakt med gjennom historien. De siste setningene i romanen ser vi som beskrivende for innsiktsprosessen hun har

vært igjennom siden bokens første linjer. Å være innelåst, naken og alene på rommet, understreker ensomheten og sårbarheten hun kan kjenne på i relasjonen til mor. Å være naken viser til en følelse av hjelpeløshet og utsatthet. Refleksjonen som settes i gang i henne rundt å være innelåst, anser vi som en type eksistensiell krise. Hun spør seg selv hva som er sant og hva som er virkelig. Vi synes bokens tittel gjenspeiler dette eksistensielle grunntemaet.

Språket i fortellingen underbygger hvordan Johanne både kan kjenne på fastlåsthet og bevegelse. Eksempelvis beskriver hun rommet hun er innelåst på som polstret, som en kokong. Med dette språket tenker vi at hun implisitt forsøker å fortelle oss noe om opplevelsen av å være i relasjonen med moren. Språket hennes bærer også preg av opplevelsene hun har med Ivar. Et godt eksempel på dette er tanken hun har om at det finnes et separat rom i henne for han; *"I det gode rommet var jeg lykkelig"* (s. 72). Etter å ha gjennomført tolkningene av romanen, forstod vi det som at beskrivelsene viser til ulike opplevelser av å være i det intersubjektive rommet med den andre.

Johannes forståelse av ulike psykologiske fenomener, som hun tilegner seg gjennom å studere psykologi, informerer historien og gir den dybde. Ofte tenker hun på psykologiske teorier som vi ikke tenker er tilfeldige. Teoriene gir ofte en resonans til hennes situasjon. Gjennom tolkningene vil det komme fram hvordan vi kan se teorireferansene, i lys av Johannes innsiktsprosess. Romanens form er også med på å understreke hvor grenseoverskridende relasjonen med moren kan virke på Johanne. Hun får plutselig bilder i hodet av groteske overgrep mot en liten jente i fangenskap. At disse bildene dukker uventet opp, er illustrerende for Johannes svake opplevelse av å ha kontroll. Hun klarer ikke å regulere strømmingen av disse bildene, på samme måte som hun ikke evner å regulere grenseoverskridelsene fra moren. Vi vil kort gå inn på disse bildene når de dukker opp. Avslutningsvis i tolkningene, vil vi diskutere bildene sett under ett.

1. 5 Hovedspørsmål og avgrensning av oppgaven

Gjennom oppgaven ønsker vi å besvare to hovedspørsmål. Etter første gjennomlesning av boken ble det klart for oss at vi først og fremst ønsker å forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv. Vi ville forstå relasjonen hun har med mor og hvordan denne er, og har vært med på å forme hennes utvikling. Vi ønsket også å se på Johannes kjærestereelasjon

og hvordan denne preger henne. Med disse tankene formet det seg to hovedspørsmål:

Hvordan kan vi forstå at Johanne er fastlåst i relasjonen med mor?

Og hvordan kan vi forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv?

På tross av differensieringen vi har tilstrebet oss mot med å forme to hovedspørsmål, framgår det ikke bestandig et klart skille mellom dem. I det første hovedspørsmålet er vi i tillegg til å forstå relasjonsmønstre, også opptatt av den tidlige utviklingen i mor-barn dyaden og hvordan denne er med på å forme nåtiden vi møter Johanne i. Gjennom å besvare det første hovedspørsmålet vil vi også se nærmere på Johannes arbeid med å komme seg ut av den fastlåste relasjonen. Det andre hovedspørsmålet vil i størst grad fange opp utviklingen vi ser hos Johanne i tiden vi følger henne. Målet vårt med oppgaven er ikke å utføre en uttømmende analyse av hovedpersonen Johanne, men å oppnå en dypere intersubjektiv forståelse av henne, og som er i tråd med hovedspørsmålene våre. Det som har vært med på å forme temaene i hoveddelen vår, er de underliggende temaene som oppstår i relasjonene, og mikroprosessene i samspillene.

1. 6 Presentasjon av intersubjektivitetsteori

I vårt arbeid med denne oppgaven falt valget på intersubjektivitetsteori romanen. Sterns bidrag fanget først vår interesse. Med ”Like sant som jeg er virkelig” så vi hvordan teorien og boken kunne gi liv til hverandre. I tolkningsarbeidet ble det klart hvilke andre teoretikere på feltet som kunne være med å belyse hovedspørsmålene våre. Det har vært viktig å ha med teorier som kunne fange opp samspillsprosesser, både implisitte og eksplisitte, samt fange opp hvordan samspill innvirker på utvikling. Bidrag fra Fonagy, Benjamin og Stern kaster lys over dette. De har fungert som et rammeverk for tolkningene våre. De kommer alle med betydningsfulle bidrag til å forstå utvikling og fastlåsthet. Alle tre har tilknytning til det intersubjektive feltet som i stor grad henter kunnskap fra moderne spedbarnsforskning. Da flere bidrag fra spedbarnsforskningen gir god kunnskap om samspills innvirkning på utvikling, har det vært viktig å inkludere flere teoretiske synspunkter for å få en økt forståelse. Blant de norske bidragene på feltet er Bråtens og Hansens blant de mest betydningsfulle. Begge fokuserer på de implisitte og nonverbale prosessene som foregår i dialogen mellom barnet og omsorgsgiveren. Bråten (1998) beskriver hvordan denne dialogen kan sees på som en dans, hvor partene inngår i en gjensidig turtaking. Hansen (2000, 2010) presiserer

betydningen av affektive dialoger for spedbarnets utvikling. Hun ser også på hvordan disse har betydning for terapiprosesser.

Med den moderne spedbarnsforskningen ble det et skifte i psykologien fra å se på barnet som værende i en innesluttet fase i starten av livet, til å se på det som en sosial deltager i interaksjoner (Stern, 2003). Flere av de intersubjektivt orienterte teoretikerne har tanker om hva en slik endring i synet på spedbarnet vil utgjøre. I følge Benjamin (1990) innebærer dette skiftet en endring i synet på den andre som objekt; *“where objects were, subjects must be”* (1990, s.34). Med endringen ble relasjonen mor og barn i mellom mer i fokus, og begge parter blir sett som bidragsytende deltagere i samspillet. Det ble nå klart hvor viktig sosiale samspill med omsorgsgiveren er for barnets utvikling (Stern, 2003; Tronick, 1998). Mellom de ulike teoretikerne på feltet er det forskjellige meninger om hva intersubjektivitet innebærer og når det utviklingsmessig oppstår. I følge Stern (2003) sitt syn, utvikles intersubjektivitet som kapasitet hos spedbarnet ved ni- månedersalderen. Det er i denne perioden at barnet får en forståelse for at mentale tilstander kan deles med andre. Bråten (1998) og Trevarthen (1998) har vært foregangsfigurer for en forståelse av at spedbarnet blir født med en evne til å inngå i intersubjektive samspill. Stern (2003) kaller slike tidlige samspill for protoformer der viktige bestanddeler mangler for at dette kan kalles intersubjektivitet. Trevarthen (1998) hevder at spedbarnet er i besittelse av en medfødt egenskap til å inngå i primære intersubjektive samspill. I hans intersubjektive begrep utvikler spedbarnet en stadig mer utvidet evne til å inngå i intersubjektive dialoger, etter hvert som det blir eldre. I følge Trevarthen (1980,1989) innebærer primær intersubjektivitet motivasjon og en evne til å kommunisere gjennom gjensidig oppmerksomhet (Hansen, 2000). Gjennom videoobservasjoner av omsorgsgivere og spedbarn i interaksjon, viser Trevarthen hvordan barnet og omsorgsgiveren inngår i slike dialoger. Barnet evner å gi et synkront gjensvar, både kroppslig og vokalt, på den voksnes kommunikasjon. På denne måten kan samskapte fortellinger mellom foreldre og barn oppstå fra barnets fødsel av (forelesning, 12.september 2011). Det Trevarthen kaller sekundær intersubjektivitet kan vi sidestille med Sterns intersubjektivitetsforståelse, og det er en slik form vi vil ta utgangspunkt i, i våre tolkninger.

Detaljer ved hovedbidragene vil bli beskrevet mer inngående etter hvert som de blir presentert. Hensikten med dette er at teori og roman på denne måten best mulig får inngå i en helhet der de gjensidig utvider hverandre. Stern, Benjamin og Fonagy og medarbeidere, tar

alle for seg inter- og intrapsykiske prosesser, og betydningen disse kan ha på samspill og individets utvikling. Stern (2003, 2007), Fonagy, Gergerly, Jurist og Target (2004) og Bateman og Fonagy (2007) beskriver intersubjektive prosesser på mikronivå. Benjamins bidrag (1988, 1990, 1995, 2004) skiller seg ut ved at de har et makroperspektiv på relasjonsforståelse.

Stern (2003) fanger i sin utviklingsmodell opp de små prosessene i samspill og forklarer forutsetninger som må ligge til grunn for å oppnå intersubjektivitet. Stern (2007) hevder at intersubjektivitet er et grunnleggende motivasjonssystem i mennesket. I menneskets grunnleggende natur ligger ønsket om å bli sett og forstått. Hos Stern (2007) ser vi rike beskrivelser av delingsøyeblikk. Disse øyeblikkene har verdi i seg selv i form av gleden de gir mennesket, og de er også av stor betydning for at utvikling skal skje. Benjamin (1988) vektlegger også gleden som kan oppstå ved deling, men er ikke like deskriptiv i sine forklaringer av utviklingsverdien deling har. Tronicks (1998) beskrivelser av hvordan gjensidige reguleringer i en dyade kan føre til utvidede bevissthetstilstander, er parallelt med Sterns (2007) øyeblikksmøter. Tronick ser som Stern både verdi ved det sosiale aspektet, og han understreker utviklingsbetydningen slike utvidede bevissthetstilstander i dyader kan ha. Det Beebe og Lachmann (2002) kaller intensiverte affektive øyeblikk, kan også forstås i sammenheng med øyeblikksmøter. I et intensivert affektivt øyeblikk oppleves en økt aktivering av enten positiv eller negativ karakter i møtet. En tydelig forskjell mellom Beebe og Lachmann (2002) og Stern (2007) kan ses i vektleggingen av hva resultatet av et slikt møte kan innebære. Beebe og Lachmann (2002) fokuserer i større grad enn Stern (2007) på at slike øyeblikk like gjerne kan føre til brudd som til reparasjoner. Som Stern er de også opptatt av at det nonverbale aspektet ved dyadisk interaksjon har et likt uttrykk livet igjennom. At uttrykksformen er lik, gir oss grunnlag til å anta hvordan Johannes utvikling har forløpt. Samtidig får vi en bakgrunn til å forstå hva som skjer med henne her og nå. Slik blir møter som Johanne inngår i interessante. Ved å se på disse møtene med teoretiske briller, kan vi se historier om mønstre som kan ha oppstått. Vi får også forståelse for hvorfor nye møter kan bidra til å skape noe nytt og endringsskapende i henne.

Der Stern (2003) snakker om deling gjennom intersubjektivitet, omtaler Benjamin (2004) deling gjennom gjensidig anerkjennelse. Gjennom en gjensidig opplevelse av den andre som subjekt, oppleves den andre som lik. Samtidig blir den andre forskjellig ved å ha et atskilt sinn

som kan tenke og føle annerledes. Slik kan partene være sammen på en måte der de begge opplever den andre som atskilt og forskjellig fra en selv, samtidig som den andre oppleves som lik og nær en selv. Gjennom gjensidig anerkjennelse oppnås deling, og et rom for tredjehet kan åpnes (Benjamin, 2004). Hos Benjamin trengs ingen forutgående krise for at tredjehet kan oppstå, noe flere teoretikere påpeker (Beebe & Lachmann, 2002; Tronick, 1998). Gjensidig anerkjennelse er hos Benjamin (1995) uløselig knyttet opp til destruksjon, som inngår som en kontinuerlig prosess i barnets utvikling. I følge Winnicott (1969) innebærer en vellykket destruksjon at barnet ødelegger omsorgspersonen i fantasien, for så å oppdage at omsorgsgiveren fremdeles eksisterer i den reelle verdenen. Destruksjonsprosessen fører til at omsorgsgiveren går fra å være et objekt i fantasien til å få subjektstatus i virkeligheten (Benjamin, 1995). Det er kun ved å se den andre som subjekt at gjensidig anerkjennelse og kjærlighet kan oppstå. Hos Benjamin (2004) er det sentralt at dersom partene ikke klarer å anerkjenne hverandre, kan det oppstå konflikter der et maktspekt i relasjonen blir gjeldende. I en slik relasjon vil ingen reell deling kunne oppstå, og en blir tvunget til enten å underkaste seg eller opponere. Benjamin (2004) omtaler relasjonsmønstre av en slik karakter, som ”doer and done to”. Fonagy et al. (2004) vektlegger også deling, men ser delingens betydning for selvorganisering som det viktigste aspektet. Stern (2003, 2007) vektlegger særlig nonverbale aspekter, som for eksempel speiling og affektinnoning, i delingsprosessen. I sin utviklingsmodell beskriver han fem ulike selvdomener, derav tre nonverbale og to verbale. Vi vil her kort skissere hovedtrekkene i modellen for å gi en oversikt.

I barnets første leveuker utvikles det gryende selvet. Evnen til å synkronisere sanseopplevelser er det dominerende utviklingsaspektet i dette domenet. Vitalitetsaffekter er en annen sentral form for gryende selvopplevelser. De kjennetegnes som følelsetoner og viser til mobilisering av følelser, deres intensitet og varighet. Vitalitetsaffektene bidrar til å forme daglige opplevelser barnet har. Det er disse følelsetonene omsorgsgiveren retter seg etter ved regulering av barnets tilstand (Stern, 2003). Kjerneselvet utvikles ved to til tre måneders alderen. På dette selvområdet knyttes organisering, struktur og sammenheng til barnets opplevelse av å være en fysisk agent. Barnets selvagens begynner å utvikle seg. Opplevelse av kontinuitet i tid og mønstre av indre følelser er andre viktige aspekter ved opplevelse av kjerneselvet. Etter seks måneder begynner utviklingen av et subjektivt selv. Følelser, oppmerksomhetsfokus og intensjoner utvikles. Dette legger grunnlag for

intersubjektiv kommunikasjon. Affektinntoning og sosial referering blir nå gjeldende i samspill. I første halvdel av det andre leveåret til barnet utvikles det verbale selvet. Det blir nå mulig å bruke symboler og språk i samspillet. Utviklingen av det verbale selvet er sterkt forankret i barnets interpersonlige utvekslinger. Det siste selvområdet som dannes starter ved treårsalderen og kalles det narrative selv. Barnet begynner å lage historier om egne opplevelser og erfaringer i samspill med omsorgsgiveren. Innenfor hvert av domene oppstår nye utviklingsmuligheter for selvorganisering, samt nye muligheter til relatering og deling. Selvdomene utvikles ikke i faser, men kan forstås som å bli utviklet kontinuerlig, som livslinjer (Stern, 2003).

Som Stern (2003), er Fonagy et al. (2004) opptatt av hvordan følelser blir gitt mening i samhandling med andre. De ser på hvordan deling av indre tilstander blir møtt, og de beskriver mikroprosesser ved dette. Fonagy et al. (2004) presenterer to modeller av særs betydning for vår forståelse av hovedpersonen. Den ene går på utviklingen av selvagens. Den andre, sosial biofeedbackmodellen, vektlegger hvordan affektiv speiling inngår som del av utvekslingen mellom mor og barn. I følge modellen trengs en markert og kongruent speiling i forelderens uttrykk for at barnet skal kunne organisere følelsen det har som sin egen. Denne markeringen uttrykkes ofte ved en overdrivelse. For at speiling av følelser skal kunne virke organiserende på barnets selv, er det nødvendig at nettopp barnets egne følelser speiles tilbake (Fonagy, 2006; Fonagy et al., 2004; Fonagy & Target, 2007). Dersom speilingen er markert, men inkongruent, vil barnet oppfatte følelsen som speiles tilbake som sin egen og internalisere denne i sin selvorganisering (Fonagy et al., 2004; Bateman & Fonagy, 2007). Den speilede følelsen vil slik bli ankret i barnets opplevelse, selv om den er feil. Slik vil barnet få et forvrengt bilde av den opprinnelige følelsen, noe som påvirker hvordan opplevelser organiseres i selvet (Fonagy, 2006; Fonagy et al., 2004). Det er gjennom å forstå egne følelsetilstander, at en blir i stand til å kunne forstå beveggrunner for andres atferd (Bateman & Fonagy, 2007). Hos Fonagy og medarbeidere inngår intersubjektivitet som ledd i en utvikling mot mentalisering (Fonagy et al., 2004). Mentalisering innebærer at barnet blir i stand til å reflektere rundt egne og andres følelser, samt rundt handlinger og intensjoner (Fonagy et al., 2004). På denne måten er mentalisering viktig for at en adekvat utvikling av selvet skal kunne oppstå. Fonagy ser intersubjektivitet og en trygg tilknytning som viktige forutsetninger for å kunne oppnå god evne til mentalisering. Mentaliseringskapasitet får grobunn til å utvikles gjennom mors mentaliserende holdning til barnet (Fonagy et al., 2004;

Fonagy, 2006). Hvert av bidragene belyser sentrale momenter som berører hovedpersonens utvikling og hennes fastlåste relasjon til moren. I våre tolkninger ser vi at bidragene utfyller hverandre heller enn å overlappe, slik at vi får en økende forståelse for hovedkarakteren.

2. Metode

2. 1 Hvorfor hermeneutisk metode?

Valget falt på hermeneutikk som fortolkningsmetode, da vi ønsket å skrive en teoretisk og fortolkende hovedoppgave. Hermeneutikken er en særlig god metode å anvende både i forhold til våre hovedspørsmål i oppgaven, og fordi metoden har likhetstrekk med intersubjektiv teori. Det ene hovedspørsmålet vi ønsker å besvare gjennom oppgaven “hvordan kan vi forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv?”, innebærer i likhet med hermeneutikken fokus på utvikling gjennom prosess. Slik som intersubjektivitet omhandler at man i møte med andre ”blir større enn seg selv”, er hermeneutikken et meningsbærende metodisk bakteppe for vår oppgave. Hermeneutikken fokuserer også på at meningsdannelse skapes i møtet mellom to, her mellom tekst og fortolker. Da vi først leste romanen oppfattet vi den som psykologisk relevant. Ved å bruke hermeneutikk som fortolkningsmetode, fikk vi en inngangsport til å forstå og gi mening til teksten.

2. 2 Presentasjon av hermeneutisk metode

Det var gjennom Schleiermacher (1768-1834) at hverdagen og ikke-religiøse tekster ble gjenstander for hermeneutiske tolkninger (Gulddal & Møller, 1999). Schleiermacher (1768-1834) vektla teksten som et livsuttrykk (Schaanning, 1993). Tradisjonen han startet er den vi følger gjennom det metodiske arbeidet med oppgaven. Schleiermacher (1768-1834) så på det tosidige aspektet ved fortolkning. Han mente man både må se på tekstens grammatiske/ objektive struktur på den ene siden og den psykologiske/ subjektive strukturen på den andre siden. Med den psykologiske siden mente han her hvordan forfatterens psykologi virker inn på teksten. Han hevdet at en rik forståelse av et verk avhenger av en forståelse som favner begge disse sidene (Gulddal & Møller, 1999). I tråd med dette har vi i vår lesning av romanen vært interessert i hvordan både form og innhold sammen utgjør en helhet. Begge deler kan formidle vesentlige aspekter ved Johannes opplevelsesverden. Vi har vært opptatt av hvordan bokens språk og form er med på å gi mening til en mer helhetlig forståelse. Vi har derimot

ikke vært direkte opptatt av forfatterens psykologi, men heller hennes intuitive forståelse av menneskets psykologiske prosesser. Det er påfallende hvordan Johanne har mange likhetstrekk med Ørstavik selv. Vi forstår likhetstrekkene som et ledd i en bearbeidelsesprosess. Dersom romanen er en form for bearbeidelse av erfaringer, vil Johanne inneha mange reelle og menneskelige kvaliteter. Selv om boken ikke er selvbiografisk vil Ørstaviks intuitive forståelse komme til uttrykk gjennom skapelsesprosessen. Dette virkeliggjør Johanne slik at hun framstår som mer enn en fiksjon. Enckell (2010) hevder at metaforen er fiksjonens sentrale uttrykksform. Enckells utgangspunkt er metaforen, ved at han bruker den som fiksjonens form. Dette gir framstillingene en potensiell virkelighetskarakter. Johanne er ikke en reell person, men hun kunne ha vært det. Zachrisson (2011) tenker en slik tilnærming gjør romankarakterer mer interessante, da vi kan forstå dem som potensielle personer. Johanne blir slik mer levende og virkelighetsnær for oss, og kan informere om grunnleggende psykologiske aspekter.

Den hermeneutiske sirkels bakgrunn har en lang historie, men det er med Schleiermacher (1768-1834) dens sentrale plass i hermeneutikken stadfestes og gjør den grunnleggende for forståelse (Gulddal & Møller, 1999). Senere hermeneutikere har vært med på å utvide sirkelens betydning for forståelsesprosessen. Heidegger (1999) gjorde fortolkeren til en viktig deltager i meningsdannelsen. Han mente at vi som mennesker er forstående vesener. Vi kan ikke legge forståelsen vår til side og operere som nøytrale tolkere. Dette betegner Heidegger (1999) som en primær forståelse. Når vi går inn i den hermeneutiske prosessen, vil en mer reflektert forståelse, utlegning, oppstå. Denne forståelsen vil være preget av oss som fortolkere og av den historiske konteksten vi befinner oss i. Heidegger mente at det er i bevisstheten rundt våre egne bidrag at utlegningen oppstår, noe som forklarer hvorfor vi som fortolkere blir så viktige deltagere i den hermeneutiske sirkelen (Heidegger, 1999). I samsvar med Heideggers hermeneutiske teori, har vi reflektert rundt egne bidrag i tolkningsarbeidet. Vi har jobbet med hvordan egne erfaringer kan gjøre oss reaktive ovenfor teksten, og vi har forsøkt å være bevisst egne motoverføringer (se del 2.5.2).

Med arbeidsprosessen vår er vi blitt innlemmet i den hermeneutiske sirkelprosessen. I den hermeneutiske sirkelen påvirkes helheten og delene gjensidig av hverandre (Binder, 2002). Delene i romanen blir viktige for å forstå Johannes utvikling, samtidig som helheten er med på å belyse delenes betydning. Enkeltfenomenene må sees i sammenheng for å kunne vise

utviklingsbevegelsen i Johanne. Slik blir både enkelt del og helhet uløselig knyttet til hverandre. Etersom vår forståelse for en av delene utvides, forandres helhetsforståelsen også. Temaene og utdragene i hoveddelen er omhyggelig plukket ut for å gi et best mulig grunnlag for å kunne besvare hovedspørsmålene. Temaformingen for hoveddelen startet med utgangspunkt i Sterns teorier om utvikling av de ulike selvområdene, og med betydningen av øyeblikk. Vi vurderte imidlertid at vi ikke fikk fanget godt nok opp flere av aspektene kun ved bruk av Sterns bidrag. Det tvingende over relasjonen mellom Johanne og moren fikk tre tydelig fram for oss gjennom Benjamins bidrag om truende forskjeller og anerkjennelse. Med Fonagy et al. sine bidrag fikk vi bedre tak i hvordan Johanne kan ha blitt fremmedgjort for egne følelser. Det ble også tydeligere hvordan måten hun har blitt møtt på, kan ha påvirket hennes selvorganisering. Gjennom tolkningsarbeidet og diskusjonen har vi vært opptatt av hvordan romanen og teorien kan inngå i en dialog der de gjensidig låner hverandre innsikt, og slik bidrar til å øke vår forståelse. I tråd med Schleiermachers (1768-1834) syn finnes det imidlertid ingen raske løsninger for å komme fram til en endelig konklusjon. Tolkningsarbeid med en hermeneutisk framgangsmåte må nødvendigvis innebære en pendling mellom enkelthendelser og helhet for å gi en stadig økende forståelse (Gulddal & Møller, 1999). Gjennom å arbeide med tolkningene våre i flere omganger, så vi hvordan både teoriene og romanen gjensidig kunne belyse hverandre. Slik har vi oppnådd en stadig økende forståelse, noe vi håper sluttproduktet vårt bærer preg av. Men som Schleiermacher (1768-1834) sier, kan denne prosessen foregå i det uendelige for stadig økt forståelse. Dette viser til en begrensning ved å anvende en slik metode, da de konklusjonene som gjøres alltid vil være gjenstander for videre fortolkninger. Slik Gadamer (1999) ser på den hermeneutiske prosessen, må fortolkeren starte med et utkast som er basert på egen forforståelse. Fortolkeren befinner seg innenfor en begrenset horisont som preger hans nåværende forståelse. For å utvide denne horisonten, må fortolkeren komme i en dialogposisjon til teksten. Poenget med dialogen må være å komme frem til en forståelse sammen som i seg selv er større enn partenes enkelte bidrag. Når to parters horisonter møtes, dannes en felles horisont som tilfører noe nytt til begge. Begge endres i møtet, og det inntreffer en horisontsammensmeltning. Gadamer (1965) argumenterer for at det må skje en bevegelse i begge for at denne sammensmeltningen skal kunne skje. Å forstå noe nytt handler om å kunne se med nye øyne på den forståelsen man hadde i utgangspunktet. Slik innebærer en genuin dialog med den andre en evne til å erkjenne at en ikke har en fullstendig forståelse. For å tilnærme seg det som er annerledes i den andres forståelse, må en selv utfordre egen forforståelse og ta til seg det den andre tilfører denne

(Binder, 2002). Gjennom samtale med den andre skjønner en både den andre og seg selv bedre. Når vi lærer noe nytt sammen med noen, lærer vi også noe nytt om oss selv. Gadamer (1965) mener det samtidig alltid vil være aspekter ved den andre som kan virke fremmede på en selv (Binder, 2002). I tråd med Gadamerens syn så vi behovet for å være bevisst vår egen forforståelse av Johanne. Vi har derfor valgt å skrive en egen del om den forståelsen vi i utgangspunktet hadde etter å ha lest boken. Gadamer (1999) dialogperspektiv er tilnærmet vårt intersubjektive syn. Gjennom å være i dialog med teksten blir Johanne som beskrevet mer levende for oss.

2. 3 En preforståelse av romanens tittel

Da vi hadde lest boken, men ennå ikke var i gang med teorifordypning og skriving av oppgaven, diskuterte vi hvordan vi forstod tittelen på romanen; ”Like sant som jeg er virkelig”. Som del av en hermeneutisk prosess ønsker vi å se hvordan vår forståelse av romanens tittel vil endre seg i takt med arbeidsprosessen. Slik kan tekstmaterialet vårt vise endring av vår forståelse gjennom oppgavens gang. For å vise hvordan preforståelsen vår har endret seg, vil vi avslutte oppgaven med noen endelige refleksjoner rundt tittelen. Tittelen synes å reflektere en bevisstgjøringsprosess i Johanne. Da vi gjennom tolkningene vil følge denne prosessen, gir det mening å kalle oppgaven for det samme som romanens tittel. Johanne er i en prosess, der opplevelsen av virkeligheten knyttes opp i mot eksistens. I takt med hvordan vår forståelse av Johannes utvikling endrer seg, vil også vår forståelse av tittelen endre seg. Slik vil forforståelsen vår være i stadig endring gjennom arbeidet. Som Gadamer (1965) hevder må vi risikere noe i møte med noe nytt. Vi må sette våre fordommer på spill. Når horisontsammensmeltinger opptrer, blir forståelsen som oppstår til innsikt. Våre fordommer og preforståelse vil være endret (Binder, 2002). Som Gadamer (1999) sier blir fortolkningsoppgaven den første, den vedvarende og den siste oppgaven.

Ved lesning av Binder (2002) fant vi et avsnitt som handlet om begrepsanalyse som syntes relevant i forhold til vår nåværende tittelforståelse. Slik Loewald (1988) framstår, kan det tyde på at et bakenforliggende prinsipp i hans verk er at: *”Begrepene er med på å frembringe selve vår forståelse av virkeligheten, og at språk og virkelighet derfor er innvevd i hverandre”* (Binder, 2002, s. 34). Slik vi forstår Binders gjengivelse, er det viktig å være bevisst hvordan selve ordene i tittelen er med på å påvirke våre tolkninger. På nåværende tidspunkt har vi kun vår egen forståelse å gå ut i fra. Vi har ennå ikke det teoretiske bakteppet

på plass. Det blir derfor viktig at vår forforståelse, i likhet med hvordan vi forstår Johannes utvikling, inngår i en hermeneutisk prosess der vår forståelse stadig er i dialog både med romanen og teorien. Både innlednings- og avslutningsvis møter vi Johanne innestengt på pikerommet. Johanne stiller seg spørsmål om hva som er virkelig og hva som er sant. Gjennom tilbakeblikk får hun innsikt i relasjonene sine og hvordan disse virker inn på henne. Innsiktsprosessen er ikke helt tydelig for henne, noe som kommer til uttrykk gjennom den siste setningen i boka; *”Jeg prøver å kjenne etter, men jeg føler ingenting”* (s. 149). Johanne forholder seg ikke utelukkende til prosessen på et bevisst nivå. Kroppen hennes gir også ofte sterkt uttrykk for opplevelsene hennes. Gjennom historien vi følger Johanne i, har sterke følelser hele tiden kommet til uttrykk gjennom en vond rygg. I avslutningen av historien er ryggen til Johanne helt fin og myk. Dette kan tolkes som et tegn på at Johanne ikke lenger har et valg hun må foreta mellom moren og Ivar. Moren har alt valgt for henne, Johanne får ikke lov til å løsrive seg fra moren. Hun er låst inne. Relasjonen med moren har tidligere fått en kroppslig virkelighet for Johanne gjennom at vanskelige følelser kommer til uttrykk gjennom kroppen. En annen hypotese vi har om den vonde ryggen som nå er myk og fin, er at Johanne i møte med Ivar kan ha fått relasjonserfaringer som har bidratt til å utvikle et bedre grunnlag for å kjenne på egne følelser. I denne siste sekvensen forsøker hun å kjenne etter hva hun føler. Hun føler ingenting. Å forsøke å kjenne etter er noe hun ikke har gjort tidligere. I lignende situasjoner tidligere ville hun i stedet for å forsøke å kjenne etter, heller fått et kroppslig uttrykk for følelsen. Hvordan vi forstår romanens tittel på nåværende tidspunkt vil være preget av vår bakgrunn som psykologistudenter, noe vi må være oss bevisst. Faren ved ikke å stille seg undrende er at forforståelsen kan komme til å farge videre forståelse. Slik får ikke materialet selv åpne for nye spørsmål (Binder, 2002).

2. 4 Om å lese skjønnlitteratur med psykologiske briller

I Vaglums (2003) artikkel slår han fast at *”forholdet mellom litteratur og psykologi er et gjensidig forhold. Og vi kan være opptatt av både hvordan litteraturen relaterer seg til psykologien og vice versa”*. Vaglum beskriver videre i sin artikkel at skjønnlitteratur gjerne er psykologiinformert. Slik vi forstår Vaglum befinner skjønnlitteratur seg i et landskap som verken entydig gjenspeiler virkelighet eller fiksjon, men det ligger kanskje heller i det Winnicott (1971) kaller det potensielle rommet. Dette rommet kan forstås som et kreativitetens rom som oppstår mellom romanen og leseren. Rommet gir muligheter for refleksjon og ettertanke hos leseren, slik at historien gir mer mening enn slik den står for seg

selv (Fredriksen & Mikkelsen, 2008). Rommet kan oppstå da leseren har med seg egne erfaringer, og fordi skjønnlitteraturen gjerne gjenspeiler virkelighetsnære historier. Da forfattere har med seg en bakgrunnsforståelse, eller en slags verdensteori, vil dette gi gjenklang i deres fortellinger. Slik vil skjønnlitteratur ligge nært opp til menneskets natur og vil på denne måten være med på å berike psykologisk forståelse. I våre tolkninger ser vi som nevnt på Johanne som en potensiell person i et potensielt rom. Med en slik forståelse vil vi komme nærmere inn på hennes opplevelsesverden. Utover at personene blir potensielt virkelige, som Enckell (2010) og Zachrisson (2011) beskrev tidligere, kan vi også forstå det slik at relasjonene blir det og. Slik vil også dynamikken i relasjonene bære preg av virkelighet, og handlingene til personene vil ligge nært opp til menneskets psykologi. Ved å forstå Johanne slik vi gjør, avgrensers vi rammene for oppgaven vår. Å se på Johanne som en potensiell person heller enn en kasuistikk, gir oss den fordel at informasjonen vi får er individopplevd. Slik kommer vi nær temaer som er viktige for henne og som også blir viktige for oss i vår forståelse av henne. Det at visse temaer er mer gjennomgående i Johannes opplevelsesverden, enten slik de skildres eller kommer til uttrykk, gir oss et refleksjonsrom til å forstå de utfordringene Johanne møter. I Vaglums artikkel (2003) sier han at en romanform er bedre i stand til å beskrive endringsprosesser enn kasuistikker er. Slik kan romaner, tilnærmet i likhet med terapier, gi innsikt i prosesser for hvordan endring kan ta form over tid. Ørstaviks roman skildrer endringsaspekter ved Johanne gjennom historien, noe som gjør denne boken særlig interessant for oss som intersubjektivt orienterte tolkere.

2. 5. Metodeproblemer

2. 5. 1 Oss som fortolkere

Avhengig av leseren kan ulike tolkninger genereres. Den litterære meningen vil forstås ulikt avhengig av leserens bakgrunn og forståelsesramme (Vandevælde, 2005). Gjennom denne oppgaven blir vi selv metodeverktøyet for tolkningene vi gjør. Av denne grunn har det vært viktig at vi er vårt eget verktøy bevisst. Gadamer (1965) gjør et poeng ut av at vi i en dialog med en tekst har lignende forutsetninger som vi har i dialog med en klient. På denne måten stiller vi med en forforståelse i møte med den andre (Binder, 2002). Vår forståelse formes av hvem vi er, og av hvilke premisses og forutsetninger vi forstår Johanne ut i fra. Som psykologistudenter som forsøker å bygge bro mellom intersubjektiv teori og litteratur, må vi

tillate at ny forståelse kan tre frem. Denne må få være med på å endre vår oppfattelse av romankarakteren. Et metodisk problem vi kan støte på, er at vi kan komme til å se fenomener som er i tråd med intersubjektiv teori, men som ikke finnes i romanen. Et tilsvarende problem, er ikke å finne litterære eksempler i teksten som kan hjelpe oss med å utvide vår teoretiske forståelse av intersubjektivitet. Vi har valgt å ta for oss flere teoretikere, slik at vi best mulig ut i fra de intersubjektive teoriene som er gjeldende i dag, kan belyse Johanne. Slik kan også teoriene utfylle og eventuelt stå i kontrast til hverandre. Det er imidlertid lite sannsynlig at en teori kan forklare alt, noe vi vil problematisere avslutningsvis. Slik kan boken gi noe utover teorien, som fører oss inn i et potensielt rom for videre refleksjon. Vi håper at oppgaven vår kan være et bidrag til videre tenkning over både den intersubjektive teori og romanen.

2. 5. 2 Motoverføringer

Å skulle tolke en tekst innebærer ikke kun at man stiller med en forforståelse som kan prege tolkningene. Noe dypere kan vekkes i oss ved lesning av teksten, nemlig motoverføringer. Der forforståelsen peker på en slags overordnet teoretisk forståelse leseren bærer med seg, innebærer motoverføringene noe mer situasjonsspesifikt og personlig. Motoverføringer viser bedre til mikroprosesser som pågår i oss. Vi bærer med oss relasjonserfaringer som gjør at visse scenarier ved teksten kan vekke til live reaksjoner i oss. I sin artikkel hevder Zachrisson (2008) at; *”Relasjonen mellom pasient og terapeut er en toveis relasjon. Den er gjensidig, men på en kompleks måte. Den kan neppe betraktes som symmetrisk all den stund pasient og terapeut har ulike grunner til å være i relasjonen og ulike funksjoner i det samspillet som finner sted. Det begrepet i psykoanalysen som helt fra starten av har rettet søkelyset mot terapeutens posisjon i denne relasjon, er motoverføring”* (Zachrisson, 2008, s. 939). Slik som terapirelasjonen gir muligheter for at motoverføringer kan skje, kan en oppgave der vi er i dialog med romanens tekst, preges av egne motoverføringer til teksten. På samme måte hevder Kittang (1990) at det å fortolke skjønnlitteratur kan sammenlignes med prosessen som skjer i relasjoner. Derfor kan prosessen være preget av både overføringer og motoverføringer. I en prosess der vi selv er verktøyet, er vi nødt til å være oss bevisst de reaksjoner teksten kan komme til å vekke i oss. Er vi oss ikke dette bevisst, kan vi havne i flere fallgruver. Vi kan komme til å sammenblande egne reaksjoner med Johannes, utelate svært sentrale temaer som gir oss et ubehag ved å gå inn i, eller vektlegge noen temaer i større grad enn de virkelig berører Johannes utvikling. Som Zachrisson (2008) hevder referer begrepet motoverføring til et sammensatt fenomen som både kan forstyrre og informere dialogen. Det blir da interessant

å se hvordan fenomenet kan informere oss, og dermed skapes en forståelse av hvordan Johanne virker på omgivelsene rundt seg. Motoverføringsbegrepet gir oss noen muligheter dersom vi er bevisst de reaksjonene vi kan komme til å få gjennom nærlesning av boken og gjennom tolkninger. I egen lesning av romanen, opplevde vi det ubehagelig å skulle gå inn i den tvingende relasjonen mellom Johanne og moren. Flere ganger kunne vi kjenne på et sinne. Med dette kunne vi komme i fare for å miste de reaksjonene Johanne har i situasjonen. Vi måtte være bevisst så det var Johannes reaksjoner og følelser som kom fram gjennom tolkningene, og ikke gjenspeilinger av våre egne reaksjoner. Dessuten måtte vi ta hensyn til at boken er svært preget av Johannes tanker og tilbakeblikk, noe som i stor grad utelukker flere perspektiver. Med tanke på dette har vi i størst mulig grad sett på samspillssekvenser. Det at vi i en fenomenologisk og fortolkende hovedoppgave har valgt å være to medvirkende studenter sammen i prosessen, har bidratt til at vi har hatt flere muligheter til å unngå fallgruvene. Det blir i denne oppgaven utført en treveis dialog der boken og vi taler til hverandre, og der vi reflekterer sammen rundt prosessen i oppgavearbeidet.

3. Hoveddel

3. 1 Manglende selvagens – ”Jeg kommer ikke ut”

Jeg kommer ikke ut. Noe må ha skjedd med låsen. Jeg må vente til mamma kommer hjem fra jobben så hun kan hjelpe meg (s. 5).

Slik er det første møtet med Johanne. Med denne åpningsfrasen får vi umiddelbart innsyn i Johannes tanker. Etter førstegangslesingen av boken fikk vi følelsen av at denne åpningssekvensen ikke var tilfeldig for hvordan vi skulle komme til å forstå Johanne. Denne starten gir oss informasjon på flere plan. Ved hjelp av disse linjene og ved det Johanne tenker senere, kan vi gå inn i hennes opplevelser her og nå. Samtidig tenker vi at dette tekstutdraget er en del av en større helhet, noe vi ønsker å få belyst gjennom oppgaven. Vil skal nå gå inn på hennes reaksjoner i åpnings situasjonen for å se hvordan vi kan gi mening til disse. Kjerneselvet i Sterns utviklingsmodell (2003) omhandler barnets utvikling av aktørstatus, dets evne til å påvirke. I åpningslinjene er Johannes manglende aktørstatus sentral.

I alderen fra to til syv måneder begynner oppfatningen av et organisert selv å utvikle seg hos spedbarnet. I denne perioden ser spedbarnet ut til å fremstå på et mer organisert vis i mellommenneskelig kontakt. Dette kommer til uttrykk ved at barnet bedre evner å se på seg selv som et separat vesen som har kontroll over egne handlinger og som er i besittelse av egne følelser. I perioden er selvopplevelser som utgjør fornemmelser av et kjerneselv sentralt. Ordet fornemmelse peker på at organiserte selvopplevelser ligger på et erfaringsplan, heller enn på et kognitivt plan. I utviklingen av et kjerneselv oppleves en grunnleggende form for *selvagens*. Barnet opplever at det selv produserer egne handlinger og at det har en egen vilje (Stern, 2003). Evnen til å mentalisere og utviklingen av agens, er nært knyttet sammen (Fonagy & Target, 1997). I sin modell for utvikling av agens, beskriver Fonagy et al. (2004) fem stadier hvor selvagensen utvikles. Gjennom våre tolkninger av Johanne har to av disse stadiene stått som sentrale. Barnet får tidlig erfaringer med å være en *sosial agent* i form av at det kan påvirke omsorgsgivers atferd og ansiktsuttrykk gjennom sosiale utvekslinger. I løpet av barnets andre leveår utvikles selvet som *intensjonell agent*. Det skjer en videreutvikling av en allerede tilstedeværende forståelse for kausale forhold. Forståelse for at handlinger kan være påvirket av ønsker, men at ønsker og handlinger kan være ulike, oppstår. Det er særlig ved utviklingen av selvet som intensjonell agent vi kan se hvor innvevd mentalisering er i utviklingen. Normal utvikling av selvet kan utsettes for skjev utvikling over tid dersom omsorgsgiveren ikke matcher sine responser til å passe med barnets opplevelser (Fonagy et al., 2004).

Gjennom boken, og også ut ifra åpningslinjene, tenker vi særlig at selvagens er et lite utviklet område hos Johanne. At noe må ha skjedd med låsen leser vi som en svært konkret forståelse av situasjonen hun befinner seg i. Ved å tenke at *noe* har skjedd er det som hun utelukker muligheten for at *noen* kan ha gjort noe med låsen. Løsningen for å komme ut av rommet ligger ikke hos henne selv. Den intensjonelle agensen syntes svak her, ved at hun ikke tenker på at noen kan ha hatt en ulik vilje fra henne selv, og ønsket å låse henne inne (Fonagy et al., 2004). I hennes tankegang ligger det et premiss om at hun må vente på mor for å få hjelp til å komme ut av situasjonen. Implisitt i dette ligger det et annet premiss, at hun ikke får til å åpne døren på egen hånd. Videre tenker Johanne;

”Det tok litt tid før jeg forsto at jeg ikke kom til å få den opp. Jeg dro i dørhåndtaket, så hardt som det er mulig uten at det faller av, for det er gammelt og ødelagt. Så forsto jeg at jeg ikke kom ut alene, at noen måtte hjelpe meg” (s. 5).

Handlingsrommet til Johanne ser gjennom hennes øyne ut til å være svært begrenset. Rommet hennes har to vegger som ligger inntil mors soverom og kjøkkenet, disse banker hun på uten svar. Tidligere har hun hørt at moren har gått ut ytterdøren, så på et plan vet hun at moren ikke er hjemme. Den tredje veggen ligger inntil gården ved siden av. Johanne vet ikke hvem som bor der, og hun har heller aldri hørt noen der inne fra. Denne veggen banker hun ikke på. Den fjerde veggen har et vindu, men Johanne roper ikke ut av vinduet fra fjerde etasje siden hun er naken. Her finnes det flere mulige handlingsalternativer for å få hjelp til å komme seg ut, som Johanne ikke benytter seg av. Stern (2003) beskriver at selvagens er et selvområde som innehar tre mulige opplevelsesinvarianter. Den første av disse er følelsen av å ha en vilje før utøvelse av en motorisk handling. Den andre opplevelsesinvarianten er den proprioceptive tilbakemeldingen en enten får eller ikke får, i tråd med handlingen. Den tredje og siste opplevelsesinvarianten omhandler forståelse for konsekvenser handlingen en utfører kan få. Det første Johanne gjør er å forsøke å åpne døren, og utfører slik sett en viljestyrt handling. Den proprioceptive tilbakemeldingen hun får, er at døren ikke lar seg åpne. Konsekvensen av den lukkede døren gir et brudd i agensfølelsen, noe vi ser av handlingene som følger etter at hun forstår at døren er låst; hun banker ikke på vegger der det potensielt kan være andre som kan hjelpe. Bruddet i agensfølelsen her kan forstås både ut ifra brudd på fysisk agensfølelse og sosial agens. At hun raskt mister troen på at hun skal få opp døren på egenhånd, kan tyde på at hun har liten tiltro til egen påvirkning på den fysiske verden (Fonagy et al., 2004). Vi forstår den manglende bankingen på veggene der det kunne ha vært mennesker, som en svikt i hennes opplevelse av å kunne påvirke folk rundt seg i situasjonen. Hun blir raskt orientert mot en ytre styrt løsning: *“Jeg har bedt om at det skal gå bra. Jeg har bestemt meg for å prøve å overlate det til Gud, legge det i hans hender” (s.6.)*. Å overlate løsningen til Gud kan tyde på at hun er overveldet. Hun føler at hun ikke har andre muligheter enn å be til han i håp om å innvirke på situasjonen hun er i. Bønn blir en mestringsstragi. Hun opptrer som en sosial agent ved å be. Hun ønsker å påvirke Gud til å hjelpe henne. Bønnen fører ikke videre til at egen handling styrkes. Vi kan forstå bønningen som et forsøk på å håndtere vanskelige affekter. I følge Gross (1999) defineres affektregulering som følgende: *”the ways individuals influence*

which emotions they have, when they have them, and how they experience and express these emotions” (Gross, 1999, s. 557).

Hvilke konsekvenser tankene hennes får, kan vi forstå i tråd med hennes mentaliseringsevne i situasjonen. Mentale tilstander påvirker atferd. Slik vil følelser og tanker, bevisste eller ubevisste, være med på å forme atferden vår (Bateman & Fonagy, 2007). Mentalisering vil på denne måten kunne virke inn på Johannes opplevelse av agens. Måten hun mentaliserer rundt ikke å komme ut på egenhånd påvirker handlingsalternativene Johanne opplever å ha. Tanker om egen mestring eller påvirkningskraft i situasjonen kunne gitt henne agensfølelse. Vi kan undre oss over om hun har gjort seg erfaringer som gjør at hun nå opplever at det ikke nytter å be andre om hjelp. For at hun skal få hjelp er det som om noen bare må dukke opp, derav bønnen til Gud. Det kan se ut som hun har en manglende tillitt til egen innvirkning på situasjonen og på sin egen aktive rolle i å innvirke på at andre skal kunne hjelpe henne. Slik mangler hun selvagens på flere relateringsnivåer, i troen på seg selv som aktør og som aktør som kan påvirke andre (Fonagy et al., 2004; Stern, 2003). På denne måten låses situasjonen ytterligere. En annen forklaring som er nærliggende er at hun som nevnt strever med å håndtere affekter i situasjonen. Dersom Johanne har et høyt affektnivå som hun ikke klarer å nedregulere, vil mentaliseringsevnen hennes begrenses (Fonagy, 2006; Fonagy & Bateman, 2007). Hadde hun i større grad vært i stand til å mentalisere rundt affektene sine, ville hun ha framstått klarere for seg selv. Slik kunne hun ha kommet i kontakt med affektene i situasjonen, og fått agens til å handle på dem (Allen, 2006).

Johanne tenker hun er glad hun studerer psykologi og slik har innsikt i ekstreme reaksjoner. Innsikten fikk hun gjennom et kurs hun snek seg inn på, på embetsstudiet. At Johanne anser situasjonen som ekstrem, tenker vi handler om den manglende følelsen av å kunne innvirke på den. Det er nærliggende å tenke at dersom hun hadde hatt en større tiltro til egne evner til å løse situasjonen, så ville nødvendigvis ikke situasjonen blitt opplevd så ekstrem. Mens hun ligger på ryggen og kjenner på pusten, gir hun seg en selvinstruksjon om at hun må slappe av. Dette leser vi som et signal på at hun ser situasjonen som ekstrem fordi kroppen hennes gir henne signaler om det. Det virker derimot som om denne innsikten er mer fornuftsdrivet enn emosjonsdrivet. Hun fikk innsikten gjennom et kurs. Kroppen kjennes urolig, og hun tolker det dit hen at hun har en ekstrem reaksjon på situasjonen. Den manglende kontakten med følelsene kan også bidra til Johannes lave opplevelse av selvagens. Følelsene kunne vært med

på å gi energi og potensiale til handling, slik at agensfølelse ville ha økt. I stedet fryses hun og blir handlingslammet. Johanne går fra å tenke at mor må hjelpe henne ut i åpningsfrasen til å tenke at *noen* må hjelpe henne ut. Vi diskuterte to mulige måter å forstå endringen i denne tanken på. En måte å forstå det på, er at hun på et nivå forstår at mor ikke kommer til å hjelpe henne. Tanken om hjelp må derfor rettes ut mot *noen*. En alternativ tolkning av tankeendringen er at hun må nøytralisere forholdet til moren. Dette må gjøres da tanken om at mor må hjelpe henne, viser til at hun på en måte ser moren som ansvarlig for at hun er innelåst. Denne tanken kan være svært truende for deres relasjon. Ved at tanken endres til at noen må hjelpe henne ut, blir trusselen mot relasjonen borte.

3. 2 Relasjonenes betydning

I vårt første møte med Johanne møter vi henne alene i en stressende og sårbar situasjon. Tankene hun har om at hun ikke kommer seg ut på egenhånd, viser til en manglende tiltro på egen kraft. Hun trenger moren eller noen, for å mestre situasjonen. Et slikt tankemønster tenker vi ikke er tilfeldig, og det vekker en nysgjerrighet i oss for relasjonene hennes og deres betydning. Gjennom å se på Johannes relasjoner og samspill hun inngår i, kan vi få en større forståelse for hennes tankemønstre, følelser og reaksjoner.

3. 2. 1 Affektive samspill med mor

Med mor virker det gjennomgående i romanen som om samspillene er preget av en mangel på samstemthet, gjensvar og validering. Johanne kommer ofte med utspill der mor ikke følger direkte opp. Mor kommer heller med nye innspill eller innvendinger, som ofte ikke er helt i tråd med budskapet Johanne forsøker å formidle. Som konsekvens av dette, blir samspill ofte ikke særlig synkron. Det gjennomgående mønsteret i samspillene med en så viktig omsorgsperson, gjør at vi undrer oss over innvirkningen dette har og har hatt på Johanne og hennes utvikling. Spedbarnsstudier viser hvor viktig synkronitet, speiling og inntoning er for kvaliteten på samspillet mellom barn og omsorgsgiver (Bråten, 1998; Fonagy et al., 2004; Stern, 2003; Trevarthen, 1998).

Affektsynkronitet er et tidlig uttrykk for gjensidighet mellom spedbarn og omsorgsgiver, og når et høydepunkt i to til tre måneders alder (Hansen, 2010). Synkronitet kan komme til uttrykk gjennom flere kanaler som ved blikkontakt, lyder, smil og andre ansiktsuttrykk,

bevegelser og gjennom kroppsgester. Synkronitet i et samspill vises ofte gjennom kroppslige samsvar partene i mellom. Slik blir synkronitet et ytre uttrykk for gjensvar. Gjennom samspillet kommer barnets følelsesmessige repertoar og mønstre til syne. Ved synkronitet bærer interaksjonen preg av imitasjon og gjensidighet fra begge partene. Som Hansen (2010) sier, kan spedbarnet vise en formidabel evne i å gjenspeile omsorgsgiverens affektive uttrykk. Slik blir begge parters følelser og uttrykk avgjørende for en synkron form på den affektive dialogen. Barnets evne til å synkronisere seg med forelderens affektive uttrykk, kommer spesielt godt til syne i studier med barn av deprimerte mødre. Her har man funnet at spedbarnet kan utvise det Stern (2003) kaller en mikrodepresjon, spedbarnet speiler det affektive uttrykket til moren. Samspillet viktigste funksjon blir her å beholde synkroniteten, som igjen er det som er utgangspunktet for delingsopplevelser (Hansen, 2010). Der vi ser manglende samstemthet i forholdet mellom mor og Johanne, ser vi ofte at det er Johanne som blir den som tar ansvar for å prøve å skape synkronitet. Mor er ofte fjern og utenfor relasjonen i kontakten. Som Johanne beskriver det, er det som moren kan tenke på noe annet mens hun ser på henne, ”og glemme å ta øynene med seg” (s. 19). Mor tar ikke del i den synkrone dansen. At omsorgspersonen inntoner seg på barnets følelser og speiler de tilbake, hjelper barnet med å skape mening i opplevelsene og følelsene det har. Dette er viktig for at barnet skal få integrert selvopplevelsene sine (Stern, 2003; Fonagy et al., 2004).

Det virker som om mor ofte forholder seg til det verbalt fortalte, men strever med å møte Johanne på det affektive planet i formidlingene hennes. Der dette skjer vitner det om en manglende inntoning fra mor, noe som gjør det vanskelig for Johanne å få delt opplevelsene sine. Manglende inntoning kan ha vært med på å bidra til at Johannes historier som levd og som fortalt ikke lar seg forene. Dette blir en del av Johannes selvopplevelse som kommer til uttrykk både i historier til seg selv, til moren og til andre (se del 3.3.1). At mor fremstår som lite inntonende i samhandling med Johanne, virker mer fremtredende ved noen følelsestilstander enn andre. Særlig der Johannes følelsestilstander omhandler glede og selvagens, ser vi at mor ikke helt evner å møte Johanne på det affektive nivået i budskapene hennes. Ved at omsorgspersonen ikke understøtter fortellinger og opplevelser barnet har av seg selv som aktør, får ikke barnet støtte for utvikling av egen agens. Mangel på denne type støtte kan påvirke oppfatningen barnet har av seg selv som en som mestrer og som har kraft til å påvirke omgivelsene (Stern, 2003; Fonagy et al., 2004).

3. 2. 2 Manglende inntoning – ”En Indian summer, det er det vi vil ha”

Første gangen vi som lesere blir presentert for et direkte samspill mellom Johanne og moren, kjenner vi på mangelen på deling som ligger i det intersubjektive rommet i mellom dem. Ved at mor ikke toner seg inn på Johannes intensitet, form eller følelsestilstand, som vi vet er viktige delaspekter ved inntoning, oppnås ikke deling (Stern, 2003). I den følgende tolkningen foregår handlingen rundt middagsbordet. Johanne har møtt Ivar for første gang og forteller om dette møtet under middagen:

”Jeg fortalte om rørleggeren og sykkellåsen og regnet og at en gutt som jobbet i kantinen hadde lånt meg et håndkle, han het Ivar, det var omtenksomt gjort, ikke sant? Jeg så på henne. Hun virket opptatt med maten. Han var så snill, sa jeg. Jeg prøvde å snakke med vanlig stemme. Ivar. Jeg smilte hele tiden mens jeg snakket om ham. Jeg ville ikke at mamma skulle merke det. Vi hadde pai, det er nesten det beste jeg vet, jeg hadde laget det fordi jeg var glad, som om jeg hadde noe å feire. Hva studerer han, spurte mamma. Hun var alvorlig, rynket brynene, den skarpe stemmen. Jeg vet ikke om han studerer, sa jeg, vi pratet nesten ikke, jeg leverte tilbake håndkleet, og så var det noen som mistet et helt kar med lasagne på gulvet der inne, og han måtte gå for å hjelpe til. Mamma så ut av vinduet, vred på hodet, så opp på himmelen. Nå hadde det gjort seg med litt sol, Johanne, en Indian summer, det er det vi vil ha nå, hva?”(s.17-18).

Den gjentatte bruken av ordet *og* i det første Johanne forteller om Ivar, kan vitne om en iver i fortellingen hennes. Det viser til en gledesfølelse, som om hun har noe å feire. Måten å fortelle på kan minne om et lite barn som har mye å fortelle og benytter seg av ordet *og* for å understreke at det kommer mer i fortellingen, samt for å vise sin iver eller glede ved å fortelle. Denne delen av eksempelet understreker intensiteten i følelsesaspektet ved fortellingen, noe som ikke speiles tilbake. Det alvorlige uttrykket til mor, med rynkete bryn og den skarpe stemmen, viser at følelsen som speiles tilbake er inkongruent. Intensiteten speiles tilbake, men gleden blir møtt med en alvorlighet og det vi leser som irritasjon. Vi ser dette eksempelet som illustrerende for hvordan Johannes gledetilstander ofte blir møtt av mor. Gleden blir møtt med ansiktsuttrykk som normalt sett signaliserer negativ affekt. Dersom speiling får et mønster av å være inkongruent med barnets følelsestilstand, vil ikke barnet bli møtt på sine reelle følelser og får derfor ikke hjelp til å regulere disse (Fonagy, 2006; Fonagy et al., 2004). Inntoningsatferd fra omsorgsgiveren er av særs betydning for barnets kjennskap til egne

følelser, da forelderen viser til den indre tilstanden barnet opplever ved inntoning. Dersom barnet ikke får kjennskap til at indre opplevelser kan deles gjennom intersubjektiv relatering, kan dette gi konsekvenser for utviklingen av det subjektive selvet. Barnet kan komme til å kjenne seg alene og ensomt i sine opplevelser (Stern, 2003). Videre får ikke Johanne noen respons på historien sin. Ved å spørre om ikke moren synes Ivar var omtenkstom ved å låne henne et håndkle, er det som om hun ønsker bekreftet sin egen oppfatning og å få en tilbakemelding på fortellingen sin, kanskje både verbalt og emosjonelt. Hun ønsker å få bekreftet sin subjektstatus fra mor, gjennom å påpeke at andre har sett henne (Benjamin, 1990). Ivar ser behovene hennes og møter de med omsorg. Ved å gjenfortelle om en opplevelse hvor hun fikk omsorg, ønsker hun kanskje å fremheve viktige behov hun har som Ivar fyller. Hun forsøker å få anerkjennelse for at hun har opplevd et møte som har tilført henne noe nytt. Johannes registrering av at moren virker opptatt med maten, ser vi på som et skifte i hennes fokus. Fra å være emosjonelt, indre styrt, er det som hun må rette blikket over på moren for å kunne gjenvinne synkroniteten i samspillet. Hun prøver å snakke med vanlig stemme og vil ikke at moren skal merke at hun smiler. Når vi leser dette får vi inntrykk av at Johanne har tidligere erfaringer med at en slik type glede ikke vil kunne deles med moren. Ved å selvinstruere seg til å prøve å snakke med vanlig stemme, er det som om hun forsøker å nedregulere gleden hun viser utad, for å bedre kunne romme gleden historien inneholder innad. Kanskje det er på denne måten gode minner og følelser har kunnet bli rommet av selvet. Moren formidler sin manglende interesse for datterens historie både gjennom usynkroniserte kroppslige affekter, og verbalt ved sitt gjensvar på fortellingen. Spørsmålet om hva Ivar studerer blir den verbale signaliseringen på bruddet med den affektive opplevelsen Johanne har. Fraværet av affektiv deling skjedde allerede ved mors inkongruente og delvis manglende respons, samt ved den fraværende kroppslige synkroniteten.

Johanne svarer på innholdet i morens spørsmål, men får ikke svar på egne spørsmål. Det er som om morens manglende respons virker som en demper på Johannes delingsforsøk i relasjonen. Ved at Johanne registrerer at moren er alvorlig, rynker brynene og har den skarpe stemmen, omfokuseres hennes affektive fokus bort fra henne selv og over på mors opplevelse. Vi kan anta at de måtene hun har erfaringer av å komme i kontakt med moren er ved å underkjenne sine egne følelsestilstander og ta del i morens. Det kan derfor virke som om dette har blitt et mønster. Hun kan ha erfaringer, sannsynligvis ubevisst, med at det er dette som fungerer best for å komme i kontakt. Hun lykkes ikke alltid gjennom dette heller. Der mor i

slutten av eksempelet begynner å snakke om været blir sekvensens tema tydelig for oss; mangelen på kontakten mellom mor og Johanne. Med dette utsagnet blir vi også interessert i kroppsspråket Johanne beskriver hos mor. Mor vrir på hodet og ser ut av vinduet, noe vi tolker som at hun gjør seg ekstra utilgjengelig for kontakt. Det er som om mor avviser henne. Kroppsspråket blir i tillegg til det verbale, en implisitt beskjed om at temaet Johanne tar opp ikke kan rommes. I tillegg til at avvisningen skjer på et relasjonsnivå, så ligger det også en avvisning av Johannes engasjement i forhold til Ivar. Sekvensen er preget av manglende intersubjektiv deling. Gjentatte ganger romanen igjennom, ser vi eksempler som dette. Moren møter ikke Johanne på hennes glede eller hennes engasjement. Delingsforsøk Johanne tar initiativ til blir avvist.

3. 2. 3 Om å miste seg selv med den andre – ”Elsk deg selv, elsk deg gjennom”

Ved flere av anledningene der stemningen med mor er god, virker det utelukkende som om Johanne må gå på akkord med seg selv for å oppnå dette. Det kan virke som om mor er best til å se Johanne der Johanne møter morens behov. I prosessen med å kunne møte mor, mister Johanne noe i seg selv. Vi ser et eksempel på dette etter at Johanne har fortalt om Ivar til moren, og moren svarer på det Johanne forteller ved å spørre om hva Ivar studerer. Etter dette faller mors tallerken i gulvet uten at Johanne synes moren merker at det skjer. Johanne begynner å rydde opp og sier noe som virker ment for å glede moren:

”Jeg skal vaske badet (...) Hun svarte ikke med det samme. Så snudde hun sakte på hodet og så ned på meg. Det, sa hun, ville være en ren velsignelse. Hun la hodet på skakke. Du er en engel, sa hun alvorlig. Jeg vet ikke hva jeg skulle gjort uten deg. Hun så på meg sånn, lenge, som om hun begynte å tenke på noe annet, men glemte å ta øynene med. Jeg smilte. Hun har rett, tenkte jeg, vi hører sammen, som to hender som folder seg.” (s. 19).

Under middagen med mor oppstår det ingen kontakt før i dette utdraget. Først når Johanne gjør noe for mor, blir hun møtt med tilsynelatende gode ord. Å kalle Johanne en engel, kan derimot forstås som et forsøk på å gjøre henne til et objekt for egne ønsker og behov. Når den ene parten behandler den andre som et objekt, kan ikke reell kontakt oppstå (Benjamin, 2004). Betegnelsen “engel” kan bidra til å utforme Johannes selvforståelse og narrative selv. Like før Johanne tenker tilbake på middagen med mor, dukker et overgrepssbilde opp av en liten jente i

fangenskap. Bildet hun ser for seg, kan illustrere opplevelsen som vekkes i henne ved å tenke tilbake på middagen med mor. Johanne tenker at den lille jenta i bildet bare må utføre de seksuelle handlingene den voksne krever. Bildet kan uttrykke opplevelser hun ennå ikke er helt i kontakt med. Gjennom bildet framstilles det å måtte gjøre noe for andre som et overgrep. Det verbale fanger ikke opp denne opplevelsen (se del 3.3.5). Antar vi at begreper slik som ”engel” kun brukes i sammenhenger der Johanne blir et objekt for mors ønsker, kan Johanne knytte positive begreper til selvet i situasjoner der hun gjør noe for andre. Slike betegnelser kan påvirke utviklingen av Johannes identitet og slik historien hun har om seg selv. Selvbiografiske fortellinger skapes i barndommen i samvær med voksenpersoner. Historier blir ofte til ved at foreldre og barn samkonstruerer barnets opplevelser ved å sette sammen elementer fra barnets fortelling. Et viktig aspekt ved slike konstruksjoner er at det foreligger et asymmetrisk forhold til deltakelse i samskapelsen. Forelderen har stor innflytelse på hvordan fortellinger blir til barnets historie om seg selv. Som resultatet av å samskape selvbiografiske historier, utvikles barnets narrative selv (Stern, 2004). Johanne kan ha utviklet et narrativt selv som innebærer en opplevelse av egenverd, kun gjennom å gjøre noe for andre. Slik blir Johannes historie om seg selv begrensede og bindende.

Johanne opplever ikke å få speilet seg selv og sine behov i mors øyne, men merker at mor er et annet sted. Likevel forteller hun seg selv at moren har rett, og at de to hører sammen. Observasjonen av mor stemmer ikke overens med smilet og tanken om at de to hører sammen. Den verbale definisjonen blir den viktige. Det inntreffer en uforenlighet mellom hva hun syntes å oppleve og hva hun forteller seg selv rundt dette. En slik uforenlighet innebærer at opplevelser fra de nonverbale domenene står i kontrast med det som fortelles (Stern, 2003). Det kan virke som Johanne prøver å overbevise seg selv om at det her oppstår kontakt. Imidlertid ser vi at hun til slutt må gi opp fortellerprosjektet sitt. Vi får også kjennskap til at det virker truende på henne å skulle fortelle til mor: *”Jeg fikk meg ikke til å fortelle henne det andre”* (s.18). Tanken om ikke å ville fortelle kan vi forstå ut i fra at mor ikke synes interessert. Johanne kan være redd for å fortelle resten i frykt for at det vil pulveriseres og blir ødelagt. At hun ikke kan dele den fantastiske fortellingen om Ivar med mor, synes å skape en ensomhet i henne. Ensomheten kommer sterkt fram da hun siden referer til diktet sitt *”elsk selv, elsk deg gjennom”* (s.20). Johanne tenker det er sånn det er her i verden. *“Jeg kan ikke sitte og vente på at noen skal komme og fylle meg med de gode følelsene jeg trenger. Jeg er mitt ansvar, jeg må være den første til å gi”* (s.20). Dette høres ut som tanker som er rotfestet

i utallige opplevelser med mor. Hun må være den første til å gi, slik hun gjør med mor. Hun får mors blikk og oppmerksomhet når hun gir eller gjør noe. Det blir noe tvingende over en relasjon når et slikt mønster er gjeldende (Benjamin, 2004). Den ene må gjøre noe for den andre i et forsøk på å få kontakt. Kjærligheten blir betinget. Følelser av at kjærlighet kun oppnås ved at noe må gis, kan føre til en fremmedgjøring for egne følelser. Dynamikken i forholdet blir preget av at Johanne må glede mor for å reparere relasjonen med henne igjen. Slik blir Johanne fastlåst i en relasjon, der handlingsrommet hennes blir begrenset. Johanne prøver her å skape likevekt, men dette går på bekostning av henne selv. Slike forsøk kan ha ført til et relasjonsmønster der Johanne må regulere mors følelser og underkjenne sine egne. Over tid kan dette ha ført til at hun blir fremmedgjort for egne følelser.

3. 2. 4 Truende forskjeller – “Det jeg sier skal være sant, og det du sier skal være sant”

Johanne har overtalt mor til å bli med henne på kino for å se den franske kjærlighetsfilmen “Betty Blue”. Når mor spør om den har en “happy ending” svarer Johanne at den ikke har det, men likevel er verdt å se. Mor er i tvil før de går til kinoen. På kinoen setter de seg midt i salen. Hadde Johanne kunnet velge, ville hun ha sittet lenger fram i radene. Hun sier til seg selv: *“Nå sitter du her og her skal du sitte, så slapp av (...) Du er i hvert fall ikke lenket fast”* (s.67). Disse tankene illustrerer en opplevelse av å måtte innrette seg etter mor, en opplevelse av å være sterkt bundet. Å sitte et sted hun ikke ønsker, kan vise til at de i relasjonen befinner seg på et sted hvor hun ikke ønsker å være. Johanne tenker på åpningsscenen i filmen, der de beste bildene er. Karin hadde ikke likt åpningen og hadde reist seg og forlatt kinoen. Johanne ser så for seg strandhusene som skal males, og hun tenker at hun er den rasende Betty som hiver alt ut av vinduet, drar med seg koffertene og er klar til å reise. Hun forestiller seg at hun er Betty. I tråd med dette, ser vi at hun mot slutten av boken pakker sakene sine for å reise til USA. Hun forteller ikke om pakkingen til noen. Etter filmen er mor rasende. Hun strever med å puste, skjelver i kroppen og forteller Johanne at hun ikke er snill. Videre sier hun:

“Du visste dette ikke var noe for meg (...) Det var ikke sånn ment, sa jeg. Jeg trodde du ville like den, i hvert fall begynnelsen. Hun snudde seg og hylte. Begynnelsen! Vet du hva, Johanne! Vet du hva kjærlighet er? Har du i det hele tatt begreper om hva det kan være? Sex er ikke det samme som kjærlighet, du kan ikke vise fram brystene dine og tro at det vil få menn til å elske deg. Hun lagde trutmunn og smalnet øynene, jeg så at hun prøvde å gjøre

narr av Betty, men det var som hun etterlignet meg (...) Jeg kan ikke akseptere at du lurer meg, sa mamma. Jeg visste ikke om hun noen gang hadde vært så sint før. Jeg tåler mye, sa hun, du vet at jeg tåler mye, men jeg tåler ikke dette (...) Hadde jeg ødelagt alt ved å ta henne med på denne filmen? (...) Jeg bare orker ikke mer manipulering, sa hun. Jeg vil at det skal være sant. Hva da skal være sant, spurte jeg (...) Det jeg sier skal være sant, og det du sier skal være sant (...) Ingen skal få lure meg mer, sa hun. Ikke engang du. Hun snudde seg og begynte å gå (...) Hun så så liten ut, og alene. Mamma, ropte jeg etter henne, men hun snudde seg ikke. Jeg har aldri villet lyve for deg” (s. 68-69).

Mor uttrykker her helt tydelig at Johanne på forhånd burde ha forstått at filmen ikke var noe for henne. Betty Blue viser selvstendighet, handlekraft og sterke emosjoner som raseri og lidenskapelig kjærlighet. Johanne beundrer denne kraften og virker inspirert av henne, noe som kommer fram gjennom ønsket om å være Betty. Det er nettopp denne kraften i Johanne vi tenker skremmer mor. Hun ønsker ikke å se Johannes styrke og kjærlighet til Ivar. Hennes redsel ser ut til å uttrykkes gjennom sinne. Gjennom mors hyl kan vi kjenne på et ekstremt raseri. Det er som om hylet kanaliserer smerten hun kjenner på ved Johannes forsøk på løsrivelse. Vi tenker raseriet videre trigges av Johannes utsagn om at hun i det minste trodde moren ville like begynnelsen. Ut i fra hva Johanne tenkte før filmen startet, får vi vite at filmen har en symbolsk betydning for Johannes løsrivelsesprosjekt. Ved å spørre om mor likte begynnelsen, er det som om hun indirekte spør om mors meninger om prosessen hun er i gang med etter møtet med Ivar. Mors hyl viser hva hun tenker om Bettys atferd, samt frykt for å kjenne datteren igjen i denne atferden. Hylet kan vise en sterk motreaksjon på Johannes utviklingsoppgave: løsrivelsen. Om Johanne løsriver seg fra symbiosen med mor, betyr det at de to ikke lenger er en helhet, og dermed er forskjellige. En forskjellighet blir her truende for relasjonen. Mor blir rasende fordi Johanne har en annen oppfattelse av filmen enn henne selv. Hun ser ut til å ønske å påvirke Johanne uten at Johanne skal få kunne påvirke henne tilbake. Hegel (1807/1952) snakker om hvordan selvets behov for absolutt selvstendighet står i kontrast til selvets ønske om anerkjennelse (Benjamin, 1990). Uten å anerkjenne den andre som subjekt, kan man umulig bli anerkjent som subjekt tilbake. Mors behov for å hevde sitt absolutte selv går på bekostning av å se Johanne. Johanne mener filmen handler om kjærlighet, mens mor mener temaene som presenteres omfatter fordekt vold, overgrep og sex. Mors fortolkning av filmens temaer kan være et forsøk på å skambelegge Johannes kjærlighetsoppfatning og kanskje til og med gjøre den til noe ekkelt. Det er som mor prøver å

simplifisere og seksualisere den betydningsfulle relasjonen Johanne har til Ivar. Slik kan mor forsøke å undergrave den truende kjærlighetsrelasjonen datteren har. Mor framstår som svært manipulativ i det hun prøver å endre datterens oppfatning. Filmens tema kan ha blitt for virkelighetsnært for mor og truer slik relasjon til datteren. På denne måten aktualiserer filmen relasjonstemaer for mor. Sannsynligvis har hun tidligere erfaringer med å bli forlatt. Datterens løsrivelse virker truende, da hun igjen kan bli alene. At Johanne ikke umiddelbart er enig med henne, noe som ser ut til å være uvant for mor, kan i hennes øyne få Johanne til å bli en løgner. Det er som hun ved å si: *“Jeg tåler mye (...) men jeg tåler ikke dette”* (s.69), sier at hun ikke kan tåle at datteren løsriver seg. Johanne kan skamme seg over å bli definert som en som lurer mor. Hennes tanke om at mor ser så liten og alene ut, tenker vi gjenspeiler en følelse hun har selv og som hun ofte har. Hun ønsket å dele en opplevelse med mor, men oppnådde ikke deling. I opplevelsen Johanne har av situasjonen hun er i, blir hun liten og alene. Mor ser ikke hennes perspektiv, og hun blir en løgner. Følelsen av å være liten og alene kan handle om at intersubjektiv deling ikke fant sted. Delingsforsøket blir møtt med raseri. Raseriet tydeliggjør at ulike meninger er forbudt i relasjonen. Johannes forskjellighet fra mor, kan virke truende på mors subjektivitet (Benjamin, 2004). Mor kan reagere på styrken eller agensen, hun nå ser kommer til syne hos datteren. For å prøve å bekjempe dette må hun ta kraftig i, noe Johanne opplever ved å tenke at moren aldri har vært så sint før. Mors sterke sinne kan indikere at datterens løsrivelsesforsøk oppleves som fryktelig smertefullt. Da det ikke er noen gjensidig anerkjennelse av hverandres bidrag, blir samspillet låst i en komplementær tohet (Benjamin, 1990, 2004). Anerkjennelse innebærer en aksept for at den andre er annerledes enn en selv, samtidig som en får erfaring med at den andre er lik. Anerkjennelse innebærer også at en toleranse for forskjeller utvikles (Benjamin, 1990, 1995, 2004). I en komplementær relasjon vil begge partene bli fanget i reaktive reaksjoner, og begge vil føle seg påført den andres vilje. Det blir en kamp om hvem sin virkelighet som gjelder (Benjamin, 1990, 2004). Mor kjemper her for sitt syn: om hun har rett, må Johanne ta feil! Det er liten tvil om hvilken sannhet mor mener bør være gjeldende med utsagnet om at det de begge sier skal være sant. Det er bare plass til mors sannhet, og Johanne bør som forventet innrette seg etter denne. At Johanne kommer med egne meninger her, blir av mor oppfattet som noe løgnaktig. Slik det er beskrevet, er det som mor oppfatter at Johanne prøver å presse sin virkelighet på henne ved å ta henne med på filmen. Vi ser Johannes initiativ som om hun spør mor om hun kan anerkjenne disse nye sidene ved henne. Gjennom å se filmen prøver hun å formidle et nytt element som har vokst fram i hennes subjektivitet. For at de skulle ha

oppnådd en gjensidig anerkjennelse, måtte mor ha hatt en toleranse for Johannes utviklingsoppgaver knyttet til løsrivelse. For at Johannes bevegelse skal rommes i relasjonen, må mor innse at bevegelse ikke betyr at hun mister Johanne. Det kreves her en bekreftelse av den andres bidrag uten at det truer egen subjektivitet, for sammen å skape mening (Benjamin, 2004). Ut ifra styrken på mors reaksjon, får vi tanker om at en slik gjensidig anerkjennelse kanskje aldri, finner sted. Da mor ikke anerkjenner eller ser Johannes perspektiv, kan vi også si at hun mangler evne til å mentalisere Johanne (Fonagy et al., 2004). Når man ikke mentaliserer den andre, kan man behandle den andre som et objekt og opptre tvingende og kontrollerende (Allen, 2006). Slik ser vi at mors manglende evne til både å mentalisere og anerkjenne Johanne, vanskeliggjør bevegelse for henne. Hun blir mer bundet til mor.

Vi ser hvor stor kraft mors oppfatninger har på henne når hun i ettertid tenker at hun ikke mente å lyve. Har mor kanskje til og med rett? Er hun løgnaktig? Måten hun mentaliserer rundt hendelsen er med på å skape et narrativ der hun blir en løgner. I følge Allen (2006) danner vi kontinuerlige narrativer om våre mentale tilstander for å forstå hva som skjer. I sin bredeste form blir narrative vi danner om våre beveggrunner til autobiografien vår (Allen, 2006). Svaret på tankene om hvorfor vi gjør som vi gjør, blir slik beskrivende for selvforståelsen. Om Johannes mentalisering rundt hendelsen her bidrar til å forme et narrativ, vil hun danne en historie om seg selv som en løgner. Hvor mye hun tror på denne merkelappen stiller vi likevel spørsmålstegn ved. Hun får en kroppslig fornemmelse like etter: *“Det gjorde vondt i ryggen, den var stivere enn noen gang, jeg prøvde å tøye den litt mens jeg gikk, det gjorde vondt og det hjalp ikke”* (s.70). Noe i henne protesterer på disse tankene. Vi forstår det som at ryggen hennes forsøker å fortelle henne at disse tankene er fullstendig feilaktige. At ryggen aldri har vært så vond, kan bety at noe i henne aldri har vært så uenig som nå. Opplevelser fra de nonverbale domenene skriker ut her (Stern, 2003). Med ydmykhet underkaster hun seg mors virkelighet, men dette gir dramatiske følger for egen subjektivitet, autonomi og organisering av egne opplevelser. Den opprinnelige autonomien og troen på egen mening forsvant med mors kraftige uenighet og påføring av skyldfølelse. Å tro at hun ikke er snill, som mor påpeker, kan vise til at hun føler denne skylden. Dessuten er hun vant med å underkaste seg mors virkelighetsoppfattelse. Ved å påta seg ansvar for det som skjer, er det også som om hun forsøker å skape mening i situasjonen. Slik prøver hun å gjenvinne kontroll. Det som skjer er imidlertid at hun ikke klarer å se at mor forsøker å kontrollere henne, og slik blir hun fanget i troen på at noe med henne er feil. Hun attribuerer raskt skyld til seg selv. Når

man føler seg skyldig, faller man lett under den andres kontroll og agensfølelsen vil svekkes sterkt (Benjamin, 2004). Når Johanne opplever å være den som alltid tar feil, låses relasjonen ytterligere og troen på egen selvstendighet svekkes. Johanne blir fanget mellom å fremme egen autonomi og ønsket om å bli anerkjent av mor. Fordi det ikke er toleranse for hennes frigjøring trues forholdet til mor. Det blir som om hun ikke kan frigjøre seg og være i relasjonen med mor samtidig. I det komplementære samspillet er de begge avhengige av hverandre. Johanne har ofte tanker om hva hun skulle gjort uten mor, og mor påpeker at hun ikke vet hva hun skulle ha gjort uten Johanne. Slik blir det en ufrihet over relasjonen hvor de begge reagerer på den andres bidrag. I forsøkene sine på å oppnå anerkjennelse fra mor, må Johanne gang på gang oppgi sin egen autonomi for igjen å kunne forenes med mor. Da gjensidig anerkjennelse ikke finner sted, oppnås heller ikke en tredjehet (Benjamin, 2004). Øyeblikket som oppstod i mellom dem her, kan forstås som et intensivt affektivt øyeblikk som fikk et negativt utfall (Beebe & Lachmann, 2002). Som følge av dette får de ikke en utvidet forståelse av hverandres sinn. Johanne blir fanget i en komplementær struktur som virker fengslende. Utvikling kan ikke finne sted. Å vise fram prosjektet sitt for mor, fører ikke til noe videre utvidelse (Tronick, 1998). Følgende hendelse fra utenfor kirken viser også et godt eksempel på en truende forskjell mellom mor og datter:

“Det er smerten som skaper vekst, sa hun. Karin nikket. Men hva menes egentlig med livssmerte, spurte jeg. Vokser man ikke når man er glad? Mamma så på meg, hun virket sint, hun sa ikke noe. Hun la hodet bakover, blåste røyken ut og så opp mot himmelen (...) Mamma snudde seg og så på meg, alvorlig, som hun lette etter et svar i ansiktet mitt, hun skalv litt på hånden. Hun slapp røyken på bakken, så nikket hun for seg selv og begynte å gå over plassen. (s.61-62).

Johanne forsøker her å lufte noe vi tenker er en ny tilegnet livserfaring, noe hun har opplevd med Ivar. Mors sinte blick og manglende ord gir uttrykk for en misnøye over Johannes uttalelse. Det alvorlige, granskende blikket forsøker å finne et svar på hvorfor Johanne sa som hun her gjorde. Dette viser at et nytt perspektiv på forståelse av hva som skaper kår for vekst ikke tolereres. Johannes forståelse kan virke truende på opplevelsen mor tror er felles for dem: man vokser når man har det vondt. Karin er Johannes nærmeste venninne. Karins enighet med mor kan tenkes å gjøre det vanskeligere for Johanne å være forskjellig fra mor. Mor og Karin blir litt på lag. Likevel klarer Johanne å si sin mening. Hun har oppnådd gjensidig

anerkjennelse med Ivar, noe som forsterker hennes følelse av selvagens. Derfor tror vi at Johanne her tør å uttrykke meningen sin.

3. 2. 5 Om å bli møtt – ”Jeg har deg i magen nå”

Møtet med Ivar åpner opp for en rekke nye opplevelser og følelser for Johanne. Måten Ivar møter Johanne på, gjør disse møtene viktige for hennes utvikling. Etter å ha syklet til skolen i regnet, er hun gjennomvåt. Det drypper av håret og klærne hennes. Første gangen hun ser Ivar, kommer han mot henne;

”Da kom han ut svingdørene og gikk rolig mot meg, i den utstrakte hånden hadde han et hvitt kjøkkenhåndkle, sammenbrettet, rent. Her, sa han. Jeg sa takk og smilte, han spurte om jeg ville ha en kaffe» (s. 9).

Det ligger en stor kraft i det første møtet fordi Ivar ser Johanne. Han må ha sett henne før han kommer ut av svingdørene, siden han har med seg et håndkle til henne. Altså har han sett at hun kommer og er gjennomvåt og kan trenge å tørke seg. Han kommer ut av svingdørene for å komme henne i møte og for å gi henne det han ser hun trenger. At hånden er utstrakt, understreker Ivars imøtekommenhet. Johanne tar i mot håndkleet, og Ivar spør videre om hun også vil ha en kaffe. I sosiale settinger impliserer ”å ta en kaffe” et ønske om fellesskap. Implisitt i betydningen av å tilby henne en kaffe, kan det ligge et ønske hos Ivar. Han vil tilby henne varme både fysisk, og psykologisk ved å sette av tid til å sitte sammen med henne. Det første møtet utfordrer hennes ide om at hun må være den første til å gi. Det er det uforutsigbare og ukontrollerbare som kan bidra til å skape bevegelse i relasjoner (Allen, 2006). Ved at Johanne gjør seg en ny erfaring, nemlig å bli sett, kan nye relasjonsforventninger skapes. Ivar ser hennes behov for å bli tørr og varm, og han forsøker å tilby henne fellesskap. Håndkleet får en symbolsk betydning i forhold til det å bli sett. Ved at en annen ser og anerkjenner ens behov intensiveres opplevelsen av å være et subjekt (Benjamin, 1990). Slik intensiveres også opplevelsen av å være virkelig. Ivars fokus på Johannes behov, gjør at hun trer klarere frem for seg selv. Ivar møter behovene hennes uten at hun behøver å si noe eller å be om det. Det er nettopp dette som gjør møtet så betydningsfullt. Han ser henne. Ivar får umiddelbart stor betydning for Johanne. Hun ser han igjen i kantinen, senere samme dag:

«Vi så på hverandre. Så smilte han. Han slapp kniven, og kom mot meg, han smilte, han sa noe til en av de andre, hun la rundstykker med ost på plass på et fat, hun var pen, likevel så han bare meg, han nikket med hodet mot svingdørene lenger bort, han smilte hele tiden. Jeg har deg i magen nå, tenkte jeg, allerede nå bor du inni meg, det husker jeg at jeg tenkte» (s.13-14).

Ved synet av Johanne, slipper Ivar alt han har i hendene og kommer henne i møte. Ivar slipper alt helt konkret, først ved å slippe kniven og så gå vekk fra arbeidssituasjonen han er i, og dernest billedlig ved å komme Johanne i møte. Da vi leste denne sekvensen, kjente vi på sterk vitalitet og kraft. Ivars evne til å se Johanne er rørende, sammenlignet med hvordan vi ser hun blir møtt av mor. Å bli sett innebærer å bli anerkjent. Anerkjennelse starter med en gjensidig tanke om at vi opplever at begge føler denne følelsen, og vi er begge klar over at vi føler det samme (Benjamin, 1990). Å se hverandre og smile til hverandre blir her det første og grunnleggende uttrykket for gjensidig anerkjennelse mellom Ivar og Johanne. Denne gjensidige anerkjennelsen er også det første intersubjektive uttrykket som kommer til syne mellom dem. Å slippe det en har i hendene, får her en annen betydning enn det som kom til syne tidligere i relasjonen med mor. Bare opplevelsen av at Ivar ser på henne kan tyde på en følelse i Johanne av å være noens utvalgte, av å være en sosial agent som kan opprette kontakt (Fonagy et al., 2004). Slik er møtet med på å styrke hennes selvagens.

Tankene Johanne får viser at hun har en økt positiv kroppslig aktivering. Det oppstår et intensivert affektivt øyeblikk (Beebe & Lachmann, 2002). Ivar smiler hele tiden mens han ser på Johanne. Han gir med dette uttrykk for gleden hennes nærvær bringer fram i han. Med hennes følelser og hans blick og smil, får vi et inntrykk av at en sterk glede deles. Blikket Ivar har på Johanne forteller henne at han er tilgjengelig og til stede i øyeblikket mellom dem her og nå. De er i kontakt. Stern (2007) kaller øyeblikk som har en sterk karakter av å utfolde seg *nå* for nå-øyeblikk. Et nå-øyeblikk viser til nye opplevelser som bryter med mønstre av noe som er forventet. Mentale eller fysiske handlinger kreves for at øyeblikket kan bli koblet inn i de subjektive bevissthetene (Stern, 2007). Tanken Johanne har om at hun har Ivar i magen nå, viser til øyeblikkets betydning for hennes selvfølelse. Øyeblikket deles, men betydningen av opplevelsen av delingen, får vi kun tilgang til gjennom Johanne. Ikke bare eier Johanne sin opplevelse, men den er henne (Stern, 2007). Følelsen av at Ivar bor i henne nå, viser hvordan hendelsen blir et konkret følelsessymbol. Den blir til noe som flytter inn i henne. Hun får

kjennskap til en ny følelsestilstand som hun nå eier og som blir en del av henne selv. Noe nytt springer fram i Johannes erfaringshorisont ved at ”noe flytter inn i henne”. Dette kan tyde på at nå-øyeblikket har ført til et møteøyeblikk. Når et møteøyeblikk inntreffer, blir hver av partene oppmerksomme på hva den andre opplever. Det oppstår et delt mentalt landskap der deltagerne opplever å være veldig til stede i øyeblikket. De opplever å få speilet sine opplevelser i den andre, og de får en opplevelse av at den andre ser og forstår. Dette fører til at en intersubjektiv bevissthet opprettes, og en utvidelse av relasjonen fremtrer. Partene blir svært affektivt beveget ved et slikt møte. Derved rettes deres fokus mot nåheten som de begge tar del i (Stern, 2007). Her tenker vi Johanne har fått en ny relasjonell erfaring ved at det har oppstått et mentalt møte i det intersubjektive rommet henne og Ivar imellom. Det har oppstått en ny måte for henne å være i en relasjon på. Samtidig kan ordene ”jeg har deg i magen nå” ha en erotisk hentydning. Ved å ha Ivar i magen, kan de bli til ett (se del 3.2.6).

Ordene ”allerede nå” i utdraget viser til det som skjer i øyeblikket. Samtidig kan det vise til en tanke om at det vil komme mer. Stern (2007) beskriver at nå-øyeblikk kan få betydning på tvers av tid. Han differensierer øyeblikket inn i tre deler; nå-øyeblikkets fortid, nå-øyeblikket i nuet og dets fremtid. Nå-øyeblikkets fremtid tar en del i øyeblikket, da det kan påvirke opplevelsen av det. Det gir en fornemmelse av hva fremtiden kan bringe. Nettopp at Johanne gir uttrykk for å fornemme en fortsettelse med sin tanke ”allerede”, tenker vi belyser kraften i møtet. Johanne kan ta med seg kraften i møtet med Ivar videre: ”*Jeg måtte skjenne på beina for å få dem til å virke, gå nå, sa jeg og smilte av dem, jeg var så varm i kroppen, jeg tenker at jeg lo i hele meg*” (s.14). Johanne har her en positiv aktivering som uttrykkes både kroppslig og kognitivt. I Sterns (2003) gryende selv kan det oppstå opplevelseskvaliteter som et resultat av møter. Disse kvalitetene kalles vitalitetsaffekter. De beskrives som å være bakgrunnsfølelser for opplevelsene våre. De er følelser, men inneholder flere aspekter enn de kategorielle følelsene. Vitalitetsaffekter kan både oppstå alene som en bakgrunnstone, og de kan være med på å definere følelser og erfaringer ved å påvirke intensitet, varighet og rytme (Stern, 2003). Hansen (2010) påpeker at vitalitetsaffekter kan fungere som fundamentet for fornemmelser av å være levende. I tankene og de kroppslige fornemmelsene som følger av nå-øyeblikket med Ivar, kommer opplevelsens intensitet sterkt til syne i Johanne. Hun kan kjenne på livlige, kroppslige signaler og varigheten av opplevelsene i øyeblikket med Ivar forlenges. Smilet til Ivar gir inntrykk av å vare og vare. Han smiler hele tiden. Tidskonturer og varighet er av betydning. Disse komponentene ved vitalitetsaffektene er med på å forme de

umiddelbare opplevelsene og hvordan de huskes i ettertid. Ulike smil med ulik varighet og tidskonturer kan signalisere helt forskjellige affekter (Stern, 2007). Ivars smil, som aldri opphører, gir uttrykk for ektefølt og sterk glede. I møte med andre kommuniseres vitalitetsaffektene våre, og de kan bidra til å påvirke den andre (Hansen, 2010). Den genuine gleden Ivar signaliserer kan ha vært med på å gi rom for, samt forsterke Johannes følelser i situasjonen. Tomkins (1962) hevder at vitalitetsaffektens tidskontur påvirker tenningsintensiteten til nevralt aktivitet og gir en tilsvarende tidskontur (Stern, 2007). I tråd med dette ser vi at Johannes aktivering på affektnivå påvirker hennes nevralt aktivering. Hun må skjønne på beina for at de skal lystre, og hun er varm i kroppen. Øyeblikket virker så sterkt inn på henne at både affektene og kroppen står i høyspenn. Hun ler med hele seg. Dette vitner om en total aktivering og en følelse av å være fullstendig til stede og levende.

Vi ser i de affektive uttrykkene som den tidligere nevnte middagen med mor vekker en sterk kontrast til denne gleden, som her oppleves både i øyeblikket og i etterkant. Etter møtet med Ivar føler Johanne hun har noe å feire. Hun lager pai til middagen med mor. Gjennom middagen ser vi hvordan gleden ikke blir delt og dermed ikke får plass. Johannes intense glede endrer form som følge av mors kvalitativt forskjellige uttrykk. Vitalitetsaffekter utgjør mye av den nonverbale kommunikasjonen vi har med andre. Den er derfor med på å forme samspillet. Vi kan påvirke andre gjennom egne følelser. Samtidig har de den kvaliteten ved seg at de stadig er skiftende i sin varighet og intensitet (Hansen, 2010). Johannes bakgrunnstone endrer takt, da mors toneart ikke stemmer overens med hennes egne. Med Ivar flyttet gode følelser inn i henne som en følge av møteøyeblikket. Hun forbereder et festmåltid og åpner med å fortelle om en viktig og kanskje annerledes historie. Det er som hun ønsker å skape forutsetninger for å dele historien om det hun har opplevd, med mor. Hun ønsker å dele for å få validert og anerkjent den nye bevegelsen møtet med Ivar skapte. Mor makter ikke å inntone seg på datteren eller å validere hennes opplevelse. I stedet devaluerer mor datterens opplevelse. Da anerkjennelse fra mor er grunnleggende for at barnet skal utvikle agens. Derfor blir det her tydelig hvorfor Johanne mister agensfølelsen (Benjamin, 1990; Stern, 2003). Når Johanne senere skal vaske badet, snakker hun med seg selv. Som tidligere nevnt, forteller hun til seg selv at hun må elske seg selv og elske seg igjennom. Selvsnakket viser at vitalitetsaffektene nå har en mer avflatet form, enn de hadde da hun startet på sin fortelling om Ivar til mor. Endringen henger naturlig sammen med at hun ikke har blitt bekreftet. Hun blir distansert fra seg selv og følelsene hun har, ved å snakke om et dikt. Hun forlater sin egen

subjektivitet som et resultat av ikke å ha blitt møtt (Benjamin, 2004). Hun ser seg selv som et objekt, slik mor ser henne. Johanne er for distansert fra egne følelser. Forsøket på å trøste seg selv fungerer ikke, da hun ser seg selv som et objekt. Håpet om å bli elsket, framstår nå som svekket. Hun synger til seg selv: «*Aldri alene, aldri alene, aldri alene, med håpet du bar*» (s.20). Vi kjenner på ensomheten som skinner gjennom disse velkjente strofene. Hun synger det flere ganger til seg selv mens hun vasker badet i et forsøk på å få anerkjennelse fra mor. Da hun legger seg denne kvelden, ber hun igjen til Gud. Hun leser salme 77 som lyder; «*Jeg roper høyt til Gud, jeg roper til Gud, og han hører meg. I trengselstider søker jeg til Herren. Om natten strekker jeg ut min hånd, og den blir ikke trett*» (s.21). Bønnen til Gud kan ses som et forsøk på å håndtere ensomheten hun kjenner på. I løpet av kvelden skjer det en stor endring. Johanne går fra å kjenne på en intens glede på grunn av det nye møtet, til å kjenne på intens ensomhet. Når hun nå ser på seg selv som et objekt, er det som hun ser på seg selv gjennom mors øyne. Sett med disse øynene er det vanskelig å oppnå kontakt med egne følelser, og hun blir fjern også fra seg selv. Forskjeller i opplevelsen av seg selv forteller om hvor viktige vitalitetsaffektene i de ulike samspillene er for henne. Ulike relasjonserfaringer vi har gått inn i, i denne delen, er med på å forklare hvordan ulike relasjoner er med på å påvirke Johannes utvikling og fastlåsthet. Mor og Ivar representerer ulike former for relatering og relasjonserfaringer.

3. 2. 6 Øyeblikkenes betydning – ”Jeg vil jo bare være der du er”

Ivar er med i et band og ber Johanne om å komme for å se på en opptreden. Mor har gitt klart uttrykk for at hun ikke ønsker at datteren skal dra, og det blir en uenighet de to i mellom: ”*Jamen Johanne, sa mamma, fest en mandag kveld?*” (s.97). Det kan se ut som den ytre uenigheten med mor fører til en ambivalens innad i Johanne, og bildet av den lille jenta i fangenskap dukker opp. Johanne ser for seg stripene av sol som kommer inn gjennom det gitrede vinduet hos den lille jenta. Samtidig som hun ser dette, kan hun kjenne hvordan lampelyset i rommet med moren blander henne. Bildet hun ser nå er mer virkelighetsnært enn bildene av den lille jenta har vært tidligere. Hun må lene seg tilbake. Siden tenker hun: ”*Når mamma sa fest sånn så hørtes det ut som hun sa sex. Sex på en mandag, Johanne*” (s.98). Vi ser igjen hvordan mor prøver å seksualisere datterens kjærlighet. Datterens refleksjon sier noe om hvordan hun oppfatter morens tonefall. Det er noe anklagende over morens utsagn, samtidig som det også virker som hun prøver å kaste skam over Johannes avgjørelse. Ved å gjøre dette, forsøker moren å svekke Johanne som agent over egne handlinger. At ordet fest

høres ut som sex i Johannes ører, viser at morens tonefall appellerer til skamfølelsen i henne. Vi ser få grenser mellom Johanne og mor hva angår intimitetssoner. Derfor kan ordforvekslingen i tillegg handle om det uavgrensede i relasjonen. Eksempelvis får Johanne sjelden gå på badet i fred, og moren skifter gjerne tampong med Johanne til stede. Å høre sex framfor fest gir oss også annen informasjon. Det forteller oss om forventninger Johanne kanskje kan ha til kvelden. Ser hun for seg sin seksuelle debut med Ivar? Dersom hun gjør det, gir ordforvekslingen mening. Hun kan ha følelser av å være gjennomslukt overfor mor. Det er som om mor vet hva hun tenker på. På tross av uenigheten reiser Johanne på konserten. Behovet for å treffe Ivar blir sterkere enn å danse etter mors fløyte. Mor har sagt klart i fra til Johanne at menn er farlige når de tror de kan forvente seg noe av kvinner (se del 3.3.3). Likevel tenker Johanne: *"Å komme på festen var å bære sin egen tyngde, ta ansvar for seg selv"* (s. 97). Siden hun nå mestrer å ta en avgjørelse som går på tvers av mors ønsker, må det ha skjedd en bevegende endring i henne. Hun har gode følelser når hun reiser nedover til byen: *"Du smiler hele tiden, Johanne, sa jeg til meg selv, jeg måtte ta på ansiktet mitt med fingrene, ta på leppene, ta på gleden"* (s.101). Ved å ta på ansiktet blir gleden til noe hun kan og føle på. Gleden blir virkelig. Når Ivar finner Johanne i lokalet, framstilles hun som fjern i kontakten. Ivar spør om alt er bra med henne. Hun bekrefter at hun har det bra mens hun lukker øynene. Ivar spør om hun ikke kan se på han. Johanne har i dette øyeblikket et uklart skille mellom virkelighet og fantasi: *"Han har grotesk store øyne, som en av hundene i eventyret. Hendene hans og leppene har est ut. Jeg åpnet øynene. Han var som vanlig, bare enda penere"* (s.104). Her kan vi forstå Johannes fantasi som et forsøk på å destruere Ivar. Gjennom destruksjonsprosessen blir barnet kjent med hva som er virkelighet og hva som er fantasi (Benjamin, 1995). Ivar overlever destruksjonen. Han framstår på denne måten som et virkelig subjekt. Gjennom at Ivar oppnår subjektstatus, kan en gjensidig anerkjennelse finne sted i mellom dem. Å se Ivar som enda penere enn før kan understreke styrken på opplevelsen, han blir ved overlevelse enda mer virkelig for Johanne. Når Ivar trer fram som subjekt, får han mulighet til å anerkjenne Johanne tilbake som subjekt (Benjamin, 1990). Ved at han blir mer virkelig blir hun også mer tydelig for seg selv. Siden reiser de hjem til Ivar. Johanne tenker at hun vil ha sex med han: *"Jeg kjente at jeg ville gjøre det (...) Vi skulle hit"* (s.104). Å tenke disse tankene vitner om en agens som kan ha fått grobunn gjennom at Ivar har trådd fram som mer virkelig for henne. Agensutvikling er nært knyttet til anerkjennelse fra en omsorgsgiver (Benjamin, 1990). Ved å bli anerkjent av Ivar blir han en viktig annen for

Johanne. Dette virker utviklende for hennes selvbevissthet og for hennes selvagens. Ivar setter på litt rolig musikk og finner fram en kondom:

«Han kom bort til meg og så på meg, alvorlig, som om han sa noe bare ved å stå sånn, som om vi lagde en ny avtale (...) Jeg kjente det komme, tårene. Han spurte hva det var. Jeg sa jeg ikke visste. Plutselig bare begynner jeg å gråte, sa jeg (...) Han satte ansiktet mitt fast i hendene sine, han sugde tårene vekk, han begynte å slikke meg i ansiktet, tungen hans over øyelokkene mine, ved tinningen, en varm, liten tunge, som en hund. Som logrer med halen, tenkte jeg, etterpå, da han stakk kjønnet sitt mot åpningen min og presset på og jeg kjente hvordan det åpnet seg, og hvordan det slapp ham inn, det gjorde litt vondt, men hver gang han dro seg ut så ble jeg redd for at han aldri skulle komme inn der mer, noensinne» (s. 105).

Johanne ønsker å ha sex med Ivar. I det kan det ligge et behov om å virkeliggjøre den psykologiske nærheten hun nå kjenner etter at Ivar har overlevd destruksjonsforsøket. Hun observerer at Ivar ser alvorlig på henne. Dette viser at han ser og bekrefter henne ved å ta henne på alvor. Det er som om Ivar ser ønsket hennes, og speiler tilbake at han ønsker det samme. Avtalen de implisitt lager, kan forstås som et uttrykk for gjensidig anerkjennelse. Det er som om de begge vet at den samme følelsen er i den andres sinn (Benjamin, 1990, 1995). Den gjensidige anerkjennelsen er så sterk for henne fordi hun sannsynligvis ikke får oppleve kraften av den i relasjonen med mor nå som løsrivelsen står mellom dem. Kraften av anerkjennelsen i øyeblikket blir så sterk at den bringer fram tårer. Forelskelsen og den seksuelle tiltrekningen kan også ha stor kraft fordi begge deler er nye erfaringer for henne. Kanskje det er den intense opplevelsen av at noe kan føles så virkelig? En tanke hun får senere forsterker antagelsen om hvor bevegende disse møtene er for henne: *”Og så begynte jeg å gråte igjen, hardere, jeg skjønnte ikke hvorfor jeg holdt på med det, hvorfor det kom hver gang gleden var total” (s. 107).* Gråten kan gi uttrykk for hvor sterk og rørende opplevelsen er for henne. Å gråte etter at de har avtalt å ha sex, kan imidlertid utgjøre en ytterligere potensiell krise for relasjonen. Gråten kunne ha signalisert til Ivar at hun egentlig ikke vil ha sex, og dermed kunne bli truende for bevegelse i relasjonen. Slik utgjør gråten det Beebe og Lachmann (2002) kaller et intensivt affektivt øyeblikk. I henne, kan gråten utløse forventninger om ikke å bli møtt. Vi antar at det kan forklares slik, sett i lys av tidligere samspillserfaringer med mor. Krisen synes å oppstå i et intensivt affektivt øyeblikk, eller i et kritisk nå-øyeblikk. Når et kritisk nå-øyeblikk utfolder seg, blir det øyeblikkelige sentralt. I

øyeblikket får partene følelser av at det eksisterende intersubjektive feltet mellom dem er truet. Det oppstår en krise i relasjonen. Det er som om den etablerte relasjonen forhandles om på ny, og utfallet kan få enten positive eller negative konsekvenser. Utfallet avhenger av hvordan krisen håndteres (Stern, 2007). Krisen blir her løst ved at Ivar responderer med å kysse vekk tårene hennes. Det oppstår et møte-øyeblikk. Et slikt øyeblikk fører til en forandring av det intersubjektive feltet mellom dem. Betydningen av relasjonen deres vil utvides (Stern, 2007). I det Johanne begynner å gråte skjer det en tilstandforandring. Ivar hjelper henne med å regulere affektene, ved å holde ansiktet hennes og kysse tårene bort. Ved at Ivar ikke innfrir forventningene om ikke å bli møtt, er det som om han igjen beviser at Johanne virkelig kan stole på han. Han tar henne med inn i et nytt fellesskap der mental og kroppslig nærhet kan oppstå, og seksuelle følelser kan rommes. Ved at affektene blir regulert innad i dyaden, bidrar det til organisering av en opplevelse. Organisering kan skje på ulike plan, både det affektive, kognitive og fysiologiske (Beebe & Lachmann, 2002). Ivar klarer å bevise for Johanne at han er en som ser henne. Han møter gråten hos Johanne med en speiling som virker kongruent og markert. Slik hjelper han henne med å regulere og gi mening til følelsene sine (Fonagy et al., 2004). Ved å kysse vekk tårene, viser han at han kan romme følelsene hennes. Å få hjelp av en viktig annen til å regulere affektene en opplever, kan bidra til å gi en bedre evne til å gi mening til egne og andres affekter (Fonagy et al., 2004). Gjennom Ivars mentalisering av Johanne, blir hun i stand til å mentalisere selv. Måten Ivar møter henne på kan skape en følelse av mental intimitet. Allen (2006) sidestiller mentalisering som fører til intimitet, med Sterns møteøyeblikk. Gjennom intimiteten som oppstår, erfarer Johanne at Ivar tar vare på henne, og hun tør derfor å slippe han helt inn. Tilsynelatende påvirker erfaringen både hva slags tanker hun har om situasjonen, og følelsene hun opplever i den. At hun er redd han aldri skal komme inn der mer kan understøtte disse antagelsene. Vi tror at tanken om at det gjør vondt går utover at dette er hennes seksuelle debut. Primært handler det om frykt for å slippe Ivar så nært inn på seg. Å skulle slippe Ivar helt inn kan være skummelt på grunn av tidligere erfaringer med nærhet. Muligens kan det også true det symbiotiske forholdet med mor. Samtidig er hun redd for at han skal forsvinne, nå som hun vet hvor godt det gjør henne at han kommer helt nær. Ambivalensen i Johanne kommer her tydelig fram. Hun kan være redd for å bevege seg for langt vekk fra det kjente og ”trygge”. Samtidig representerer Ivar håpet om en selvstendig framtid. Ulike krefter drar i henne. Dette kommer også tydelig fram gjennom Johannes tilbakeblikk på de ulike seksuelle erfaringene hun har gjort seg med Ivar. Etter å ha tenkt tilbake på et elskovsminne, dukker et bilde av den

lille jenta opp. Hun blir tvunget til å utføre seksuelle handlinger. Før hun ser bildet, tenker hun at minnene om Ivar bare skal være fine; *”Jeg vil at tanken skal være fin, for det har bare vært fint, vi fortjener det ” (s. 134).* Det er som om hun vet at bildet skal presse seg på. Med disse tankene forsøker hun å forhindre bildet i å dukke opp. Morens definisjoner av datterens kjærlighet som simpel og seksualisert, har fått et uønsket spillerom i henne.

En kveld går Johanne for å overraske Ivar utenfor øvingslokalene han spiller i. På vei til lokalene, tenker hun på alt det fine hun og Ivar har delt. Det kommer fram at hun har bestemt seg for å bli med Ivar til USA. Imidlertid tenker hun ikke å si noe til han, i tilfelle noe hindrer henne i å dra. Mens hun sitter og venter på fortauet, observerer hun at et narkomant par slentrer forbi. Hun får tanker om at Ivar er hennes hallik. Igjen ser vi hvordan det seksuelle blir til noe ekkelt. Det er som om mors stemme kommer til uttrykk gjennom observasjonen hennes. Hun tenker at Ivar prøver å tøyne grensene hennes. *”Jeg kjente at jeg ble sint” (s.131).* På grunn av dette kan de motstridene tankene rundt reisen dukke opp. Hun klarer ikke helt å tro på at reisen kan bli virkelig. Det er som om mors misbilligelse er i henne på flere måter. På et relasjonelt nivå kan tvilen forstås som at hun ikke tror på at mor vil la henne reise. Forholder det seg slik, kan ikke hun dra uten å ødelegge forholdet til mor: *”Jeg skjønnte ikke hvordan jeg både skulle kunne dra og samtidig overbevise henne om at jeg var glad i henne” (s.140).* Samtidig kan vi på et individuelt plan forstå Johannes tvil som et tegn på en følelse av lav tro på egen selvstendighet. Ivar blir en trussel mot mor- datter forholdet. Hun er sint på han fordi han er med på å utfordre virkeligheten ”hennes”. Hun har ikke ventet lenge før Ivar og bandmedlemmene kommer ut. En i bandet foreslår å gå ut for å ta en øl. Ivar gir uttrykk for at han er glad for å se Johanne. Han ber henne bli med på ølen. Johanne har ikke lyst, men sier ikke noe om det. Følgende tanke kan likevel tydelig illustrere hvor lite lyst hun har: *”At du finner deg i dette Johanne, tenkte jeg, du er som en sau, en rosa gris i bånd” (s.132).* Etter en halvtime sier hun at hun har hodepine og må dra. Ivar blir med henne:

”Jeg trodde du kom til å bli sittende der, sa jeg da vi kom ut, det hadde jo for så vidt vært greit, jeg eier deg ikke (...) Han stanset og snudde seg, han tok rundt ansiktet mitt med begge hender, la pannen sin mot pannen min. Er du gal, Johanne, er du helt fra vettet, la deg gå sånn, sa han. Vi så på hverandre, øynene hans var så nære at de gled sammen til ett. Jeg vil jo bare være der du er” (s.132).

Johanne bygger opp et sinne mens hun sitter og venter. Det starter med tanker om at Ivar presser henne, en følelse som synes forlenget av opplevelsen av å måtte være med ut selv om hun ikke vil. Det er første gang Johanne gir til kjenne at hun blir sint. Dette viser at hun her er tydelig for seg selv. Hun er i kontakt med egne følelser. Vi tror at evnen til kontakt har sammenheng med at hun nå har opplevd sterk samhörighet med Ivar. Hun føler seg trygg nok på relasjonen til å kunne bli sint på han. Tidligere tanker som: ”*Kanskje jeg er aggresjonshemmet*” (s.28) viser at evnen til kontakt med sinne i seg selv, ikke har vært til stede tidligere. Å føle seg som en liten rosa gris i bånd, tenker vi er en gjenspeiling av følelser som ofte oppstår i den komplementære relasjonen med mor. Det er som om et kjent relasjonsscenario utspiller seg med Ivar. Når et relasjonsscenario trer fram vil ubevisste relasjonsforventninger, som er del av en intrapsykisk konstruksjon, komme til syne gjennom atferd (Gullestad & Killingmo, 2009). Her kommer Johannes etablerte relasjonsforventninger til syne. Hun tenker at Ivar kommer til å bli igjen i baren. Johanne erfarer ofte med mor, at hennes behov er individuelle og ikke tar opp i seg hennes perspektiv. Siden det i forholdet til Ivar er blitt trygt å kjenne på og vise følelser, får Johanne et større handlingsrom. Hun kan derfor utvise mer agens i situasjonen. Hun tørr å si at hun vil gå. Å si dette, kunne potensielt ha utgjort en forskjell i deres ønsker for kvelden. Å si i fra innebærer stor styrke og autonomi. Ivar har tidligere akseptert henne som hun er. Det gjør det lettere for henne å være i kontakt med følelsen av sinne. Sinnet hennes fortsetter også i det de forlater baren. Måten hun påpeker at Ivar kunne blitt igjen, viser at hun ennå bærer på visse relasjonsforventninger. Sinnet hjelper henne til å gjøre en test på forholdet. Er Ivar der for meg? Øyeblikket bidrar til å bygge opp under en krise i mellom dem. Er Ivar som mor, opptatt av å sette egne behov først? Allerede ved å gå etter Johanne, forsøker Ivar å vise at hennes behov er viktige for han. Med dette forsøker han å reparere bruddet Johanne skaper i relasjonen ved å gå. Handlingen hans utfordrer hennes relasjonsforventninger om at brudd ikke er en gjensidig reparasjonsoppgave. Med mor er det Johanne som må reparere alle brudd. Krisen som oppstår i mellom Johanne og Ivar synes løst i et møteøyeblikk. Ivar møter Johanne ved sterkt å avkrefte hennes relasjonsforventninger. Det utspilte relasjonssceneriet fikk en annerledes avslutning. Ikke bare er Ivar der for henne emosjonelt, men han ønsker å være der hun er. Det skapes en sterk kontakt ved at Ivar holder fjeset hennes og har pannen sin inntil hennes. Johannes tanke om at han er så nær at øynene hans sklir sammen i ett, kan vise til opplevelse av at de to glir sammen i ett. De møtes i en tredjehet. Tredjehet oppstår når begge partene anerkjenner hverandre gjensidig (Benjamin, 2004). Som Veseth og Moltu (2006) påpeker er

det som om: *“Tredjehet favner om måter å være sammen på som lar oss stå i kontakt med hverandre og fremforhandle mening. Det er en sjelfull metafor for det psykiske rommet som oppstår gjennom intersubjektiv undring, både inne i oss og mellom oss, intrapsykisk så vel som interpersonlig”* (Veseth & Moltu, 2006, s. 43). Vi kan også si at det oppstår en dyadisk utvidet tilstand. I en slik tilstand blir begge partenes bevissthet utvidet til å romme sinnet til den andre (Tronick, 1998). Johanne får en utvidet forståelse av seg selv, og av hvordan Ivar tenker om henne og om de to. Slik gir reparasjonen en positiv opplevelse. Brudd etterfulgt av reparasjoner vil gi partene opplevelse av at relasjonen kan tåle et brudd (Beebe & Lachmann, 2002). Johanne kan nå få nye relasjonsforventninger. De nye erfaringene er med på å skape trygghet. Vi ser utviklingsbevegelser i Johanne gjennom møter som dette. Hun får bedret selvforståelse, økt selvagens og nye relasjonserfaringer og forventninger.

3. 2. 7 Avhengighet versus løsrivelse - “Jeg begynte å bevege meg”

En dag har Johanne Ivar med seg hjem. Mens de står på kjøkkenet og tøyser, hører Johanne moren stikke nøkkelen i låsen. Akkurat da kommer hun på at hun har glemt å si til henne at Ivar skal spise sammen med dem. Hun tenker:

“Så rart at jeg hadde glemt det. Jeg kunne jo bare ha ringt, men jeg hadde ikke gjort det (...) plutselig trodde jeg at hun ikke skulle like å treffe Ivar (...) Jeg skulle forte meg og strakk meg etter en gryte da jeg kjente verket i ryggen. Det var som om musklene var for stramme, de ble dratt i, men de holdt igjen” (s.120).

Vi merker oss at Johanne tenker at det er rart at hun har glemt å fortelle moren at Ivar er med hjem. Hun har valgt ikke å ringe. Det forteller oss noe om responsen hun forventer seg. Moren har tidligere gitt uttrykk for at hun ikke tror Ivar er noe for datteren. Kanskje har Johanne fokusert på ønsket om at moren og Ivar skal møtes, uten at hun har tenkt noe videre over hvordan møtet skal bli. Ivar presenterer en truende forskjell i relasjonen Johanne har til mor. Musklene som strammes og blir dratt i, blir en kroppslig demonstrasjon for hvilke dynamiske krefter som er i spill. Johannes utvikling og løsrivelse blir holdt igjen av forholdet til mor. Mor og Ivar drar henne i hver sin retning. Å stå i denne konflikten må nødvendigvis provosere fram ulike følelser. Utover ryggen som verker og dras i, får vi ikke her innblikk i konkrete opplevde emosjoner rundt hendelsen. Følelsene som kan oppstå rundt møtet mellom Ivar og mor kan ikke snakkes om i noen av relasjonene. De utgjør gjensidig en trussel for

hverandre. Affekter som ikke elaboreres på det psykiske plan, risikere å komme til syne kun gjennom somatiske uttrykk (McDougall, 1991). Kroppen må romme følelsene som ikke finner et eksplisitt uttrykk. Når moren kommer inn døren, går Johanne og gir henne en klem. Hun vet ikke hvorfor, hun gjør det jo aldri ellers. Handlingen kan ha blitt utført i et forsøk på å håndtere konflikten hun står i. Hun forsøker å trygge mor, samt reparere bruddet hun tenker kan oppstå i det moren oppdager at Ivar er der.

”Ivar er her, sa jeg, så får dere treffe hverandre. Hun stivnet litt til, stanset så vidt med å ta av seg skjerfet (...) Jeg hadde lyst til å si at det ikke var for å utnytte oss, at Ivar hadde egne penger og fint klarte å kjøpe mat selv (...) Men jeg hadde jo betalt for varene med mammas kort, hun hadde rett til å kreve litt til gjengjeld. De håndhilste på hverandre. Jeg husker at jeg tenkte at Ivar godt kunne ha smilt litt bredere, vært snillere der i førsteinntrykket, gitt litt mer, så hun skulle skjønne at han ikke var farlig. Jeg så at mamma reagerte på ham, på at han ikke holdt blikket hennes lenge nok, jeg ville si rett til ham at han skulle se på henne, jeg ble opprørt av at han ikke brydde seg, at han ikke skjønte det. Noe så enkelt og elementært. Var han helt idiot?” (s.121).

Hun går over fra det vi ser som et forsøk på å trygge mor, til å utvise agens i måten hun sier at Ivar er hos dem på. Å bringe han med hjem er å vise fram kjærlighetsrelasjonen hun er i, samt de nye sidene denne relasjonen skaper i henne. At Johanne har arrangert en middag uten å forhøre seg med mor først, viser en ny kraft i henne overfor mor. Når mor stivner til, signaliserer hun at den nye kraften hun ser i Johanne overrasker henne på en måte hun ikke liker. I det Johanne opplever at mor stivner, gjør hun seg automatiske tanker om at mor synes dårlig om Ivar. Tankene kan handle om at hun føler mor kritiserer de autonome sidene hun har utviklet i relasjonen med Ivar. Johanne kan være redd for at mor ikke vil tåle forskjelligheten som her kommer fram mellom dem (Benjamin, 2004). Johanne har tidligere erfart at en slik forskjell kan bli truende for relasjonen. Dermed truer den planen om å bo hos mor. Derfor kan hun få tanker om at Ivar ikke gjør et godt nok inntrykk på mor. Johanne straffer han for dette i tankene. Skjønner han ikke hva som står på spill? Trusselen Ivar utgjør for relasjonen Johanne har til mor, kan virke så sterk for henne at hun blir redd for å miste mor. På grunn av dette kan tilknytningssystemet hennes aktiveres. Når tilknytningssystemet aktiveres, svekkes evne til mentalisering (Fonagy et al., 2004). Vi har en hypotese om at det er det som skjer her. Hypotesen underbygges av at Johanne senere, etter å ha kommet på at

mor ikke liker pasta som er det hun har laget, prøver å tolke hva mors smil i denne situasjonen betyr. Tilknytningssystemet hennes aktiveres, da hun stadig må forsøke å forstå mors atferd for å vite hvor hun har henne (Fonagy, 2006). Alle krefter må settes inn for å bevare relasjonen. Ivar blir en potensiell trussel. Hvis mor ikke like Ivar, og slik indirekte ikke liker de nye sidene han bidrar til at utvikles i henne, kan forholdet Johanne har til moren ryke. Ivar må bli likt, og Johanne må bli "på lag" med moren, for å gjenopprette kontakten med henne. Dette gjør hun ved å tenke at moren har rett til å kreve gjengjeld. På grunn av trusselen Ivar utgjør, klarer ikke Johanne å ta hans perspektiv inn i sitt sinn. Før de setter seg til bords, er Johanne og moren alene et lite øyeblikk på kjøkkenet. Moren ser på henne. Johanne synes hun ser lei seg ut. Johanne spør hva det er. Moren ser intenst på henne og rynker brynene spørrende. Johanne svarer med det samme. Hun tenker at det er som om moren vil si *"Er dette bra nok for deg da, Johanne?"* (s.123). Så kommer Ivar: *"Han kom inn i kjøkkenet og må ha sett meg med det uttrykket, som om han kom rett på mamma og meg i en veldig privat samtale, og han så på meg med det varme blikket, som om han ville spørre om alt var bra. Jeg smilte tilbake, jeg begynte å bevege meg"* (s.123). Johannes tanke om at moren ser lei seg ut, kan tenkes å gjenspeile noe hun selv føler. Hun kan være lei seg over følelsen av at mor ikke kan anerkjenne henne når hun utviser autonomi, og for at hun ser ut til å være skeptisk overfor Ivar. På et dypere plan dreier dette seg om tristhet over at mor ikke kan godkjenne utviklingsstegene hun har tatt, og de hun er i ferd med å ta. Vekslingen i henne mellom avhengighet og autonomi, synes gjennomgående. Vi antar at det at Ivar er i leiligheten bringer fram subjektstatusen i Johanne (Benjamin, 1990). Hun klarer å være i kontakt med sider av seg selv, agensfølelse og autonomi, som hun har fått bekreftet fra Ivar. Gjennom å være i kontakt med dette, evner Johanne å stille spørsmålstegn ved spørsmålet hun antar mor stiller. At Johanne selv rynker brynene tilbake til mor, viser at hun ikke automatisk vil godta mors virkelighet. Hun viser med dette at hun ikke ønsker å gi opp prosjektet sitt om selvstendighet og løsrivelse. Ivar kommer inn i rommet, møter henne med omsorg og gir henne en følelse av å bli forstått. At de her gjensidig anerkjenner hverandre, gjør at Johanne kan forstå Ivars gode intensjoner. Ivar mentaliserer Johannes behov og spør implisitt gjennom sitt blikk om alt er bra. Ved at Ivar mentaliserer hennes sinn i sitt, får Johanne evne til å mentalisere selv (Fonagy et al., 2004). Det varme blikket hans, får henne til å skjønne at han forstår henne og vil henne vel. Ved at hun forstår dette, og smiler tilbake, er det som de møtes i en tredjehet (Benjamin, 2004; Fonagy et al., 2004). Evne til mentalisering er i følge Fonagy (2006) en viktig forutsetning for selvorganisering. Her kommer hun i kontakt med egne tanker og følelser, noe

vi tenker kan virke selvorganiserende. Følelsen av å kunne bevege seg når Ivar kommer inn i rommet, kan vise seg gjennom at ryggen nå mykner opp. Kanskje er det lettere å stå i konflikten når Ivar ser og støtter henne.

Høydepunktet under middagen inntreffer i det moren sier *"Fortell meg om kjærligheten, Ivar"* (s.124). Johanne beskriver at Ivar ser forvirret. Han prøver å spøke det vekk ved å spørre om spørsmålet er ment som et slags forhør. Mor svarer at *"det er et forsøk på (...) å undre seg sammen – over det største mysteriet i tilværelsen"* (s.125). Johanne tenker tilbake på at moren har spurt Karin om det samme. Karin hadde svart at kjærligheten er Gud, at Gud er kjærlighet. *"De hadde sett på hverandre lenge etter at Karin hadde svart, som om de var inni den samme tanken samtidig, som om de satt der inne sammen og hadde det fint og ikke ville bevege seg. Mamma hadde fått tårer i øynene og de ga hverandre en lang klem, Karin hadde strøket henne over ryggen. Mamma har aldri spurt meg"* (s.125). Vi ser her en endring i Johannes tanker om hvordan Ivar håndterer møtet med mor. Mors store spørsmål til Ivar skaper ikke en stressreaksjon i henne, slik vi så tidligere i møtet. Johanne klarer å ta Ivars perspektiv ved å observere at han ser forvirret ut og prøver å spøke bort spørsmålet. Etter at Johanne og Ivar møttes i en tredjehet, fikk hun mer kontakt med egne følelser. Dette gjør at hun evner å vende fokuset mer innover, og dermed bort fra mor. At hun ble sett av Ivar, bidrar til at hun klarer å regulere affektene sine. Når selvet får hjelp til å tilskrive mening til indre tilstander, vil dette virke inn på affektreguleringen. Når en får mer kontroll over affektene, vil mentaliseringsevnen styrkes (Fonagy et al., 2004). Følelsene hennes er nå mer regulert, og hun blir i stand til å mentalisere rundt Ivars handlinger. Ved å tenke på situasjonen der mor spør Karin om kjærligheten, er det som om det blir tydelig for Johanne hvordan hun selv ikke blir møtt av moren. Ivar ser og møter henne under middagen. Mor gjør det ikke. Johanne opplever nå denne forskjellen. Hun reflekterer over mor og Karin sitter sammen og har det fint uten å ville bevege seg. Dette viser hvilke omkostninger som må til for å bli i relasjonen til mor. Hun kan ikke bevege seg. I forholdet til Ivar kjenner hun på bevegelse. Slik vil relasjonen til Ivar kunne få større betydning for henne. Hun kan bli tryggere på prosjektet sitt om å løsrive seg.

3. 3 Splittelse mellom det levde og fortalte

I midten av barnets andre leveår utvikles språket. En ny måte å relatere seg til andre på oppstår med utviklingen av det verbale selvet. Språket fører til et nytt organiserende

subjektivt perspektiv og et nytt relateringsdomene (Stern, 2003). Barnet får nye muligheter til å dele sin indre verden med den andre. Det blir i stand til å skape felles opplevelser av betydning. Dette var ikke mulig tidligere. Samtidig er språket, ifølge Stern (2003), et tveegget sverd. Dette kan medføre at språket kan representere en virkelighet som ikke kjennes reell. Språket kan føre til en følelse av ensomhet. Det kan også fremmedgjøre egne følelser dersom selvpplevelsen og opplevelsen av selv sammen med andre ikke blir integrert. I verste fall kan språket være med på å forvrengte selvets opplevelser. Det kan skilles mellom to former for opplevelse, slik den leves og slik den verbalt blir presentert (Stern, 2003). Dersom disse formene ikke blir integrert, kan det føre til en splittelse i selvet.

3. 3. 1 Forhandling om ordets betydning – “Mamma er min beste venn”

Vygotskij (1962) mente at det store problemet med å forstå språktilegnelsen hos barn, bestod i å forstå hvordan forhandlede betydninger blir en del av barnets bevissthet (Stern, 2003). Ulike ords betydning oppstår som en følge av forhandlinger mellom mor og barn. Det betyr også at betydningen av ulike ord kan bli unike for dyaden (Stern, 2003). På denne måten kan unike ord og betydninger tilsløres. Det blir vanskelig å avdekke betydningen ord har for den enkelte. Stern (2003) beskriver at det er en del av psykoterapiens oppgave å avdekke slike unike betydninger. Ved en slik avdekning vil vi i denne delen av oppgaven forsøke å få tak i slike unike betydninger. Vi vil forsøke å forstå hvordan de virker inn på Johanne. I det følgende eksempelet fra en kafétur med Karin, ser vi et eksempel på hvordan en forhandling kan ha innvirket på Johannes tanker om hva det å være bestevenner innebærer: *”Moren din er så hyggelig, sa hun. Jeg sa det var merkelig hvor greit det gikk å bo sammen med henne, at det var som et slags kollektiv, at mamma er min bestevenn”* (s.29). Johanne presenterer her en verbal versjon av virkeligheten sin til Karin. Dersom en tenker seg at vennskap beror på gjensidighet, nærhet og muligheter til å dele samsvarer ikke betydningen så godt med Johannes begrep. Er betydningen av ordet ”bestevenn” noe Johanne og mor har kommet frem til gjennom forhandling, slik Stern (2003) beskriver det? Er “bestevenn” kun en verbal beskrivelse? Tilsynelatende får ordet en definisjonsmakt og en forrang over hvordan vi oppfatter at relasjonen kjennes for Johanne. I motsetning til den verbale virkeligheten får vi et inntrykk av at relasjonen mellom mor og datter er preget av et komplementært rollemønster, (Benjamin, 2004). Etter at Karin har sagt at Johannes mor er så hyggelig, blir det som om Johanne på et nivå kan kjenne på at det hun har fortalt ikke stemmer. Hun svarer på Karins utsagn med å starte setningen sin med *“Jeg sa det var”* (s. 29). Det er som om hun ser tilbake

på hva hun sa til Karin og tar i betraktning hva hun selv svarte. Vi merker oss at hun bruker ord som ”merkelig” i forklaringen av hvor greit det er å bo med moren. Det blir som om hun i ettertid vurderer hva hun har sagt, og undrer over egen uttalelse. Hun åpner opp for en annen virkelighet ved ordvalget sitt, kanskje både verbalt og følelsesmessig. En kan tenke seg at dersom Karin hadde lagt merke til denne nyansen, og kommentert den for Johanne, så kunne det ha åpnet opp for en refleksjon over uttalelsen (Fonagy et al., 2004). Utdraget er et eksempel på at Johanne lager en verbal virkelighet både for Karin og for seg selv. Vi kan undre oss over hvordan virkeligheten egentlig er for Johanne; noe hun også ofte gjør selv. Ordene klarer ikke å fange den levde opplevelsen vi skjønner at Johanne har ut fra andre steder i teksten. Det verbale domenet får forrang foran de andre domeneene. Opplevelsene i de andre domeneene fremmedgjøres, noe som blir tydelig når vi ser hvordan Johanne fremstiller seg for både Karin og seg selv (Stern, 2003). Videre i eksempelet forteller Johanne at hun *“måtte bøye knærne og sette meg ned med rett rygg for å få tak i vesken på gulvet”* (s.30). Med dette forteller Johanne at ryggen hennes har stivnet. Vi antar her at affekten kun får komme somatisk til uttrykk (McDougall, 1991; Stolorow & Atwood, 1992). I sin framstilling av at hun og moren har et bestevennskap, ser vi en idealisering av relasjonen. Det er ikke plass til negative aspekter i fortellingen. Johanne rendyrker her forholdet til moren som utelukkende positivt. Dette vil aldri være reelt i noen forhold. Vi kan forstå hennes fortelling til Karin som at hun presenterer den forhandlede betydningen av ordet, men ikke en levde virkelighet. Fortellingen beskytter relasjonen til mor, og dekker over opplevelser som befinner seg på det implisitte plan.

3. 3. 2 Hvem sin virkelighet er reell – ”Er det virkelig sant?”

I utdraget over integreres ikke opplevelsene til Johanne inn i den verbale uttrykksformen, men uttrykkes gjennom kroppsformannelser. Utover i boken begynner Johanne selv å komme i kontakt med distansen som ligger mellom henne og mor. En samtale mellom Johanne og moren på en lørdagstur illustrerer dette poenget:

”Du forsvant helt ut, sa jeg. Gjorde jeg det, sa hun spørrende mens hun tente røyken. Du er ofte litt fjern, sa jeg. Er det virkelig sant? På jobben får jeg stadig høre at jeg er så effektiv og tilstede. Nærværende. Hun fikk en rynke mellom brynene, som om hun grubler over det hun sa. Vi begynte å gå igjen. Jeg visste ikke hva jeg skulle si, jeg kjente meg tom i hodet” (s. 46).

Påpekningen av at moren ofte er fjern, viser til opplevelser av at dette er gjennomgående. Tidligere i analysene har vi sett at mor er lite inntonende, anerkjennende og validerende. Da en slik måte å være sammen på aldri kan åpne opp for tredjehet eller nå-øyeblikk, vil Johanne føle at moren er fjern fra henne (Benjamin, 2004; Stern, 2007). Johannes kommentar er med på å underbygge at bestevennbegrepet fungerer som en verbal merkelapp. Begrepet innebærer en nærhet Johanne skulle ønske var til stede. Merkelappen dekker samtidig over opplevelsen av å føle seg alene.

Johannes observasjoner av moren i tekstutdraget, er også interessante. Hun legger merke til at moren får en rynke mellom brynene, som om hun grubler over det hun sa. Ved at Johanne gjør seg disse observasjonene, er det som tviler på at mor selv tror på hva hun sier. Kan det være at mor presenterer noe som ikke er virkelig? Ved å påpeke at mor ofte er litt fjern prøver Johanne å skape en sammenheng mellom det verbale og det opplevde. Hun forsøker å metakommunisere. Ved å tenke høyt rundt en følelse hun har, åpner hun opp for samtale rundt den manglende kontakten hun ofte kjenner på (Fonagy et al., 2004). Det skjer en liten bevegelse i Johanne. En potensiell utvikling kunne skjedd om hun ble møtt. Mors reaksjon sår tvil om Johannes opplevelse av virkeligheten. Mor påpeker hvor tilstedeværende hun får høre at hun er på jobb. Det er som om hun forteller Johanne at det er slik hun alltid er. Mor lager en parallell der det å være nærværende i jobbsammenheng blir ensbetydende med at hun alltid er det. Mor åpner slik ikke opp for at man kan fungere forskjellig i ulike settinger. Johannes opplevelse blir som en trussel for hennes virkelighet, slik vi tidligere har sett. To virkeligheter kan ikke eksistere samtidig (Benjamin, 2004). Ved svaret mor gir, avkrefter hun Johannes følelser. Hun ødelegger derved Johannes forsøk på å organisere en historie som samsvarer med det hun føler. Det er som om moren oppfatter Johannes kommentar som en anklage som hun raskt må avkrefte. At Johanne i slutten av tekstutdraget kjenner seg tom i hodet, forstår vi som et resultat av at forsøket på å organisere en helhetlig selvopplevelse ikke ble understøttet. Avvisningen av hennes innspill avvæpner henne. Grensene mellom Johanne og mor blir diffuse ved at de må ha en felles virkelighet. Johanne blir uklar for seg selv og agensen svekkes. Hun er ofte opptatt av at grensene mellom henne og mor ikke kan ha for stor avstand. En stor avstand kan virke truende for relasjonen. Etter en krangel med mor tenker Johanne følgende; «*Så kunne vi legge arkene våre oppå hverandre, mamma og jeg, og så kunne vi se hvor strekene skilte seg fra hverandre, og så kunne vi ta et viskelær og rette*» (s. 71). I eksempelet over der mor kommenteres som fjern mentaliserer ikke mor Johanne. Hun

får ikke noen bekreftelser på sin virkelighetsversjon. Det er gjennom omsorgsgivers mentaliserende holdning til barnet, at barnet blir i stand til å kunne reflektere rundt egne opplevelser (Fonagy et al., 2004). Da den mentaliserende holdningen Johanne forsøker å innta ikke blir møtt, bryter mentaliseringen sammen (Fonagy et al., 2004). Hun klarer ikke å tenke videre på egen hånd. Det er som om mor sveiper vekk grunnen under føttene hennes. Virkeligheten hun syntes å skimte forsvinner igjen. Svikt på bekreftende gjensvar over tid kan ha vært med på å bidra til det Killingmo (1989) referer til som mangelpatologi. Mangelpatologi innebærer at selvet ikke har blitt sett og bekreftet. Den levde virkeligheten får ikke plass i den verbale, da Johanne ikke får et bekreftende gjensvar. For å skape helhet i erfaringer er det nødvendig med en integrering av opplevelser fra ulike selvområder (Stern, 2003). Kun på denne måten blir den levde og den fortalte historien forenlige.

Etter at Johanne har vært i situasjoner der hennes oppfattelse ikke rommes, får hun ofte metaforiske bildeassosiasjoner til psykologiske fenomener. Etter hendelsen som nettopp er beskrevet, dukker bilder av Harlows apeunger opp. Johanne tenker på den lille babyapen med de store øynene og frottétøy-moren. Hun holder på å begynne å gråte, men vil som vanlig, ikke at moren skal se det. Bildet får funksjonen å skulle romme opplevelsen av ikke å bli sett, selv om hun ikke forstår parallellen bildet har til virkeligheten. I likhet med den lille apeungen som ikke kan få noen respons av tøydukke-moren, kan heller ikke Johanne bli møtt av sin mor som er utilgjengelig og fjern. Gjennom å ha studert interaksjonene mellom mor og Johanne, er det nærliggende å se tilknytningen Johanne har til mor som desorganisert (Main, Kaplan & Cassidy, 1985). Det at forelderen sjelden klarer å romme barnets følelser og opplevelser i et intersubjektivt rom, kan være skadelig for barnets selvorganisering (Fonagy et al., 2004; Stern, 2003). Relasjonen Johanne har til mor virker med dette lite utviklingsfremmende for henne, og er med på å skape fastlåsthet.

En annen måte Johanne prøver å skape sammenheng på, er å forsøke å gjøre den verbale virkeligheten til en levd virkelighet. Der Johanne prøver å skape nærhet til mor gjennom handling og tanker, er det som hun prøver å virkeliggjøre innholdet av ords betydning. Ofte oppstår det en rollereversering. Følgende tanke kan illustrere dette; *“Jeg så på mamma, hun så så liten ut (...) Alt hun har måttet gjennomgå” (s.19)*. Det er interessant at denne tanken kommer etter den nevnte middagen. Vi så der at mor ikke ser Johanne. Johanne er den ansvarsfulle og hensynstakende parten. Mor har ikke en klar foreldrerolle. Johanne tar på seg

ansvar i frykt for at moren ikke ønsker å ha henne boende lenger, samt for å forsøke å skape nærhet *“Vi ble enige om at jeg skulle sy noen nye puter til sofaen (...) Jeg var glad for at vi hadde funnet sammen igjen og at hun ikke var sint på meg mer. Det kom til å gå bra og jeg kunne bo der til embetsstudiet var slutt”*(s 129). Johanne må igjen gjøre noe for mor, for å gjenopprette kontakt. Hun tenker her at de har funnet sammen igjen. Johanne blir fanget i et reaksjonsmønster der hun må oppfylle mors ønsker. Dette ligner ”doer and done to” mønsteret, slik Benjamin beskriver (2004). Mors virkelighet vinner fram.

3. 3. 3 Hvem sine følelser har gyldighet? – ”Flere menn enn du skulle tro er farlige, Johanne”

Mor har stor innflytelse på Johannes verdensbilde. Etter at mor og Johanne har vært sammen på en litteraturopplesning, blir Johanne igjen når mor plutselig reiser seg opp og går. Johanne har en hyggelig samtale med den aktuelle forfatteren etter opplesningen. Hun får en følelse av at forfatteren ser henne. Forfatteren virker interessert i hva hun har å si. Hun får en bekreftelse i kraft av å være seg selv. Når hun senere forteller om den gode samtalen til mor, omdefineres hennes syn på hendelsen:

”Hun sa at det var farlig å innlede noe med fremmede menn. Tenk hvis vi ikke bodde sammen og du hadde tatt ham med deg hjem, Johanne. Å ta med seg menn hjem, det er som å inngå en kontrakt og love dem noe. Tenk hva han kunne gjort med deg. Flere menn enn du skulle tro er farlige, Johanne. Farlige for kvinner når de tror de kan forvente seg noe (...) Jeg ble så redd av det hun sa, det rant kaldt ned under armene. Jeg var så lettet over at ingenting hadde skjedd. Tenk hvis vi hadde gått en tur i parken. I flere dager tenkte jeg på alt som kunne skjedd, det kom skyldende inn i hodet mens jeg satt på lesesalen eller under en forelesning, det var som en plutselig stor bølge på stranda som du bare så vidt greier å hoppe tilbake fra. Jeg vet ikke hvordan jeg skulle klare meg uten mamma” (s.50).

Mors tolkning av hendelsen står i sterk kontrast til den gledesfylte opplevelsen Johanne forsøker å formidle. Mor feilinntoner seg og klarer med dette å endre Johannes følelser og syn på fortellingen. Feilinntonerer signaliserer et manglende ønske om å delta i opplevelsen. De har heller som hensikt å endre barnets opprinnelige opplevelse. Det kan virke som om mor er inni opplevelsen, men bare ser litt annerledes på den (Stern, 2003). Som følge av dette flytter Johanne oppmerksomheten over på mors syn på opplevelsen. I følge Stern (2003) kan dette

grepet forstås som en måte å minske avstanden mellom dem, og komme nærmere hverandre. Vi ser her at mors feilinnstilling oppfyller sin hensikt. Johannes opplevelse endres. Feilinnstillinger kan i tillegg til å endre opplevelser, brukes til å stjele dem. Dette defineres som et emosjonelt tyveri (Stern, 2003). Som tidligere nevnt, framstår mor ofte som manipulerende (se del 3.2.4). Mors manipulering kommer godt til syne ved det emosjonelle tyveriet. Billedlig kan vi si at hun forsøker å trekke i Johannes tråder, som om hun skulle ha vært en marionette dukke. Mor ser at Johanne gjør seg nye erfaringer på egen hånd som tilfører henne noe nytt. Hun må derfor prøve å trekke Johanne nærmere seg selv, i et forsøk på å bevare relasjonen. Slik prøver hun samtidig å trekke Johanne bort fra Ivar. Ved å si at menn er farlige, sier hun også at Johanne ikke kan stole på Ivar. Implisitt sier hun at verden er farlig. Det er best at Johanne er sammen med henne. Slik knyttes Johanne sterkere til mor.

Mors definisjon av fremmede menn som farlige, gjør Johanne redd. Det renner kaldt ned under armene hennes. Med dette får vi tak i hvor sterk redselen hennes er. Mors inkongruente affektive speiling og hennes definisjoner og tolkninger av hendelsen, preger Johanne. Det påvirker henne både i øyeblikket og i dagene som følger. Som nevnt vil inkongruent speiling over tid kunne føre til at selvopplevelser blir mangelfullt integrert (Fonagy et al., 2004). Det blir et mønster i relasjonen hvor det er mors følelser som er virkelige og viktige. Mor bygger opp om frykten uten å hjelpe Johanne med å regulere følelsene som oppstår i henne. Johanne klarer ikke å regulere frykten på egen hånd eller sammen med mor. Selvreguleringen er en evne som utvikles i samspill med omsorgsgiveren, gjennom en dyadisk regulering i relasjonen (Beebe & Lachmann, 2002). Vi kan anta at mor selv kjenner på redsel, ved å fortelle at menn er farlige. Det er nærliggende å anta at mor ikke klarer å regulere sine egne følelser. Slik smitter frykten over på Johanne og blir til noe uhåndterlig ingen av dem klarer å regulere. Beebe og Lachmann (2002) beskriver hvordan partene i en dyade gjensidig regulerer hverandres tilstander, gjennom interaktiv regulering. Denne interaktive reguleringen foregår parallelt med selvreguleringen. De to prosessene påvirker hverandre gjensidig. Reguleringen innad i dyaden er viktig for hvordan man organiserer selvopplevelser. Den manglende reguleringen påvirker hvordan Johanne opplever situasjonen både der og da og i ettertid. Gleden blir borte i øyeblikket, men også i de påfølgende dagene når hun tenker tilbake på forfatteren. I tillegg til en feilinnstilling, ser det ut som at det har skjedd et emosjonelt tyveri også. Dette skjer på et verbalt nivå gjennom mors definisjon av menn som farlige. Med sin omskrivning endrer mor Johannes opplevelse til noe risikofyllt. Det skjer en forhandling i

tillegg til et emosjonelt tyveri. Johanne er ikke med på forhandlingen. Hun godtar mors definisjon på at fremmede menn er farlige. Redselen Johanne kjenner på, svekker hennes evne til å mentalisere (Fonagy et al., 2004). Slik klarer hun ikke å stille spørsmålstegn ved mors definisjon. Synet på forfatteren som snill og godhjertet forsvinner i det redselen tar over for gleden. Ved at hun godtar mors syn på menn, forandres også hennes narrativ for hendelsen. Beskrivelsen av bølgen som plutselig kommer over henne i etterkant, kan vise til den svake evnen til å regulere affektene. Regulering av affekter fikk ikke plass i samskapelsen av historien. Slik vil hun heller ikke kunne regulere følelsene knyttet til minnet om historien (Fonagy, 2006). Det verbale relateringsdomenet kan virke begrensende dersom barnets versjon ikke blir fanget opp i samskapelsen fra opplevelse til ord. Dette kan skje dersom omsorgspersonen går for langt i å definere barnets opplevelser og følelser på en måte som ikke er i tråd med hva barnet erfarer. Skjer dette konsekvent kan barnet få en feilaktig organisering av følelser og historier (Stern, 2003). Tidligere har vi sett hvordan verbale merkelapper ikke stemmer overens med Johannes opplevelser. Historien om forfatteren blir omskrevet i tråd med mors erfaringer. De positive opplevelsene Johanne hadde rommes ikke ved deling. Mor sine omskrivninger og emosjonelle responser blir det som er gjeldende i Johannes historie. Vi tenker at et slikt mønster har ført til at Johanne ikke får være med på forhandlinger om betydning av ord og hendelser. Dette bidrar til å gjøre skillet mellom mor og Johanne utydelig. Hun blir fanget av mors verdenssyn. Slik blir hun avhengig av mor og fastlåst i relasjonen. Ved deling med mor minsker betydningen av Johannes egne opplevelser, og slik innvirker den faktiske selvopplevelsen i mindre grad på utformingen av eget narrativ. Det er mors følelser og definisjoner som til syvende og sist får gyldighet.

3. 3. 4 Konflikt mellom fortellingen som levd og fortalt - "Øyenbrynet mitt strammet seg"

Under den tidligere nevnte middagen med mor tenker Johanne over det første møtet med Ivar. Johanne føler hun svikter moren ved å tenke på noe hun ikke forteller henne om. Det er som om hun ikke kan ha noe for seg selv:

"Jeg burde fortelle henne, holde henne informert. Det venstre øyenbrynet mitt strammet seg, jeg måtte gni det med fingeren, mamma snudde seg mot meg og så lei seg ut, jeg ville trøste henne, hun forsto nok at jeg holdt noe hemmelig, jeg hadde lyst til å gjøre henne glad. Jeg skal på fredagsmesse, sa jeg, det er ikke så lenge til jeg skal gå" (s.18).

I arbeidet med fortolkningen av eksempelet, ble vi interessert i Johannes ordvalg, den tilsynelatende konflikten mellom det verbale og det kroppslige uttrykket og fokuset hennes på indre versus ytre prosesser. I følgende analyser vil vi gjøre leseren oppmerksom på at bruk av begrepet “splittelse” er i tråd med Sterns (2003) forståelse og ikke den tradisjonelle psykoanalytiske forståelsen av begrepet.

Vi synes det er interessant at hun velger ordet informert for hvordan hun skal forholde seg til møtet med Ivar, i relasjonen med mor. Hun *burde* holde mor informert. Å tenke at hun burde informere er en fornuftsorientert, mer enn en følelsesorientert måte å forholde seg til tankeinnholdet på. Ordet ”burde” vitner mer om en plikt til å fortelle mer enn om et ønske. Det vekkes en nysgjerrighet i oss for hva slags betydning ordet informert har fått innad i dyaden. Har de forhandlet fram en betydning som innebærer å informere om alle erfaringer med menn? En slik betydning kan ha ført til en splittelse i Johanne. Den verbale avtalen med mor kan overstyre hvordan det kjennes for Johanne å skulle dele slike erfaringer. Avtalen med mor blir viktigere enn egne følelser. Gjennom romanen er det mønstre som forteller oss om premisser i relasjonen. Vi får vite at mor og Johanne har en avtale om at mor skal godkjenne Johannes framtidige ektemann. Johanne forteller at mors ”*erfaring skal skåne meg fra å få en mann som ikke har grenser, kontroll og innlevelse*” (s. 37). Premissene i denne avtalen, og i relasjonen, er med på å påvirke Johannes selvforståelse. Når delingsøyeblikk sjeldent oppstår som følge av betroelser, fører ikke formidling til lystbetont deling. Fortellinger om erfaringer blir til informering som er påkrevd. Når dette ligger som et premiss i relasjonen, kan man forstå at Johanne føler hun svikter moren ved ikke å fortelle. Ut i fra en slik forståelse kan vi skjønne Johannes reaksjon. Samtidig er den paradoksal når hun ved delingsforsøk ikke får noen imøtekommende responser. På et senere tidspunkt kommer det tydelig fram hvordan Johanne kan ha fått forståelsen av at mor må informeres: “*Hvordan skal noen kunne stole på deg, Johanne, hvis du ikke informerer omgivelsene dine om hva som skal skje. Det er umulig å forholde seg til, du vet hvilke erfaringer jeg har med uforutsigbarhet, sa hun. Sånt går ikke, Johanne, du er et voksent menneske*” (s.145). Tanken om å burde informere sammen med øyebrynet som strammer seg, forteller noe om Johannes opplevelse i øyeblikket. Det kan virke som hun opplever at hun ikke vil fortelle, på et affektivt og språkløst nivå. Dette er hun ikke i kontakt med. Ønsket om ikke å informere blir spaltet ut. Vi forstår det som skjer her, som en gjenspeiling av en konflikt i Johanne mellom egne følelser og pliktfølelsen. Her kan

det være en konflikt mellom fortellingen som levd og som fortalt. Det er det verbale domenet som styrer, og dermed fremmedgjøres behov som melder seg gjennom de kroppslig styrte domene. Opplevelser fra de ulike selvområdene kan ikke integreres, og det oppstår en splittelse i opplevelsen av selvet. De personlige opplevelsene på det umiddelbare nivået blir borte. Relateringen skjer på det upersonlige abstrakte språklige nivået (Stern, 2003). Johanne får ofte ubekvemme kroppsformennelser, som en stiv rygg, rykninger eller stramminger, når indre og ytre opplevelser ikke stemmer overens. Det er slik de uverbaliserte følelsene får utløp (McDougall, 1991; Stolorow & Atwood, 1992).

Innenfor domenet for kjerneselvet skal det i følge Stern (2003) følge en fast koordinering av tre unike selv-invariante hendelser for hvert følelsesuttrykk. Ved å studere Johannes selv-affektivitet ser vi at hun mangler den bevisste emosjonsspesifikke persepsjonskvaliteten denne selv-invarianten innebærer. Hun har ingen bevisste følelser rundt tilbakeholdelsen av informasjon for moren. Hun har ikke noe språk for følelser knyttet til dette. Strammingen fra øyenbrynet forstår vi derimot som en proprioseptiv tilbakemelding på følelsen av ikke å holde mor informert. Med andre ord gir kroppen uttrykk for følelser hun har rundt dette. At kroppen gir tilbakemelding til henne i form av en stramming, informerer om at følelseskvaliteten er av negativ karakter. Den siste av de tre selv-invariantene som følger et følelsesuttrykk er et internt fornemmelsesmønster av aktivering. Denne invarianten ser vi ikke i Johannes kroppsformennelser. Vi undrer oss over om invarianten kommer til uttrykk gjennom at hun synes at mor ser lei seg ut. Tolkningen synes nærliggende i lys av hennes fokus på mors følelser. Ofte blir mors følelser mer gyldige enn hennes egne. Vi kan anta at hun noen ganger leser egne følelser i mors uttrykk. Å tenke at moren forstår at hun holder noe hemmelig, kan vitne om en indre aktivering og uro. En slik aktivering får vi imidlertid ikke klart tak i. Igjen flyttes fokuset utover. Johanne gir ikke seg selv anledning til å kjenne på sine egne følelser. Følelsene hun får, knyttes opp til at mor skal ha det bra. Mors følelser tar hun bevisst i betraktning mens egne undertrykkes. Vi tenker oss at et slikt mønster over tid låser Johanne i relasjonen. Det er vanskelig for henne å bli kjent med egne følelser. Vi antar at det oppstår en konflikt mellom å kjenne på egne følelser og være i relasjonen med moren. Å kjenne på egne følelser kan true relasjonen. Store grenseoverskridelser blir tydelige. Disse blir også tydelige gjennom avtalen om at Johanne skal fortelle om alle sine erfaringer med menn. Johanne bryter avtalen ved ikke å fortelle alle detaljene rundt møtet med Ivar. Derved opplever hun en konflikt som først og fremst kommer kroppslig til uttrykk. Vi får tanker om hvor låst

relasjonen kan være, når vi ser Johannes redsel for at mor skal se tankene hennes. Ser mor at hun holder noe for seg selv, blir dette et faktum som truer relasjonen. Det er mors virkelighet og syn som gjelder. Øyenbrynet som strammer, tolker vi som et tegn på at Johanne ikke klarer å bevare sin egen persepsjon. Som nevnt får Johanne ofte metaforiske bildeassosiasjoner til psykologiske fenomener når egne følelser må undertrykkes. Hvordan Johannes eget perspektiv forsvinner i relasjonen med mor, underbygges av følgende bilde: *”De plasserte kattunger i omgivelser hvor de bare så horisontale linjer i sine første levemåneder, sånn at kattungenes evne til å se vertikale linjer ikke utviklet seg normalt. Hypotesen var at mangel på visuell erfaring i sensitive perioder blokkerer utviklingen av viktige forbindelser mellom øyet og hjernen, selv om det genetiske potensialet for å danne forbindelsene er til stede”* (s.36). Det er som om bildet dukker opp for å fortelle henne at hun må komme seg ut av relasjonen før den kritiske fasen er over, og hun for evig vil forbli blind.

3. 3. 5 Forsøk på å organisere opplevelser til en helhet - “Det var en kvinne”

Gjennom boken dukker det som nevnt opp seksualiserte bilder i Johannes tanker. Disse bildene framstår som påtrengende, men kvaliteten på bildene forteller oss at de ikke er flashback som en vil se relatert til erfarte traumer. Bildene framstår ikke som raske tilbakeblikk der Johanne har en følelse av å være tilbake i situasjonen. Hadde bildene vært gjenopplevelser ville vi sett dette gjennom reaksjoner i forbindelse med bildenes framreden. Bildene frambringer ikke sterke angstreaksjoner eller noen form for unngåelsesatferd (Hersen, Turner & Beidel, 2007). Vi opplever at innholdet i bildene er utformet slik at de skaper en distanse til Johannes virkelighet. Hovedpersonen i bildene er ofte en liten, asiatisk jente som lever et liv i fangenskap. Jenta er lenket fast til en seng og forventes å utføre seksuelle handlinger som kreves av den hun er sammen med. Hvem overgriperen er endrer seg gjennom boken. Vår antagelse er at bildene inneholder bildene sentrale elementer som Johanne inkorporerer fra sin opplevelsesverden. Bion (1965) kommer med hypoteser for hvordan psyken tar opp i seg opplevelsesverdenen den omgis av. Gjennom tolkningene av eksempler i denne delen av oppgaven, ga Bions begreper mening for oss. Hans teoretiske bidrag gjorde bearbeidelsesprosesser, slik de kan foregå, mer tydelige for oss. I følge Bion (1965) må sanseinntrykk og emosjonelle erfaringer bearbeides for at de skal fungere som gjenstander for mentalt arbeid. Bearbeidede inntrykk kalles alfaelementer. Inntrykk som ikke har blitt tillagt noen mening kalles betaelementer. Da disse inntrykkene ikke gjøres om forblir de rene

sansedata, utilgjengelige for tenkning. Det første bildet som dukker opp, kommer i forbindelse med åpningsscenen i boken der Johanne finner ut at hun er innelåst. Mens hun ligger på hemsens, tenker hun på da hun og moren flyttet inn i leiligheten. Leiligheten ligger øverst i en bygård. Moren hadde kalt leiligheten for tårnet. *“Tårnet, som i en borg”* (s.15), tenker Johanne. Hun tenker på den stakkars mammaen sin som fortjener å ha det stille rundt seg. Rett etter at disse tankene kom, dukker bildet av den lille jenta opp for første gang:

“Det er en asiatisk jente, hun er lenket fast i sengen, hun er tolv år. Det er en jernseng med sprinkler, det er gitter foran vinduet. En gang i timen kommer en feit, svett mann. Han tar av seg shortsene og skjorten, og så må hun gjøre som han vil. Kanskje han vil at hun skal suge ham. Den lille jentemunnen er stram rundt det store kjønnet (...) Han vil at hun skal sitte oppå ham, hun gjør som han sier, hun snakker ikke, hun smiler ikke. Hun bare gjør. Gjør og gjør (...) Og så kanskje han gråter (...) Han skyller seg med vann fra en mugge skrevende over et vaskevannsfat, så kler han på seg og går og hun har en lenke rundt foten som er festet til sengen og kan ikke gå lenger enn bort til vinduet. Hun ser ut (...) Jeg prøver å kjenne hvordan det er å være der. Jeg tenker at det må være ille ikke å vite hvem som kommer. Om han er snill eller slem (...) Ryggen er helt fin nå, myk og bøyelig” (s.15-16).

Selve bildet av den lille jenta kan framstå som fremmed for Johannes egen verden. Samtidig innebærer bildet symboler som kan være beskrivende for hennes virkelighet. At Johanne her ser for seg en liten jente kan ha flere betydninger. Fra innledningskapitlet (se del 3.1) så vi at Johanne er naken inne i det låste rommet, og at handlingsrommet hennes begrenses som følge av dette. Hun kan føle seg forsvarsløs og utsatt. At den lille jenta er fastlåst til sengen, kan være en symbolsk metafor for følelsen av forsvarsløshet. Jernsengen med sprinkler og gitteret foran vinduet blir konkrete uttrykk for opplevelsen av å være innelåst. Johanne klarer ikke å komme seg ut. Leilighetens plassering, som et tårn øverst i en borg, understreker hvor utilgjengelig hun føler hjelp er. Johanne er dermed prisgitt morens inngripen. Den lille jenta kan også være et uttrykk for at Johanne føler seg som et lite barn som ikke er blitt sett. I likhet med jenta som kun har status som seksuelt objekt, har vi gjennom tidligere tolkninger sett at Johanne ofte blir et objekt for mors behov. Den lille jenta som bare må gjøre og gjøre, forstår vi som et symbolsk uttrykk for den komplementære relasjonen med mor. Som nevnt må en i en slik posisjon enten kjempe mot den andre eller underkaste seg. Bildet uttrykker klart hvilken posisjon Johanne føler hun er i. Hun må oppfylle mors ønsker. At den lille jenta

verken snakker eller smiler, er med på å understreke det tvingende og gledesløse Johanne kan kjenne på i relasjonen. Vi finner det interessant hvordan Johanne i tanker om sterke overgrep rommer plass til overgriperens tårer. Vi tenker dette kan handle om Johannes opplevelser av mors reaksjoner i den komplementære toheten. Mannen er i likhet med mor, den som har overtaket i situasjonen. Slik kan mannens tårer symbolisere hvordan mor ofte klarer å bevare sin posisjon i relasjonen. Ved at mor viser hvor avhengig hun er av Johanne, får hun grepet på henne. Tårene framstår som krokodilletårer. De er manipulative. Å manipulere Johanne er mors styrke. Vaskevannsfatet mannen skrever over, har direkte tilkobling til tidligere nevnte opplevelser. Som beskrevet har moren ofte døøren åpen og setter inn tamponger i Johannes påsyn. Slik som mannen bare kan vaske seg og gå, vet vi at mor har låst igjen døren og gått på jobb. Johanne blir igjen innelåst og forlatt. Hun lurte på hva som kommer til å skje om hun ikke kommer seg ut.

Bildene inneholder i tillegg til egne opplevelser, aspekter som er fjerne fra Johannes hverdag. De virkelighetsfjerne aspektene kan bidra til at Johanne kan bearbeide opplevelser med mor, uten at det blir for truende. Bildene kan uttrykke aspekter ved erfaringer Johanne gjør, som ikke får plass i den fortalte historien (Stern, 2003). Gjennom interaksjoner med mor har vi sett hvordan Johannes følelser blir møtt med inkongruent speiling. Når barnet ikke har fått hjelp av forelderen til å tilskrive mening til følelsene sine, skapes det ikke en sammenheng mellom de indre tilstandene og de symbolske representasjonene barnet får av disse. Et slikt mønster kan ha bidratt til å gjøre det vanskelig for henne å symbolisere følelsene sine på et verbalt plan. Ved at de indre tilstandene imidlertid blir billedlig symbolisert, kan vi se at følelsene likevel får et mentalt uttrykk (Bateman & Fonagy, 2007; Fonagy et al., 2004). Gjennom den billedlige presentasjonen av erfaringene, kan vi anta at bildene har blitt bearbeidet. De har fått mening som alfaelementer (Bion, 1965). Bildene som dukker opp viser at erfaringene hun har med mor bearbeides psykisk gjennom symboler. En bearbeidelse kan kun skje gjennom en billedlig prosess på dette stadiet i innsiktsprosessen. Ved omsetting av erfaringer til bilder, blir erfaringene mentalisert et stykke på vei. Slik får hun en måte å bearbeide den problematiske morsrelasjonen på. I motsetning til en slik bearbeidelse, beskrives det ofte at Johanne får vondt enten i ryggen eller øyenbrynet i situasjoner der mors følelser får forrang. Når foreldre konsekvent ikke rommer barnets følelsetilstander, vil affektene ikke kunne integreres som meningsfulle følelser i barnets sinn. Følelsetilstandene vil i stedet uttrykkes gjennom kroppslige fornemmelser (Stolorow & Atwood, 1992). Når følelser får et somatisk

uttrykk, kan vi forstå det som at de ikke har blitt bearbeidet. Sansinntrykkene forblir betaelementer og vil ikke kunne gis mening og bearbeides på det mentale plan (Bion, 1965). I tekstutdraget over ser vi at Johannes rygg er helt myk og bøyelig. Dette kan vi forstå som et resultat av at hun har bearbeidet opplevelsene sine et stykke på vei, gjennom den billedlige prosessen. Splittelsen mellom fortellingen som levd og fortalt blir gjennom en slik prosess mindre uttalt. Selvet klarer i større grad å organisere opplevelsene helhetlig (Stern, 2003). Bilder lik det som nettopp er illustrert, dukker som nevnt opp gjennom boken. De kommer ofte i sammenheng med situasjoner der den komplementære strukturen med mor er synlig. Slik kan vi forstå bildene som en del av en psykologisk mestringsprosess. Johanne får stadig bearbeidet opplevelser hun har i relasjonen med mor og som ikke kan ordsettes. Etter hvert utvikles bildene slik at distansen de har til Johanne selv blir mindre. Overgriperen endrer også karakter og får stadig flere kvinnelige attributter. Til slutt kan Johanne se at overgriperen er en kvinne:

”Jeg prøvde å komme unna, men bildene tvang seg frem. Skal du ha det ene, Johanne, Så får du ta det andre. Det lange håret hans nedover skuldrene, han snudde seg sakte rundt. Jeg så at det ikke var en mann, det var en kvinne. Hoftebeina, den slappe magen, de flate brystene. Hun kom mot den lille jenta, jeg kunne se de store kjønnsleppene henge inni det krusete håret, jenta ville snu seg, hun ville bort fra sengen, men hun klarte ikke å bevege seg. Kvinnen kom bort til henne og tok hånden til jenta, tok hånden til jenta og gned den mot kjønnet sitt, innimellom de våte leppene. Jenta lå på senga med korsryggen nedi madrassen, lukten av utflod, slim, kvinnen lot jenta få et av brystene i munnen, de store øynene til jenta. Så satte hun et kne i sengen og svingte seg opp, sto på kne over jenta før hun satte kjønnet sitt mot jentas ansikt og gned henne inn. Stemmen hennes som sa slikk meg” (s.134).

At overgriperen nå til slutt framstår som en kvinne, ser vi i sammenheng med Johannes pågående innsiktsprosess. I teksten over tvinger bildene seg frem. Dette kan vi forstå som at prosessen nå har kommet så langt at hun er nødt til å innse realiteten selv om det kjennes vanskelig. Det presser seg fram; mor er en overgriper. Gjennom tolkningene har vi sett at Johanne har kommet bedre i kontakt med flere områder i seg selv. Områder som vi antar at har vært mer ukjente for henne tidligere. Det er som om de nonverbale selvområdene har blitt mer tilgjengelige for henne gjennom utviklingen. Nå er hun i stand til å forstå hva de forteller henne. Gjennom den pågående symboldannelsen i bildene, har virkeligheten blitt mer tydelig

for henne. Det er nærliggende å anta at Johanne har færre alfaelementer i sinnet ved sitt første bilde enn ved det siste. Den store innsikten hun får gjennom det siste bildet, tyder på at det som tidligere var betaelementer, har blitt gitt mening som alfaelementer. Som tidligere nevnt er det når sanseinntrykk og emosjonelle erfaringer blir gitt mening som alfaelementer, at symbolisering og et mentalt arbeid kan finne sted. I det siste bildet av den lille jenta er det som om Johanne forstår at mor utfører psykologiske overgrep. Vi antar at det er nå hun ser at det er mor som har låst henne inne. I bildet uttrykker jenta for første gang ett ønske om å ville flykte fra situasjonen. Johanne er i kontakt med sine egne ønsker og behov. Jenta i bildet omtales ikke lenger som liten. Distansen den lille jenta hadde til henne selv er blitt mindre. At hun ser at jentas øyne er store, vitner om at hun nå kan ta innover seg egne følelser. Hun ser seg selv som den lille jenta. Hun kan komme i kontakt med følelsen av at situasjonen hun lever i sammen med mor er skremmende og ubehagelig. Det blir klart hvor krevende mor er for henne, og hvordan mors krav går på bekostning av henne selv. Hun kan nå kjenne på at nærheten hun har til mor er uønsket. Hun vil komme seg vekk.

4. Oppsummering og diskusjon

I denne delen vil vi oppsummere og diskutere hovedspørsmålene som ble presentert innledningsvis. Hvordan de ulike teoretiske bidragene har virket utvidende på hverandre vil også behandles under denne delen. Vi vil i tillegg se på hvordan teori og roman har smeltet sammen slik at de samlet presenterer en større helhet. For vår hermeneutiske prosess, har denne sammensmeltningen betydd at vår forståelseshorisont har blitt utvidet. Avslutningsvis vil vi diskutere hvordan vår forståelse av tittelen, og bokens siste setninger, har endret seg.

4. 1 Hvordan kan vi forstå at Johanne er fastlåst i relasjonen med mor?

Gjennom tolkningene har vi undersøkt kvaliteten på samspillene mellom Johanne og moren, for å forstå hvordan disse virker inn på Johanne. Vi opplever at det ofte er et fravær i kontakten. Oss i mellom diskuterte vi hvordan et slikt fravær kan virke inn på barnets utvikling. Det er vanskelig å si med sikkerhet hvordan samspillene har vært gjennom Johannes oppvekst. Mors fravær i kontakten kan imidlertid informere oss om at Johannes løsrivningsprosjekt kan virke provoserende på henne. Vi kan derfor anta at en manglende

anerkjennelse fra mor, kan ha økt i takt med framveksten av Johannes utviklingsoppgaver knyttet til autonomi og løsrivelse. Sider av Johanne som har representert selvstendighet, og slik forskjellighet, kan ha virket truende for mor. Når det ikke er plass til forskjellighet i en nær relasjon, vinner ett syn frem. Gjentatte ganger har vi sett hvordan Johannes forståelse må vike for mors. Etter som det ikke har blitt rom for de nye sidene Johanne utvikler, forstår vi det som at relasjonen har vært et hinder for hennes utvikling. Den virkeligheten som en gang kan ha vært sann for dem begge, kan fortsatt være gjeldende i relasjonen. Johanne kan ha blitt låst i denne relasjonen, da det ikke er plass til hennes nyutviklede sider, og slik ikke hennes nye virkelighet. Gjennom tolkningene ble det tydelig for oss hvordan den dyadiske familiekonteksten spiller inn på Johannes fastlåsthet. Ingen andre kan utfordre den eksisterende virkelighetsoppfatningen og derved bidra til å skape bevegelse i relasjonen. Vi kan anta at relasjonen ikke hadde vært så fastlåst dersom Johannes bror fortsatt hadde bodd hjemme. Ved at de bare er to som bor sammen, og at de har lite familienettverk, får de ingen korrigerende oppfatninger utenfra.

Etter møtet med Ivar, gjør Johanne flere forsøk på å tilføre noe nytt inn i relasjonen med mor. Vi forstår det som at hun forsøker å skape bevegelse i det fastlåste mønsteret hun og moren lever i. I historien om første gangen hun møtte Ivar, legges det til rette for at intersubjektiv deling og opplevelse skal kunne finne sted (se del 3.2.2). Mors manglende affektive inntoning på historien, og den inkongruente speilingen hun møter datterens følelser med, påvirker Johanne på flere måter. Å bli møtt med manglende eller upassende responser gir dramatiske konsekvenser for utviklingen av det subjektive selvet (Stern, 2003). Utvikling i en relasjon der affektiv inntoning har liten plass, vil preges av at barnet får lite kontakt med hvordan indre tilstander kjennes. Ved at forelderen mangler inntonende atferd, vil ikke barnets følelsetilstander bli tydelige. Gjennom vår hermeneutiske prosess med tolkningsarbeidet forstod vi ut i fra Benjamins (1990, 1995, 2004) teorier, at mors responser ofte handler om hvordan Johannes nye erfaringer utgjør en trussel for deres eksisterende relasjon. På grunn av trusselen de nye sidene i Johanne utgjør, klarer ikke mor å møte henne med anerkjennelse. I stedet underkjenner hun Johannes nyutviklede sider, og relasjonen datteren har til Ivar. Hun forsøker derved å bevare forholdet slik det alltid har vært. Den manglende inntonende holdningen gjør at Johanne ikke blir møtt av mor på opplevelsene sine. Med gjentatt inkongruent speiling kan hun miste kontakten med egne følelser i relasjonen med mor (Fonagy et al., 2004; Stern, 2003). Intersubjektiv deling finner ikke sted. I tolkning av den

manglende kontakten, opplevde vi at teoriene utfylte hverandre gjensidig slik at vår forståelse for Johannes fastlåsthet i relasjonen økte (se del 3.2.2, 3.3.2 og 3.3.4). Ved bruk av Sterns (2003) utviklingsteori så vi hvordan Johanne ikke blir inntonet på opplevelsene sine. Med anvendelse av Fonagy et al. (2004) sine bidrag forstod vi hvordan Johanne ikke kun blir møtt med en manglende interesse. I tillegg ble det også tydelig hvordan følelsene mor speiler tilbake bidrar til å fremmedgjøre Johanne for egne følelser. Den markerte, men inkongruente, speilingen gjør at barnet tror det er egne følelser det ser i forelderens uttrykk. De opprinnelige følelsestilstandene vil slik bli utydelige for barnet. Sterns (2003) ”emosjonelle tyveri” gjorde det klart hvordan mor i tillegg til å speile inkongruent, stjeler Johannes affektive opplevelser i det Johanne prøver å dele dem. Som vi så i tolkningen fra Johannes møte med forfatteren, forsvinner Johannes opprinnelige gledesfølelse og blir erstattet med mors redsel (se del 3.3.3). Ved tolkning av denne sekvensen opplevde vi at vår psykologiske forståelse for dette fenomenet fikk tre klarere fram. Fenomenet ble levende i det vi så hvordan mor bokstavelig talt stjeler Johannes gledesfølelse. Ved førstegangslesingen kunne vi kjenne på ensomheten Johanne sitter igjen med etter tyveriet. Da vi leste Benjamin (1990, 1995, 2004) ble det klarere hvorfor denne ensomhetsfølelsen kan ha oppstått. Lite samsvarende responser fra forelderen, vil føre til en ensomhetsfølelse i det at barnet blir et objekt. Det kan ikke oppstå noen anerkjennelse. Ensomheten vil oppstå som resultat av at forelderen ikke makter å møte barnet på dets følelser. Ved å bli sett på som et objekt av mor, vil Johanne kunne internalisere denne oppfattelsen av seg selv, slik vi så etter middagen der hun har fortalt mor om Ivar (se del 3.2.3). Å bli sett på som objekt av både mor og seg selv, fører til at hun mister kontakten med egne ønsker og behov. Slik blir det mors følelser og behov som får forrang. Johanne mister slik agens og troen på seg selv som selvstendig. Mor bidrar til å manipulere henne slik at hun tror at egne antagelser om verden er feilaktige (se del 3.2.4 og 3.3.3). Med dette får mor et grep rundt Johanne, som låser henne i troen på at hun er avhengig av mor.

Den tilsynelatende nærheten Johanne beskriver at hun og moren deler, synes mer som en fortalt enn som en levd virkelighet. Leseropplevelsen gir et inntrykk av at forholdet i større grad dreier seg om avhengighet enn om reell nærhet. Gjennom rollereverseringen vi ofte ser, framstår også mor som svært avhengig av datteren. Johanne må ta hensyn til henne både på et praktisk og på et relasjonelt plan, uten at hun selv er seg dette bevisst. Praktisk sett handler slike hensyn om utføring av gjøremål slik som husarbeid. På det relasjonelle planet ser vi at Johanne ofte må ta ansvar for mors følelser, og innrette seg etter mors virkelighet. Det er

vanskelig for mor å mentalisere datterens perspektiv. Mor virker låst i troen på at det kun er hennes virkelighet som er reell. Den manglende mentaliseringen synes å resultere i et rigid og kontrollerende mønster, der Johannes forskjellighet virker truende for mor. I tolkningen av samspillet som fant sted etter kinobesøket kommer det tydelig fram hvordan Johannes subjektivitet og forsøk på løsrivelse truer mor (se del 3.2.4). Som beskrevet i tolkningene kommer det et hyl fra mor, som vi forstod som et uttrykk for smerte. Vi kunne selv kjenne på hvordan mors smerte virker inn på Johanne. Med dette trådte den komplementære strukturen i relasjonen klart fram for oss, og det ble tydeligere hvorfor Johanne føler skyld. Det er som om Johanne påfører mor smerten. Gjennom det analytiske arbeidet med denne delen av oppgaven, så vi hvordan romanen informerer de psykologiske teoriene. Det tvangsmessige ved den komplementære strukturen trådte klart fram for vårt indre øye. Romanen bidro også her til å øke vår forståelse for hvordan teoriene kan utvide hverandre. Den manglende mentaliseringen vi så, økte vår forståelse for hvordan dette henger sammen med fravær av anerkjennelse og komplementaritet i relasjoner. Når man ikke klarer å sette seg inn i den andres sinn, blir det umulig å anerkjenne den andre som et subjekt. Dermed låses samspillet. Det kan kun eksistere en virkelighet. Slik blir relasjonen preget av tvang. Johanne forsøker gjentatte ganger å skape rom for metakommunikasjon. Et slikt forsøk kommer tydelig fram på lørdagsturen der Johanne påpeker at mor ofte er fjern (se del 3.3.2). På tross av Johannes forsøk på metakommunikasjon oppstår det ingen møter med mor. Mor evner ikke å mentalisere hennes perspektiv. Mor gir henne derved heller ikke noen subjektstatus i relasjonen. Forut for Johannes forsøk tenker vi det ligger mye utvikling, og psykologisk arbeid, siden hun nå kan utfordre mors virkelighet (se del 3.3.5 og 4.2).

Med et relasjonsmønster som beskrevet, vil det mangle vesentlige aspekter for at møteøyeblikk, tredjehet og derved utvidede dyadiske bevissthetstilstander skal kunne inntreffe (Benjamin, 2004; Stern, 2007; Tronick, 1998). Når mor ikke anerkjenner Johanne, hjelper det ikke at Johanne forsøker å anerkjenne mor. Det må en gjensidig anerkjennelse til for at de begge skal kunne se den andre som et subjekt (Benjamin, 1990, 2004). Det oppstår intensiverte affektive øyeblikk i kontakten, men utfallet fører ikke til møter (Beebe & Lachmann, 2002). Når møter mellom partene ikke inntreffer, vil det ikke bli noe rom for at uventede og nye aspekter kan tas inn i relasjonen. Slik får ikke relasjonen muligheter til å utvides (Allen, 2006; Stern, 2007; Tronick, 1998). I tråd med dette ser vi aldri at Johannes forsøk på å skape kontakt blir møtt. Møteøyeblikk innebærer som tidligere nevnt, at man

kjenner sterkt på nåheten i øyeblikket som utfolder seg. Når slike øyeblikk aldri inntreffer med mor, kommer heller ikke Johanne i kontakt med hvordan virkeligheten kjennes for henne sammen med moren. Hun får ikke vært til stede i øyeblikket, men må fokusere på mors oppfattelse av virkeligheten. Den teoretiske forståelsen vår for Sterns (2003) nå-øyeblikk ble informert av Johannes stadige fokus på mor. Johanne er den som må reparere brudd. Hun må forsøke å være mest mulig lik mor, så det ikke blir noen truende forskjeller. Når slike hensyn hele tiden må tas, blir det nærmest umulig å være til stede i øyeblikket. Det at Johanne til tider kan kjenne seg tom i hodet, er med på å understreke vanskene med å være til stede i egen opplevelse. Det blir mors verden som står tydeligst for henne. Slik låses hun fast i mors virkelighet: hun klarer derved ikke å se sin egen.

Gjennom lesningen av teksten, så vi hvordan det verbale domenet har blitt så styrende for Johannes opplevelser av virkeligheten. Dette påvirker historiene som fortelles, og slik også det verbale selvet hos Johanne. Historier som hun forteller til Karin og til seg selv, bærer preg av at det verbale domenet har fått forrang for opplevelser på de nonverbale selvområdene. Ved å tenke at hun og moren hører sammen og er bestevenner, er det som hun skaper seg en verbal virkelighet. Kanskje er det slik hun har blitt fortalt at det skal være. Mor har hele tiden rett, og med dette får hun funksjon som et sannhetsvitne. Tidvis kunne vi kjenne på følelsen av å være begrenset, gjennom lesningen. Denne følelsen skaptes i oss gjennom kraften av å være i det potensielle rommet. Vi kunne kjenne på ubehagelige opplevelser som ble gjenspeilet av Johannes tilbakeblikk. Begrensningene Johanne skaper for seg selv ved å godta mors perspektiv, virker inn på eget arbeid med å komme ut av relasjonen. Den verbale virkeligheten som skapes, dekker over realitetene. Det oppstår en splittelse mellom de verbale og de nonverbale selvområdene, noe kroppen hennes ofte forsøker å gi uttrykk for. Det er flere følelser Johanne ikke har fått tilskrevet noen mening. Dette gjør at følelsene kjennes på som kroppslige fornemmelser i stedet (McDougall, 1991; Stolorow & Atwood, 1992). Hadde hun vært i kontakt med følelsene sine, kunne de ha skapt agens i henne, slik vi ser hun får til med Ivar (se del 3.2.6). Da hun ikke har direkte tilgang til de vanskelige følelsene hun får i relasjonen med mor, blir hun fastlåst i det den verbale virkeligheten presenterer for henne. Vi ser hvordan Stern (2003), McDougall (1991), Stolorow og Atwood (1992) utfyller hverandres bidrag. Stern (2003) beskriver hvordan det kan oppstå en splittelse i selvet, mens de andre teoretikerne beskriver hvordan denne splittelsen får et kroppslig uttrykk. Vi antar at mor har hatt en stor definisjonsmakt i samskapning av Johannes fortellinger. Slik påvirkes historiene

hennes slik hun husker dem. Eksempelet med forfatteren, der minnet ble omskrevet slik at det skremte henne i flere dager etterpå, demonstrerer dette poenget. Mors påvirkning bidrar til å omskrive hennes narrativer, noe som fanger henne inn i mors verdenssyn. Mor får definere erfaringene Johanne gjør seg, både når mor er til stede og når hun ikke er sammen med Johanne. Det oppstår ofte brudd i kontakten mellom mor og Johanne, når Johanne forsøker å introdusere noe nytt. I våre tolkninger av slike brudd, har vi anvendt bidrag fra Beebe og Lachmann (2002). Vi fikk en utvidet forståelse av faktorer som virker inn på Johannes reparasjon av brudd, ved å se deres teori opp i mot Sterns (2003) bidrag om samskapte historier. Da det i relasjonen med mor ofte blir definert at Johanne har skylden når et brudd oppstår, blir det følgelig hun som må tre til for å reparere bruddet. Den verbale definisjonen blir styrende for reparasjonsprosessen: Johanne er den som tar feil og er den som må ordne opp. Slik fanges hun i en skyldfølelse, noe som svekker hennes agens og troen på seg selv som et voksent og ansvarlig menneske. Johanne kan med slike selvdefinerende forståelser, miste troen på eget løsrivningsprosjekt. Mor får knyttet Johanne sterkere til seg, gjennom sin verbale definisjonsmakt. Ved at Johanne ikke klarer å stå i konfliktene brudd ofte skaper, og alltid påtar seg skylden, bidrar hun selv til å opprettholde den fastlåste dynamikken. Kanskje er hun redd for hva en slik konfrontasjon ville ha gjort med relasjonen. Hvilken virkelighet kan hun og moren dele dersom den verbale slår sprekker? Vi kan ane en redsel for mors gjensvar ved at hun bare pakker klart til USA reisen, uten å fortelle om det til mor. At hun ikke kan skjønne hvordan hun skal kunne dra og samtidig overbevise mor om at hun er glad i henne, informerer oss om frykten for mors reaksjon. Etter kinobesøket kommer mors mening om å reise slik, klart fram. Men tydeligst, kommer mors implisitte mening fram; relasjonen tåler ikke Johannes løsrivelse. På bakgrunn av denne erfaringen, prøver Johanne derfor å unngå konfrontasjon. En konfrontasjon kan synliggjøre at den verbale virkeligheten hun deler med mor ikke er sann. Virkeligheten kan begynne å slå sprekker. Den sterke gjensidige avhengigheten som er gjeldende i relasjonen, fører til at begge vil forsøke å opprettholde forholdet. Slik motarbeider en indre konflikt i Johanne selv, hennes eget prosjekt om løsrivelse.

4. 2 Hvordan kan vi forstå Johannes utvikling i et intersubjektivt perspektiv?

Johannes relasjon til Ivar åpner opp for en ny verden av muligheter og erfaringer for henne. I sitt første møte med han, kan vi umiddelbart kjenne på de gode følelsene som oppstår i henne. Gjennom vårt tolkningsarbeid med scenen der Johanne møter Ivar for første gang, diskuterte

vi hvordan vi begge opplevde at teksten ble levende for oss. Kanskje vi befant oss i Winnicotts (1971) potensielle rom, i det vi kjente på kraften som lå og dirret i luften mellom Johanne og Ivar i dette første møtet. Øyeblikket som oppstår gjorde teorien mer virkelig. Kraften fra linjene fylte oss med den godheten vi kan anta at Johanne kjente på i møtet. Vitaliteten vi kunne kjenne framstår som noe større en hva teorien kan fange opp. Allerede da var det som om vi kom i kontakt med hvor betydningsfull relasjonen til Ivar ville bli for henne.

Etter det første møtet der Ivar gir henne håndkleet, får Johanne sannsynligvis en ny relasjonserfaring. Hun blir sett og behovene hennes blir møtt, uten at hun har måttet være den første til å gi. Johanne blir møtt i kraft av å være seg selv. Hun får subjektstatus. De anerkjenner hverandre gjensidig, og møtes i en tredjehet der de begge kommer i kontakt med hverandre og framforhandler ny mening (Benjamin, 2004; Veseth & Moltu, 2006). Subjektstatusen Johanne får kan gi henne følelser av å være lik og samtidig forskjellig fra Ivar. Ved at hennes forskjellighet anerkjennes og verdsettes, får hun en ny relasjonserfaring. Slik kan hun oppleve at det er greit å ta hensyn til seg selv i en relasjon. Forskjeller blir ikke truende, men bevegende. Ved bruk av Benjamins (1990, 1995, 2004) begrep om gjensidig anerkjennelse, ble det tydelig for oss hvorfor relasjonen med Ivar får så stor betydning for Johanne. For at kjærlighet skal kunne oppstå trengs en gjensidig anerkjennelse. Med mor har vi sett hvordan hun ofte får status som et objekt. Vi har tidligere nevnt at objektstatusen kan henge sammen med trusselen de nye utviklingsoppgavene presenterer for relasjonen. Det er derfor nærliggende å anta at hun i den siste tiden ikke har kjent så mye på subjektstatus, i en så nær relasjon. Grunnlaget for kjærlighet har ikke vært til stede. Med Ivar ser vi at Johanne får utviklet flere sider av sitt subjektive selvområde. Under utvikling av det subjektive selv, vil følelser ha en sentral plass. I følge Stern (2003) må barnet bli møtt med affektiv inntoning på følelsestilstandene sine, for at det skal komme i kontakt med egne indre tilstander. Ved å komme i kontakt med sine følelsestilstander, legges også grunnlaget for intersubjektiv deling. Gjennom samspill med mor så vi at Johannes subjektive selvområde ikke fikk tilstrekkelige utviklingsmuligheter. Vi fikk innblikk i hvordan de verbale selvområdene får overstyre behov som melder seg på de nonverbale domenene. Med Ivar ser vi hvordan intersubjektiv deling får finne sted. Opplevelser som fanges opp av de nonverbale selvområdene blir tydelige for Johanne ved Ivars bekreftelse. Slik hjelper Ivar henne til å skape en større overensstemmelse mellom de verbale selvområdene og de kroppslige. Den levde historien stemmer i større grad

med den fortalte. Gjennom denne integrasjonen får hun bedre kontakt med hva som er virkelig for henne. Når hun i det låste rommet tenker tilbake på Ivar, ser vi hvordan følelsene fanges opp i historien. Med dette blir erfaringer fra de nonverbale domeneene, i større grad enn før, representert i det verbale og det narrative selvet. Ved at følelsene blir møtt med en markert og kongruent speiling av Ivar, får Johanne kjenne på egne følelser og kan integrere dem som en del av seg selv (Fonagy et al., 2004; Bateman & Fonagy, 2007). At hun kan kjenne på egne følelser, gjør at Johanne blir mer til stede i egne opplevelser. Slik kan hun kjenne på sin subjektive virkelighet, og være mer nærværende i øyeblikket.

Mye av utviklingen vi ser i Johanne over de to ukene vi følger henne, tillegger vi kvaliteten på relasjonen med Ivar. Samtidig er det påfallende hvor mye hun utvikler seg i løpet av et par uker. Endringene som finner sted, viser at Johanne har en iboende utviklingskraft i seg. I teoriene finner vi ikke noe godt svar på hvordan så store endringer kan finne sted i løpet av en så kort tidsperiode. De store forandringene i Johanne utfordrer teoriene. Menneskets psyke forblir mer kompleks enn teoriene kan fange opp. Det blir som skrevet i forordet øyeblikkene, og ikke antall dager som er viktige i møtet med Ivar. Det intersubjektive rommet de møtes i, tenker vi beforder en sterk tilstedeværelse i Johanne. Johanne kan i etterkant av møter med Ivar se tilbake og huske nøyaktig hva hun tenkte; Dette viser hvor intenst til stede hun har vært i øyeblikk mellom dem. Tanken hun har om at hun har Ivar i magen allerede den første dagen de møtes, illustrerer dette poenget (se del 3.2.5). Den intense tilstedeværelsen viser til at nå-øyeblikk utfolder seg mellom dem (Stern, 2007). Den sterke interessen Ivar viser for Johanne introduserer henne for noe nytt. Hun får en sterk følelse av å være i kontakt med han. Stern (2007) påpeker at et kritisk nå-øyeblikk må løses, for at relasjonen skal kunne utvides. Ved forløsning av kritiske nå-øyeblikk, vil partene tilføres noe nytt og det oppstår et møteøyeblikk. I samvær med mor ser vi at det oppstår intensiverte affektive øyeblikk, men disse resulterer ikke i møter. Det oppstår i stedet brudd i kontakten, brudd som Johanne må reparere. I relasjonen med Ivar ser vi hvordan kritiske nå-øyeblikk forløses i møteøyeblikk som virker utviklende for henne. Hun får være til stede i øyeblikket. Gjennom sin destruksjon av Ivar, som vi også så på som et kritisk øyeblikk, så vi at han overlevde hennes destruksjonsforsøk. Vår oppfatning er at han fikk framstå som enda mer virkelig for henne. Han fikk subjektstatus. Da vi aldri så noen reell destruksjon av mor gjennom tolkningene, gjorde vi oss tanker om at det var forbudt å destruere mor. En annen hypotese vi har er at en destruksjon av mor ville blitt truende for selvet. Vår forståelse er at konsekvensen av ikke å

destruere mor, er at mor ikke fremstår som et virkelig subjekt. Overlevelsen til Ivar kan bidra til å skape en kontrast mellom hva som er og hva som ikke er virkelig. Møteøyeblikkene med Ivar blir særs viktige, da hun i disse møtene er i møte mellom to virkelige subjekter. Gjennom møtene får hun erfaringer med at kritiske øyeblikk kan føre til møter og ikke brudd. Hun får også oppleve at kriser som oppstår ikke kun er hennes ansvar å reparere. Hun får en ny relasjonserfaring når Ivar møter henne utenfor baren med å si at han bare vil være der hun er. Hennes behov og følelser blir sett på som viktige og løftes opp i relasjonen. Hun ble møtt i sitt ønske om ikke å sitte i baren. Ivar overlever destruksjonen som ligger i at Johanne forlater baren og forventer at han skal bli værende. Når han kommer etter henne og sier at han vil være der hun er, overlever han i høyeste grad destruksjonsforsøket. Kjærlighet oppstår. Sinnet hun forlot baren med truer ikke relasjonen. Johanne får erfare at man kan dele både positive og negative emosjoner i relasjoner, og at begge deler kan gi en god erfaring. Samtidig får hun innsikt i hvordan brudd og reparasjoner inngår som en naturlig del av alle relasjoner. Hun får oppleve at hun ikke er ansvarlig for at alle brudd oppstår. Hun må ikke være den som alltid gjør reparasjoner. Beebe og Lachmanns (2002) begreper om brudd og reparasjoner, var med på å utfylle forståelsen vi har for Sterns (2007) møteøyeblikk. Vi opplevde en teorisammensmeltning, hvor det ble tydeligere for oss hvorfor erfaringene med Ivar blir så viktige for Johanne. Ved at hun kan uttrykke forskjellighet som tolereres, får hun ikke skyldfølelsen brudd med mor vanligvis skaper. I stedet får hun agens og mer tro på at verden blir mer virkelig når hun kjenner og handler på egne følelser.

Følelsene Ivar frembringer i Johanne gjør at hun kan kjenne på en ny og god stemning. Som nevnt kan vitalitetsaffekter oppstå som resultat av møter med den andre. Det er som om møtet med Ivar utfordrer et syn hun hittil har tatt for gitt, nemlig synet om at utvikling kun kan skje gjennom smerte. Stern (2003) hevder at omsorgsgiveren retter seg etter barnets vitalitetsaffekter for å regulere dets tilstand. Gjennom samspillssekvenser med mor så vi klart hvordan det er Johanne som må rette seg etter mors vitalitetsaffekter. Slik former mors vitalitetsaffekter stemningen Johanne er i, og slik hennes opplevelser på domenet for det gryende selv. Med Ivar opplever hun at stemninger er noe som kan deles i samvær. Hun får også kjenne på hvordan god stemning kan flytte inn i henne og være med henne som en bakgrunnstone i etterkant av møter. Erfaringen med at god stemning kan flytte inn og gjøre både kropp og sjel godt, ser vi tydeligst i tekstutdraget der Johanne tenker hun ler i hele seg (se del 3.2.5). Med Ivar får Johanne kjennskap til at relasjoner kan gjøre man godt både når

man er sammen, og også når man er alene. Slik bidrar relasjonen til at Johanne får nye gryende selvopplevelser, som virker utviklende for henne. Gjennom at levd erfaring får en større plass i Johannes selvbevissthet, kan hun nå i større grad utfordre mors verdenssyn. Dette så vi tydelig gjennom spørsmålet Johanne stiller mor utenfor kirken; kan man ikke vokse når man er glad? (se del 3.2.4). Johanne utviser stadig en større handlingskraft, og slik agens. At hun viser sinne overfor Ivar, ser vi på som befordrende for hennes utvikling. Johanne evner å legge merke til egne følelser, og har agens til å handle på dem. Med Fonagy et al. (2004) sine bidrag fikk vi en økt forståelse for hvordan selvagens utvikles på flere nivåer. Ved bruk av deres agensmodell fikk vi en større forståelse for Johannes utvikling av agens, enn vi ville fått ved bruk av Sterns begrep alene. Utvikling av sosial og intensjonell agens, har stått tydeligst for oss i Johannes utviklingsprosess. Johannes forsøk på å introdusere noe nytt inn i relasjonen med mor, forstår vi i tråd med en økt tro på seg selv som en sosial agent. Den intensjonelle agensen kommer til uttrykk gjennom en bedret mentaliseringskapasitet. Måten Ivar rommer og bekrefter Johannes affekter, fører til en bedret emosjonell bevissthet i henne. Gjennom å kjenne på egne følelser og behov, og gjennom Ivars mentaliserende holdning, utvikler hun evne til å mentalisere seg selv. Utdraget fra parken der hun åpner opp for å diskutere en følelse av at mor er fjern i kontakten, tenker vi er beskrivende for hvordan hun nå får tak i egne følelser og kan handle på dem (se del 3.3.2). Johanne klarer i øyeblikket med mor, å være så til stede at hun både kan kjenne på, og påpeke, at mor virker fjern. Foruten agens, krever en slik handling mentalisering og evne til å være til stede i øyeblikket. Med dette ser vi hvordan teori om nå-øyeblikk (Stern, 2007) og teori om mentalisering (Fonagy et al., 2004; Bateman & Fonagy, 2007) utvider hverandre. Slik utvider de også vår forståelse av Johanne. Det stod klart fram for oss hvordan mentalisering henger sammen med evne til tilstedeværelse i øyeblikket. Middagen med mor og Ivar illustrerte hvordan Johanne var i stand til å mentalisere, til tross for at hun i situasjonen ble dratt i mellom Ivar og moren. Morens behov stilte her ikke først. Allen (2006) beskriver hvordan mentalisering som fører til intimitet, kan sidestilles med et mentalt møte slik som tredjehet og møteøyeblikk. Johanne opplever å bli mentalisert av Ivar, i det de ser på hverandre og møtes i en tredjehet på kjøkkenet. De forstår og anerkjenner hverandres følelser slik de kommer til uttrykk i nuet. Å se seg selv i Ivars varme blikk, gjør henne i bedre stand til å mentalisere eget og Ivars perspektiv framfor mors. Vi opplevde at møtet som fant sted mellom Ivar og Johanne på kjøkkenet, levendegjorde hvordan mentalisering og tredjehet her opererte under ett. Johannes utvikling kommer tydeligst fram gjennom hennes økende evne til

å ta hensyn til egne behov. Gjennom innsiktsprosessen, som bildene er et uttrykk for, ble det etter hvert tydelig for Johanne hvordan hun med mor blir et objekt som må tilfredsstillе hennes behov. Det råder en sterk agens over avgjørelsen om å pakke og reise til USA. Johanne vil reise med Ivar og være et subjekt sammen med han, framfor å forbli et objekt i den fastlåste relasjonen med mor. Teoriene vi har anvendt kan imidlertid ikke forklare beveggrunnen for Johannes avgjørelse om å dra. Gjennom teoriene har vi fått innsikt i hvorfor relasjonen med Ivar blir så betydningsfull for henne. Vi får derimot ikke noe svar på om det er på grunn av betydningen den har, at hun velger å dra. Styres hun mer av ønsket om å komme ut av relasjonen med mor, eller handler valget om ønsket om å være sammen med Ivar? Det som står klart er at øyeblikkene Johanne og Ivar deler vekker henne til live. De gir henne kjennskap til en verden som er virkelig. Hennes tanker mot slutten av romanen illustrerer relasjonens dyrebare verdi: *"Hver dag har vært som et lite liv"* (s 130).

4. 3 Endelige refleksjoner rundt romanens tittel

For å illustrere hvordan vår forståelse har endret seg som et resultat av en hermeneutisk prosess, ønsker vi å avslutte med noen endelige refleksjoner rundt romanens tittel og de avsluttende setningene i romanen. Vi oppfatter fremdeles bokens tittel som myntet på Johannes eksistensielle prosjekt; å finne ut hva som er virkelig. Johanne går igjennom en innsiktsprosess, der hun stadig får større kontakt med hva som er virkelig for henne. Med Ivar blir hun introdusert for en ny virkelighet, der både glede og forskjellighet kan rommes. Hun oppdager at hun kan bli sett og forstått gjennom intersubjektiv deling. Å dele må ikke nødvendigvis skje for å tilfredsstillе den andres behov. Gjennom å oppdage at hun kan være intim og nær med Ivar, blir det samtidig klart for henne hvor fjern mor er i kontakten med henne. Der vi i preforståelsen forstod det som at Johanne ikke hadde oppnådd innsikt med bokens siste setninger, har vi gjennom arbeidet kommet fram til en større erkjennelse. Bildene som ble beskrevet i tolkningene viser hvordan Johanne oppnår økt innsikt gjennom en bearbeidelse av erfaringene med mor. Med det siste bildet er det som om den endelige brikken faller på plass. Hun ser nå grenseoverskridelsene mor utsetter henne for. For mor framstår hun som et objekt. Der vi tidligere antok at ryggen hennes var myk og fin fordi moren hadde valgt for henne, ser vi det nå annerledes. Ryggen kan ha sammenheng med at Johanne har fått bearbeidet erfaringene med mor. Kroppen slipper nå å romme de vanskelige følelsene. Hun er mer i kontakt med dem på det mentale planet. I bokens siste kapittel kommer mor hjem og låser opp døren til pikerommet:

”Er du sint på meg (...) Svar meg ærlig (...) Det hvite i øyet hennes er helt gult, et blodkar har sprukket, jeg ser et spinkelt nett av blod, jeg ser refleksjonen av mitt eget øye der inne. Jeg prøver å kjenne etter, men jeg føler ingenting” (s. 148-149).

Disse siste setningene i romanen framstår som svært betydningsfulle. Vi har tidligere ikke sett at mor har spurt Johanne om en følelsestilstand. At hun nå spør kan handle om at hun forstår de sterke båndene datteren har til Ivar. Hun kan være redd for at hun har gått for langt i sitt forsøk på å holde Johanne igjen. Mor framstår her som mer sensitiv og nær enn tidligere. Morens siste replikk forteller oss at det kan ha skjedd en utvikling i henne også. Hun framstår som mer autentisk i sin måte å møte Johanne på. Det oppstår et intensivt affektivt øyeblikk i dette siste avsnittet, og vi øyner håp for relasjonens framtid. Kanskje fornemmer hun noe hos Johanne som framtvinger noe nytt? Disse spørsmålene etterlater oss undrende. Vi lurere på hva som vil skje videre. Innsiktprosessen som har pågått fra bokens første setning og fram til nå, blir her tydelig. Å se refleksjonen av sitt eget øye i mors, ser vi på som en utvikling. Tidligere ville hun ikke ha sett sitt eget speilbilde ved å se på mor. Hun er nå i stand til å se seg selv, og ikke mor. Samtidig legger vi merke til observasjonene Johanne gjør seg omkring hvordan mors øye ser ut. At det hvite ikke lenger er hvitt, tenker vi handler om at det ”rene” og idealiserte ved deres relasjon nå har blitt borte. Det sprukne blodkaret forstår vi som et uttrykk for at det som før var usynlig, nå er kommet til syne. Hun forstår at mor ser verden gjennom et skadet øye. Mor framstår ikke lengre som et sannhetsvitne. Innsikten kan vekke til live et undertrykt sinne i Johanne. Det sprengte blodkaret kan demonstrere at illusjonen om forholdet har sprukket. Å ikke føle noen ting, tenker vi nå på som et uttrykk for forskrekkelsen innsikten om mor kan vekke i henne. Det kan være et uttrykk for en følelse av uvisshet. Hvor står de nå? Teorien fanger ikke tydelig opp svaret. Virkeligheten framstår som mer kompleks. Vi blir derfor sittende igjen og undre oss her ved oppgavens slutt. Ordene Gadamer (1999) nevnte innledningsvis har fått utvidet mening for oss nå som vi står ved veis ende; fortolkningsoppgaven blir den første, den vedvarende og den siste oppgaven. Den hermeneutiske sirkel kan aldri helt slutes.

Referanser

- Andersen, P. H. (2003). *Tankevaser: Om norsk 1990-talls litteratur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Allen, J. G. (2006). Mentalizing in practice. I J. G. Allen & P. Fonagy (red.), *Handbook of mentalization-based treatment* (s. 3-30). Chichester: John Wiley & Sons.
- Bateman, A. W. & Fonagy, P. (2007). *Mentaliseringsbasert terapi av borderline personlighetsforstyrrelse: En praktisk veileder*. Oslo: Arneberg Forlag.
- Beebe, B. & Lachmann, F. M. (2002). *Infant Research and Adult Treatment: co-constructing interactions*. Hillsdale NJ: The Analytic Press.
- Benjamin, J. (1988). *The bonds of love: psychoanalysis, feminism, and the problem of domination*. New York: Pantheon Books.
- Benjamin, J. (1990). An outline of intersubjectivity: The development of recognition. *Psychoanalytic Psychology*, 7, 33-46.
- Benjamin, J. (1995). Recognition and destruction: An outline of intersubjectivity. I J. Benjamin (Red.), *Like subjects, love objects: Essays on recognition and sexual difference* (s. 27-48). New Haven: Yale University Press.
- Benjamin, J. (2004). Beyond doer and done to: An intersubjective view of thirdness. *Psychoanalytic Quarterly*, 73, 5-46.
- Binder, P. E. (2002). *Individet og den meningsbærende andre: en teoretisk undersøkelse av de mellommenneskelige forutsetningene for psykisk liv og utvikling med utgangspunkt i Donald W. Winnicotts teori*. Oslo: UniPub.
- Bion, W. R. (1965). *Transformations*. London: William Heinemann Medical Books.

- Bråten, S. (1998). Intersubjective communion and understanding: Development and perturbation. I S. Bråten (Red.), *Intersubjective communication and emotion in early ontogeny* (s. 372-382). Cambridge: Cambridge University Press.
- Enckell, H. (2010). Reflection in psychoanalysis: On symbols and metaphors. *The International Journal of Psychoanalysis*, 91, 1093-1114.
- Fonagy, P. (2006). The mentalization-focused approach to social development. I J. G. Allen & P. Fonagy (Red.), *Handbook of mentalization-based treatment* (s. 53-100). Chichester: John Wiley & Sons.
- Fonagy, P., Gergerly, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2004). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. London: H. Karnac (Books).
- Fonagy, P. & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Developmental and Psychopathology*, 9, 679-700. Cambridge: University Press.
- Fonagy, P. & Target, M. (2007). Playing with reality: IV. A theory of external reality rooted in intersubjectivity. *International Journal of Psychoanalysis*, 88, 917-937.
- Fredriksen, E. & Mikkelsen, M. N. (2008). Vi er så hjelpeløst alene. Trude Marsteins ”Plutselig høre noen åpne en dør” belyst med psykologisk intersubjektivitetsteori. Universitetet i Oslo: Hovedoppgave ved Psykologisk institutt.
- Gadamer, H.-G. (1999). Forståelsens historisitet som det hermeneutiske princip. I J. Gulddal & M. Møller (Red.), *Hermeneutik. En antologi om forståelse* (s. 127-182). København: Gyldendal.
- Gross, J. J (1999). Emotion regulation: Past, present and future. *Cognition and Emotion*, 13, 551- 573.

- Gulddal, J. & Møller, M. (1999). Fra filologi til filosofi – introduktion til den moderne hermeneutik. *Hermeneutik- en antologi om forståelse* (s. 9 -45). København: Gyldendal.
- Gullestad, S. E. & Killingmo., B. (2009). *Underteksten: Psykoanalytisk terapi i praksis*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hersen, M., Turner, S. M. & Beidel, D. C. (2007). *Adult Psychopathology and Diagnosis* (5.utg). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Hansen, B. R. (2010). Affektive dialoger: Fra regulering til mentalisering. I V. Moe, K. Slinning & M. Bergum Hansen (Red.), *Håndbok i sped- og småbarns psykiske helse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Hansen, B. R. (2000). Psykoterapi som utviklingsprosess: Sentrale bidrag fra to utviklingspsykologiske kunnskapsfelt. I A. Holte, H. M. Rønnestad, og G. H. Nilsen (Red.), *Psykoterapi og psykoterapiveiledning* (s. 91-111). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Heidegger, M. (1999). To paragraffer fra *Sein und Zeit*. I J. Gulddal & M. Møller (Red.), *Hermeneutik. En antologi om forståelse* (s. 111-126). København: Gyldendal.
- Killingmo, B. (1989). Conflict and deficit: implications for technique. *The International Journal of Psycho-analysis*, 70, 65-79.
- Kittang, A. (1990). Can psychoanalytical theory contribute to our understanding of literary art? *Scandinavian psychoanalytical review*, 13, 103-111.
- Main, M., Kaplan, N. & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of presentation. I I. Bretherton & E. Waters (Red.), *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, nr. 1-2.

- McDougall, J. (1991). *Theaters of the mind – Illusion and truth on the psychoanalytic stage*. New York: Brunner-Routledge.
- Oddli, H. W & Kjøs (2004). Å skrive nedenfra. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 41, 10, 820-821.
- Schaanning, E. (1993). Hans-Georg Gadamer. I T. B. Eriksen (Red.), *Vestens tenkere, bind III. Fra Freud til Baudrillard*. Oslo: Aschehoug.
- Stern, D. N. (2003). *Spedbarnets interpersonlige verden*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Stern, D. N. (2007). *Her og nå: Øyeblikkenes betydning i psykoterapi og hverdagsliv*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Stolorow, R. & Atwood, G. (1992). *Context of being*. Hillsdale: The Analytic Press
- Trevarthen, C. (1998). The concept and foundation of infant intersubjectivity. I. S. Bråten (Red.), *Intersubjective Communication and Emotion in Early Ontogeny*. (s. 15- 46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tronick, E. Z. (1998). Dyadically Expanded State of Consciousness and the Process of Therapeutic Change. *Infant Mental Health Journal*, 19, 3, 290-299.
- Vaglum, P. (2003). Om å lese skjønnlitteratur med psykologiske briller. *Impuls – Tidsskrift for Psykologi*, 2, 22-28.
- Vandevælde, P. (2005). *The task of the interpreter: Text meaning and negotiation*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Veseth, M. & Moltu, C. (2006). Tredjehet: grunnlagsproblemer i relasjonell psykoanalyse i lys av spedbarnsforskningen. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43, 925-931.
- Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London: Tavistock.

Wærp, H. H. (2000). Noen romaner fra bokhøsten 1999, *Nordlitt*, 7, 173-186. Lastet ned: 11.10.2011. Fra universitetet i Tromsø. www.hum.uit.no/nordlit/nordlit7.html.

Zachrisson, A. (2008). Motoverføring og endringer i synet på den psykoanalytiske relasjonen. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 45, 8, 939-948.

Zachrisson, A. (2011). Oedipus: Striving for self-knowledge – turning a blind eye. Innsendt til fagfelleevaluering.

Ørstavik, H. (2004). *Like sant som jeg er virkelig*. Oslo: Forlaget Oktober.

Nettreferanser

Forlaget Oktober, Hanne Ørstavik, 31. mars 2011:
www.oktober.no/nor/forfattere/norske/oerstavik_hanne

Wikipedia, Hanne Ørstavik, 31. mars 2011:
http://no.wikipedia.org/wiki/Hanne_%C3%98rstavik

Store leksikon, Hanne Ørstavik, 31. Mars 2011:
www.snl.no/Hanne_%C3%98rstavik